AENEAS

VOJTĚCH
ZAMAROVSKÝ

Albatros

AENEAS/ VOJTĚCH ZAMAROVSKÝ

AENEAS

VOJTĚCH
ZAMAROVSKÝ

© Vojtěch Zamarovský, 1981
Illustrations
© Zdeněk Kudělka, 1981

ÚVODEM

Největší epos antického Říma

Dva tisíce let nás dělí od smrti Publia Vergilia Marona, jednoho z největších římských básníků a tvůrce největšího díla římské epické poezie — Aeneidy.

Aeneis je největší římský epos nejen pro svůj rozsah (9796 veršů), ale i pro svou uměleckou úroveň; hlavně však pro svůj význam. V Římě byl nesmírně oblíben a nesčetněkrát vydán, stal se školním vzorem jazyka a slohu, pronikl do celého latinsky mluvícího světa. Zachoval se v neobyčejně velkém počtu opisů; ale i kdyby se byl ztratil, dal by se jeho děj podle citátů a komentářů úplně zrekonstruovat. Ovlivnil veškerou pozdější římskou poezii, čerpalo z něho náměty výtvarné umění, události v něm popisované se pokládaly za historickou skutečnost. Ze všech epických básní antického Říma měl také největší vliv na novověkou Evropu. Do minulého století dokonce větší než jeho řecké vzory, Homérova Ílias a Odysseia.

Název dostal tento epos po Aeneovi, hrdinném

obránci Tróje, který si po jejím pádu jako jediný z vůdců trojských vojsk zachránil život. Se svým otcem Anchisem a synem Askaniem čili Julem vypravil se pak v čele uprchlíků hledat novou vlast. Po dlouhé bludné pouti Středozemním mořem, plné útrap a dobrodružství, dostal se do Itálie, kde založil poblíž ústí Tiberu město Lavinium, z něhož vzešel Řím. Jak se na hrdinu z dob mýtů a bájí slušelo, měl Aeneas vznešený původ (jeho matkou byla bohyně Venuše), a navíc se stal praotcem rodu luliů, z něhož pocházel Caesar. Byl skutečným rekem bez bázně a hany, vynikal statečností a ušlechtilostí, bez odmluvy plnil své povinnosti, vždy poslouchal bohy, ztělesňoval ideál Římana. Obdařen vším, co zdobí a ctí muže, byl hrdinou dokonale kladným, bez jediného záporného rysu, a tak na náš vkus snad poněkud knižním. Nesmíme však zapomínat, že Vergilius ho představil jako vzor pro jiné lidi, pro příslušníky římské vládnoucí třídy, a že v jeho osobě chtěl navíc oslavit Caesarova nástupce Augusta. Přesto je epos o Aeneovi, o jeho osudech na cestě z Tróje do nové vlasti a o bojích za tuto vlast, velkolepým dílem: opravdovým živým dílem minulosti. Té minulosti, kdy byl Řím vládcem světové říše a kdy vytvářel spolu s řeckou kulturou základnu, na které vyrostla moderní Evropa.

Znalost Vergiliovy Aeneidy patří dodnes ke všeobecnému vzdělání. Její četba není však snadná; zejména pro člověka, který není doma ve světě antických mýtů a nezná důvody četných dobových narážek. Tvůrce jejího (vynikajícího) překladu do češtiny, Otmar Vaňorný, připojil k ní přes osmdesát stran poznámek a vysvětlivek . . . To ovšem nemá od tohoto díla odradit. Naopak: má to podnítit mladého čtenáře, aby si jednou — po potřebné přípravě — Aeneidu s požitkem přečetl.

Zatím ať si poslouží tímto prostým převyprávěním jejího obsahu. Převyprávěním v próze, jen s názna-

kem původních výrazových prostředků, bez četných odboček od hlavní linie děje, s vysvětlujícími doplňky přímo v textu. Třebaže se má toto převyprávění k originálu jako bledé světlo luny ke slunci.

AENEOVY OSUDY A ČINY PODLE VERGILIOVA EPOSU AENEIDY

[I]
PŘEDEHRA
V HOŘÍCÍ TRÓJI

/Aeneidy kniha druhá/

Byla to strašná noc, po které už neměl přijít den, v němž by se trojští mužové znovu chopili zbraně k obraně svého města. V krvavé desetileté válce podlehli vojskům, jež připlula přes moře z Řecka. Nad Trójou planul do nebe požár, který ničil příbytky bohů a lidí i naděje všech, jimž bylo dopřáno přežít její zkázu.

Byla to hrozná noc, a co se tehdy dělo, nemohl očitý svědek vylíčit, aniž propukl v pláč. Padla Trója, aby už nikdy nepovstala, a požár, který ji stravoval, byl její pohřební hranicí.

Tři lidské věky stála Trója vysokých hradeb nad průlivem, který spojuje Marmarské moře s Egejským, a vládla širokým dalekým krajům. Založil ji Ilus, syn

dardanského krále Troa a pravnuk nejvyššího boha Jova, který mu shozením posvátné sošky sám označil místo, kde ji má postavit. Ilus, po němž se Trója zvala též Ilium, vybudoval v ní hrad s věží a vyzdobil ji paláci a chrámy; stal se též prvním jejím králem. Jeho syn a nástupce Laomedon ji pak mohutně opevnil, přičemž mu z Jovova rozkazu přišli pomoci bohové Apollo a Neptun. Byl to však vládce proradný a špatný. Odepřel oběma bohům odměnu, kterou jim slavnostně slíbil, a později se stejně zachoval i vůči Jovovu synu Herkulovi, který mu zachránil dceru před mořskou obludou. To si ovšem žádný z nich nenechal líbit. Nejvyšší bůh na Tróju zanevřel, i na trojský královský rod, a spočítal jejich dny. Apollo, který byl nejen bohem světla a slunce, ale i ochráncem života a zdraví, seslal na Tróju mor. Bůh moří Neptun způsobil v ní svým trojzubcem ničivé zemětřesení. Herkules, největší silák všech dob, se pomstil Trói válkou. Připlul k ní se svými druhy, dobyl ji a Laomedonta zabil; s ním také všechny jeho syny s výjimkou nejmladšího, který byl ještě jen chlapcem. Tento syn, Priamus, stal se pak trojským králem. Vládl moudře a spravedlivě, ctil bohy a přinášel jim oběti, pozvedl Tróju k moci a slávě. Nijak mu to však nepomohlo, ztracenou Jovovu přízeň pro své město zpět nezískal. Tak se též stalo, že z lásky k jednomu ze svých synů, mladému Paridovi, se dopustil činu, kterým přivolal před Tróju vojska ze všech království Řecka. To potom rozhodlo o záhubě jeho rodu a o proměně Tróje v trosky.

Pro pád Tróje měli lidé jediné vysvětlení: že tak určil Osud, který je mocnější než bohové, a že Jovovo rozhodnutí o jejím zániku bylo jen prostředkem, kterým se naplnil Osud.

Mohli na tom obráncové Tróje něco změnit? O svém osudu přece nevěděli, ten zůstává smrtelným lidem skryt. Věřili však, že budou-li statečně bojovat,

nakloní si Jova, takže jim posléze přiřkne vítězství.

Ale i kdyby o svém osudu věděli, neměli jiné volby než konat povinnost a bránit svou vlast. Bez ohledu na to, že vedou ztracený boj.

Nejvyšší bůh Juppiter, který si přál záhubu Tróje, měl všechny možnosti, aby své přání proměnil ve skutečnost přímo; byl přece všemohoucí. Mohl ji spálit bleskem, svou nejmocnější zbraní, nebo zaplavit potopou, kterou už kdysi vyhubil téměř celé lidstvo. Mohl dát též příkaz k jejímu zničení některému z bohů. Přenechal však toto zhoubné dílo lidem a tomu jejich zatemnění mysli, které rodí válku.

Válka, jež zničila Tróju, měla dlouhou a složitou předehru. Došlo k ní po sběhu událostí, jež napohled nijak nesouvisely, avšak řízením Osudu a zásahy Jova se změnily v řetěz příčin a následků, které Trójané pochopili, až už bylo pozdě.

Začalo to na druhém břehu Egejského moře, v jeskyni Centaura Chirona v řecké Thessalii, když se tam slavila svatba fthijského krále Pelea s mořskou bohyní Thetidou. Dostavili se tam všichni bohové v čele s Jovem, a aby se mohli klidně bavit, nepozvali bohyni sváru Eridu. Ta se jim za to pomstila: když byla zábava v nejlepším, hodila mezi Jovovu manželku Junonu, jeho dceru Minervu a bohyni lásky Venuši zlaté jablko s nápisem „Té nejkrásnější!" Všechny tři po něm okamžitě sáhly a každá je chtěla mít pro sebe. Vznikl z toho mezi nimi spor, a tak požádaly Jova, aby jej rozhodl. Nejvyšší bůh to však odmítl, neboť není moudré, míchají-li se mužové do hádek žen. Prohlásil, že je mu těžké být nestranným, a proto jim najde nezaujatého soudce. Když souhlasily, přikázal svému poslu Merkurovi, aby je i s jablkem odvedl na horu

Idu. Tam ať vyhledá pastýře Parida a požádá ho, aby spor rozsoudil.

Tímto Jovovým rozhodnutím se další běh věcí přenesl do samé blízkosti Tróje. Ida byla hora na dohled od Priamova města a Paris byl, jak známo, Priamův syn. Že byl pastýřem, mělo svůj důvod. Když se měl narodit, zjevila se jeho matce Hekubě ve snu pochodeň, která zapálila Tróju. Věštec vyložil sen v tom smyslu, že novorozený syn má způsobit záhubu města. Priamus ho dal proto pro jistotu ihned po narození odnést na Idu a pohodit napospas dravé zvěři. Chlapce se však ujala medvědice a odkojila ho svým mlékem, potom ho našli pastýři a vzali ho k sobě. Vyrostl ve zdatného junáka, o svém původu nevěděl a žil spokojeně až do dne, kdy se před ním objevil Merkur se třemi bohyněmi. O čest být rozhodčím v jejich sporu nestál, a když bohyně viděly jeho rozpaky, snažily se ho ovlivnit. Juno mu slíbila vládu nad Asií, dá-li jablko jí, Minerva zas vítězství v každé válce, Venuše nejkrásnější ženu za manželku. Všechny tři mu připadaly stejně krásné, a jelikož po vládě ani válce netoužil, podal jablko Venuši.

Juno a Minerva se cítily Paridovým soudem uraženy a rozhodly se mu pomstít; s ním i jeho městu. Jejich zásahem se Paris zakrátko dozvěděl o svém původu a vrátil se do Priamova paláce. Venuše splnila svůj slib: nejkrásnější ženou na světě byla Helena z Argu, manželka spartského krále Menelaa, a tak vybídla Parida, aby si za ní zajel. V Spartě ho král Menelaus vlídně přijal, představil mu Helenu a uspořádal na jeho počest hostinu. Protože mu povinnosti velely na několik dní odjet na Krétu, přikázal jí, aby se o hosta z Tróje postarala a ve všem mu vyhověla. Helena si tato slova vyložila poněkud volně, jak ji k tomu navedla Venuše, a dala se Paridem svést. Když ji pak vyzval, aby s ním odjela do Tróje, beze všeho ho poslechla. Tak aspoň tvrdil Paris. Podle jiné verze, hájené zejmé-

na Menelaem, neopustila Helena Spartu dobrovolně, nýbrž Paris ji násilím unesl.

Jak tomu tehdy doopravdy bylo, nikdo se nikdy přesně nedozvěděl. Ale tak či onak: Paris se dopustil zločinu proti zákonu pohostinství a urazil spartského krále. To ovšem nemohlo zůstat bez trestu. Ať činy lidí řídí třeba bohové, lidé jsou za ně odpovědni.

Trestem za únos či svedení královy manželky synem jiného krále byla podle všeobecně uznávaných božích i lidských zákonů válka.

Válku proti Tróji mohl však král Priamus odvrátit. Tím spíš, že po ní netoužil ani Menelaus, jemuž šlo jen o to, aby dostal svou manželku zpátky.

Když se tedy Menelaus po návratu do Sparty dozvěděl, že Helena s Paridem zmizela, vypravil se ke svému bratru Agamemnonovi, který byl králem v Mykénách, aby se poradil, co dělat. Agamemnon, manžel Heleniny sestry Klytaemnestry, mu doporučil navštívit krále Priama a vyřídit s ním celou věc po dobrém. K zajištění úspěchu mu navrhl, aby vzal s sebou ithackého krále Ulixa, který byl znám svou chytrostí a obratností. Když se pak oba králové dostavili do Tróje, Priamus je přijal se všemi poctami, jež jim náležely, a když mu přednesli žádost o vrácení Heleny, zavolal Parida, aby se vyjádřil. Paris však odmítl o Heleně jednat a byl ochoten vrátit jen pokladnici, kterou spolu s ní ze Sparty odnesl. Priamus se za něho postavil a zhoubným vnuknutím bohů na tom setrval, i když mu Menelaus pohrozil válkou. Nepomohla nic ani Ulixova výmluvnost, a tak se Menelaus s Priamem rozloučil, že potrestá svou urážku a přijde si pro Helenu s vojskem oděným v kovu.

Menelaus svou hrozbu proměnil v skutečnost; niko-

li ovšem ihned, ale po důkladné přípravě. Organizace válečné výpravy se ujal Agamemnon, který svou mocí a bohatstvím skýtal záruku, že bude úspěšná. Vyzval všechny krále v Řecku, aby pomohli jeho bratrovi vrátit manželku a čest, a navíc je ujistil, že válkou proti Tróji získají slávu a obrovskou kořist. Poslechli ho téměř do jednoho a přišli se svými vojsky buď osobně, nebo poslali v jejich čele své syny. Byl mezi nimi král Idomeneus z Kréty, vnuk krále Minoa, dále nebojácný král Diomedes z Argu, stařičký král Nestor z Pylu, slavný válečník Aiax ze Salamíny a jeho jmenovec z Lokridy, Herkulův syn Tlepolemus z Rhodu, dědic Herkulova luku Filoktetes a mnozí jiní; nechyběl ani Ulixes a samozřejmě ani Menelaus. Jako poslední se k nim připojil hrdina Achilles, syn krále Pelea a bohyně Thetidy, na jejichž svatbě došlo k oné příhodě s jablkem sváru, jež vedla ve svých důsledcích k této válce.

Sto tisíc mužů shromáždil král Agamemnon a s více než tisíci loděmi vyplul pak z přístavu Aulidy proti Tróji. Vyloďovací operace se mu podařila, útok na hradby však Trójané odrazili. Řekům tudíž nezbylo než postavit na pobřeží tábor a přistoupit k obléhání. Trojské vojsko bylo zpočátku nepříliš početné; chránilo je však nedobytné opevnění a posilovalo vědomí, že brání rodné město. Velel mu nejstarší Priamův syn Hektor, statečný bojovník a ušlechtilý muž, k němuž trojský lid vzhlížel s úctou jako k bohu. Brzy mu přišli na pomoc Lyčané, Thrákové, Kárové, Paflagonci a jiní spojenci jazyků různých. Především však Dardanové, nejbližší příbuzní Trójanů, jejichž vůdcem byl syn krále Anchisa a bohyně Venuše, hrdinný Aeneas.

Válka, jež měla být bleskovou trestní výpravou, se vzhledem k trojským hradbám a posilám obránců protáhla na léta. Trójané přešli od obrany k útoku a snažili se porazit Řeky v bitvě na otevřeném poli. Jednou, když se Achilles pro spor s Agamemnonem

nezúčastnil bojů, pronikli v čele s Hektorem až k jejich lodím, aby je spálili; Řekové je však donutili ustoupit. Výsledkem dlouhých bojů byla jen záhuba nesčetného množství mužů a smutná proměna kvetoucí trojské pláně v pastviště supů. Nebylo v moci jedné ani druhé strany dosáhnout vítězství; tím spíš, že do bojů zasahovali v prospěch svých oblíbenců také bohové. Všeobecné vyčerpání vojsk přimělo nakonec vrchní velitele Řeků a Trójanů, aby se dohodli, že válku má rozhodnout souboj Parida s Menelaem: vítěz měl dostat Helenu a vojska se měla pokojně rozejít domů. Nato uzavřeli posvátné příměří, které stvrdili přísahou ve jménu nejvyššího boha Jova.

Dohoda, jež mohla ušetřit životy mnohých mužů, válku nicméně neskončila. Paris v souboji podlehl a jen díky zákroku Venuše si zachránil život; Helenu přesto nevydal. Ke všemu porušil trojský spojenec Pandarus z návodu bohyně Minervy sjednané příměří. Boje, v nichž Trójané neměli opět právo na své straně, vzplály tedy s obnovenou silou. Juppiter, který byl svědkem smlouvy o příměří, pak na ně ještě víc zanevřel. Dopustil, aby padl Hektor, štít Tróje; v hrdinném souboji, hodném oslavných zpěvů největších básníků, podlehl Achillovi. Brzy po Hektorovi padl však také Achilles, když ho zasáhl Paris šípem do paty nekryté kovem. Mečem a oštěpem, sekyrami a střelami z luků sešli ze světa i další stateční bojovníci a konec krvavé války se ztrácel v nedohlednu.

Když už boje před Trójou trvaly desátý rok, přišel Ulixes na nápad. Nelze-li Tróju dobýt zbraní, lze se jí zajisté zmocnit lstí. Navrhl postavit velkého dřevěného koně, do jehož břicha by se ukryli vybraní bojovníci, a dostat ho za hradby Priamova města.

Návrh byl přijat, stavbou koně byl pověřen fócký umělec Epeus, a když vybraní bojovníci vlezli pod rouškou noci do jeho útrob, Agamemnon nalodil vojsko, zapálil tábor a odplul na západ jakoby do Řecka.

Na trojském pobřeží zůstal jen jediný řecký voják. Jmenoval se Sinon a byl odhodlán obětovat život, aby provedl Ulixův plán.

Trójané spatřili plamen a dým, jak stoupá z řeckého tábora, a na obzoru řecké loďstvo, jež mizí v dáli. Bylo jim jasné: král Agamemnon obléhání vzdal a odtáhl s nepořízenou domů, válka skončila i všechny s ní spojené útrapy. Dosáhli vítězství!

Nadšeni šťastným a nečekaným obratem otevřeli brány a spěchali k moři. Vzrušeně prohlíželi trosky: zde měli své stany Agamemnon a Menelaus, zde tábořil Diomedes, který se odvážil postavit se s kopím i proti bohu války, zde bylo ležení Achillových vojsk, jimž nyní velel jeho syn Pyrrhus, až sem pronikl v boji o lodě hrdinný Hektor . . . Najednou upoutal jejich pozornost obrovský kůň. Proč ho Řekové postavili? Co si s ním mají počít? Svrhnout ho do moře, nebo na místě spálit? Nejlepší snad bude vtáhnout ho do města a jako kořist ho postavit na hrad.

Vtom se objevil před lidem, který se různil v názorech, Apollinův kněz Laokoon se dvěma svými syny. Varoval krajany před vším, co pochází z rukou nepřítele, byť to byl dar. Vždyť ten kůň může být nějakou léčkou, snad jsou v něm dokonce ozbrojení muži! Nato vzal kopí a vrazil mu je do břicha, až zaržál bolestí, jak se jim zdálo, když v něm zařinčely meče a pancíře. Než si však stačili rozvážit Laokoontova slova, ozval se žalostný výkřik. Upozornil tak na sebe Sinon, který ležel opodál svázaný ve křoví. Vyzvali ho, aby vstal, a přivedli ho před krále Priama.

Sinon spustil žalostné bědování. Řekové ho prý chtěli obětovat bohům za šťastný návrat do vlasti, když se rozhodli opustit trojské břehy; podařilo se mu

však utéci. Nyní ho Trójané zajisté zabijí, a do Řecka se rovněž nemůže vrátit. Ať se tedy naplní jeho osud . . . Priamus mu dal ve své velkomyslnosti sejmout pouta a přijal ho mezi Trójany jako svobodného muže. Pak se ho zeptal, neví-li náhodou, nač byl zbudován onen obrovský kůň.

Na tuto otázku Sinon netrpělivě čekal. Odpověděl, že se tak stalo, aby Řekové odčinili urážku bohyně Minervy, které se dopustil Ulixes s Diomedem, když v přestrojení za žebráky vnikli tajně do Tróje a unesli z jejího chrámu posvátné paládium: tu sošku, kterou shodil Juppiter Ilovi, aby mu označil místo, kde má založit Tróju, a která ji měla chránit před dobytím. Koně postavili proto tak velkého, aby neprošel žádnou trojskou bránou a nemohl být dopraven na hrad, kde by pak město chránil místo paládia. Jestliže ho Trójané poškodí, stihne je záhuba; postaví-li ho na hrad, jejich potomci vyvrátí Mykény a Spartu a ovládnou Řecko. K této věštbě, kterou prý tajně vyslechl, připojil ještě různé podrobnosti — přesně těmi slovy, kterým ho naučil Ulixes.

Priamus Sinonovi uvěřil a ostatní Trójané rovněž. Jedině Laokoon ho nazval lhářem; byla to však jeho poslední slova. Z moře se náhle vynořili dva hadi s krvavými hřbety a vrhli se na jeho syny. S kopím v ruce jim přiskočil na pomoc, ale hadi ho kluzkými těly pevně ovinuli a zakousli se do něho zuby s černým jedem. S vypětím všech sil se snažil roztrhnout jejich smrtící sevření a místo varování před úskokem nepřátel vydal jen zoufalý výkřik. Hadi ho zahubili, i jeho dva syny, a pak se tiše odplazili do Minervina chrámu.

Trójané našli pro Laokoontův osud jediné vysvětlení: Minervin trest, že kopím zneuctil koně, který měl nahradit posvátné paládium. Nyní už v jednotné mysli a společnou silou dopravili koně do města. Protože byl větší než největší brána, zbourali část hradeb, aby ho dostali dovnitř. Cestou v něm opět zařinčely zbra-

ně, ale vítězstvím opojení Trójané nic neslyšeli. Za zpěvu a hudby a radostných výkřiků dětí ho vytáhli na hrad a postavili před Minervin chrám.

Dlouho do noci slavili potom Trójané ukončení války a před ověnčenými oltáři děkovali bohům, že jim dopřáli vítězství.

Pak se pohroužili do spánku. Muži i ženy i strážci hradeb.

Agamemnon neodplul ovšem s loďstvem do Řecka, ale skryl se s ním za břehy blízkého ostrova Tenedu. Tam vyčkal soumraku a nikým nespatřen vrátil se k Tróji. Jakmile přistál ve známé zátoce, zapálil na zádi své lodi smluvený signál.

Sinon v té chvíli otevřel závoru na břiše velkého koně a vypustil ukryté bojovníky. Jako první vystoupil Achillův syn Pyrrhus, poté Menelaus, Ulixes, Diomedes, Epeus a všichni ostatní; nakonec Machaon, který byl zároveň lékař. Ihned se rozběhli po městě, jež uspala radost a hojnost vína, pobili procitlé strážce a průlomem v hradbách, který označili svítilnou, vpustili dovnitř své druhy.

Propukla strašlivá řež, jež se až po úplném ovládnutí města Řeky změnila v bitvu. Jako z hrozného snu vzbuzení Trójané se začali bránit: meči a oštěpy, poleny a rožni, na kterých ještě před chvílí opékali maso, i holýma rukama. Podbourali dokonce vysokou hradní věž a svrhli ji na vybraný oddíl Řeků, který se pod ní připravoval ke zteči; jiní zapálili své domy. Řekové neznali milost a Trójané také o milost neprosili, vždyť jediná je přemožených spása: v žádnou nedoufat spásu.

Do Priamova paláce vtrhl oddíl vedený Pyrrhem. Našel tam celou královskou rodinu: Priamovy dcery

a nevěsty s dětmi seděly schouleny u oltáře bohů, Priamovi synové stáli před nimi s obnaženými meči. Nikdo z nich neodolal Achillově síle, která omládla v Pyrrhovi. Když se pak Priamus vzchopil v zoufalství k odporu a hodil po něm stařeckou rukou oštěp, Pyrrhus ho přivlekl před oltář a vrazil mu do hrudi meč.

Žádný z Priamových potomků neunikl smrti. Paris už dávno zahynul šípem, kterým ho zasáhl Filoktetes, a jako poslední se musel rozloučit se světem mladý Deifobus. Proklál ho oštěpem v ložnici své bývalé a od té chvíle i nynější manželky Menelaus.

Když potom odnesli Řekové z Tróje nesmírnou kořist a odvedli zajatce, vydali ji napospas ohni.

Stalo se, co si přál Juppiter a co určil Osud: Trója a Priamův rod přestaly existovat.

Ze všech trojských vůdců přežil zkázu města jedině Aeneas. Podnikl také poslední pokus o jeho záchranu.

[II]
AENEAS VYPLOUVÁ NA MOŘE

/Aeneidy kniha druhá a začátek třetí/

Aeneas patřil vždy k předním obráncům Tróje. Vynikal silou a odvahou, řídil se vůdcovskou rozvahou, v boji naháněl strach; chrabrostí se řadil ihned za Hektora. Král ho nazýval hrdinou nad jiné slavným a lid choval k němu lásku spojenou s obdivem.

Se svým mohutným štítem, mečem a oštěpem, ve skvělém brnění a přilbě jiskřící bronzem se zúčastnil všech bitev na trojské pláni. Nevybíral si muže, s nimiž měl skřížit zbraně, ani se žádnému nevyhýbal; za správné však pokládal bojovat především s králi a jejich syny. Málokdy ho bylo vidět jinde než v první řadě, a jestliže jeho druhové museli couvnout, kryl v zadním voji ústup. Mnoho statečných bojovníků poslal do říše smrti: v čele trojského šiku zabil Krethona a Orsilocha, syny krále Diokla z messénských Fer, v bitvě u lodí zabil Medonta, syna krále Oelea z Loker, a také Afarea, syna hrdiny Kaletora. Kromě jiných zabil i vůdce athénských oddílů Jasea, který byl pro-

stým občanem a do své hodnosti byl zvolen lidovým sněmem. Jeho útoku se dovedli ubránit pouze nejsilnější ze silných; například krétský král Idomeneus, proslulý mistr v zápase oštěpem, a velitel krétských lučištníků Meriones. Za celých deset let války jen dvakrát v souboji podlehl: jednou Diomedovi, chrabrému králi z Argu, a podruhé Achillovi, největšímu hrdinovi z celého řeckého vojska. V obou případech si však díky zásahu bohů zachránil život, aby mohl nadále bránit Tróju.

Přitom Aeneas nebyl původem Trójan. Jak známo, jeho otcem byl dardanský král Anchises a matkou bohyně Venuše, která ho porodila na úbočí Idy. Po otci byl v sedmém pokolení potomkem nejvyššího boha Jova; nikoli však i jeho manželky Junony, nýbrž bohyně Elektry. Jeho prvním pozemským předkem byl Dardanus, zakladatel království na březích mořského průlivu, jenž dostal po něm jméno. Za Dardanova vnuka Troa se toto království rozdělilo; starší Troův syn Assarakus zůstal ve zmenšené Dardanii a mladší syn Ilus založil Ilium čili Tróju. Aeneův otec Anchises byl vnukem Assarakovým a Priamus Ilovým, ale jak to už mezi příbuznými a sousedy bývá, nežili v přílišné shodě. Když byl Priamus napaden Agamemnonem a jeho stotisícovým vojskem, Anchises mu nikterak nespěchal pomoci. Teprve když Achilles zničil město dardanských spojenců Lyrnessus, uzavřel Anchises s Priamem spojeneckou smlouvu a poslal do obléhané Tróje pomocné vojsko, v jehož čelo postavil Aenea.

Svěřený úkol přijal Aeneas jako samozřejmou povinnost a rád. Miloval odedávna Tróju, často v ní přebýval, spřátelil se s Hektorem a ostatními Priamovými syny; v Tróji si našel i manželku, a to Priamovu dceru Kreusu. Když se Paris vrátil z pastýřské chýše do královského paláce, stal se jedním z jeho nejbližších druhů. Doprovázel ho také na jeho osudné cestě do

Sparty. Nikdy mu však, ani Heleně, nic nevyčítal. Válku, jež kvůli nim vypukla, bral jako osudovou nutnost, nebo spíš nevyhnutelnost. Nezabýval se úvahami, zda je či není spravedlivá, na které straně je pravda a právo. Měl bránit Tróju, a tak ji bránil.

Za Tróju bojoval Aeneas jako za svoji vlast. Byla mu též vlastí, neboť si ji zvolil za vlast, čímž se k ní připoutal pevněji než leckdo jiný, kdo se v ní pouze narodil. Přivedl si do ní i manželku Kreusu, malého syna Jula a otce Anchisa.

Samozřejmě věřil, že válka skončí vítězstvím Tróje.

Když tedy končil den, o němž byli Trójané přesvědčeni, že je dnem vítězství, přinesl Aeneas děkovnou oběť bohům a vrátil se do svého paláce.

Jen co ulehl na lůžko, zastřel mu oči sen a z něho vystoupil Hektor. Vous měl rozcuchaný, vlasy slepené krví, tělo mu pokrývaly rány z bitev při obraně rodného města. „Prchni, bohynin synu," promluvil smutným hlasem, „hradeb se zmocnil Řek, slavná Trója se kácí! Vezmi Penáty, kteří měli chránit krb Tróje, i oheň z krbu. Prchni za daleké moře a založ nové město, jež bude tvým domovem, postav tam nový hrad!"

Skutečnost nebo sen? Jistěže obojí: vždyť bylo nejednou řečeno věštci i kněžími, že duchové mrtvých mají moc poznat pravdu a vyjevit věci dnešní i minulé a příští. Aeneas se vytrhl ze spánku, a aniž řídil své kroky, vystoupil na střechu. Užasl ohromen jako rolník, jenž spatřil v obilí plamen hnaný bouřlivým větrem. Nezkrotný požár spaloval Tróju a měnil její výstavné domy v trosky. V jeho záblescích spatřil u hradu obrovského koně, v břiše mu zel otvor a z něho visel žebřík. V té chvíli pochopil: Sinon nastražil úklad, a co nezmohl nepřítel zbraní, dosáhl lstí.

Seběhl po schodech, slepě sáhl po meči a v hněvu smíšeném se zoufalstvím si přál jen jedno: nepřežít záhubu Tróje a zemřít v boji. Když pak vyběhl z brány, srazil se s prchajícím mužem. Poznal v něm Panthoa, Apollinova kněze; jednou rukou si přidržoval u hrudi sošky bohů a druhou vlekl za sebou svého vnuka. „Nastala poslední hodina," volal, „hoří svatá Trója! Juppiter na nás zanevřel, toť příčina naší zkázy, nikoli lest a přesila Řeků. Ještě klade odpor u brány Priamova hradu oddíl strážců. Marný však je jeho boj, jen pověst zbude po trojské válečné slávě!"

Jakmile Aeneas slyšel o boji u brány, oděl se v pancíř a ihned tam zamířil. Cestou se k němu připojil Rifeus s Epytem, kteří vždy válčili bok po boku, potom i hlouček dalších bojovníků v čele s Koroebem, synem fryžského krále. Ti všichni byli odhodláni spíš padnout v nerovném boji než upadnout v zajetí. „Jak se věci mají, je vám jistě jasné," obrátil se k nim Aeneas. „Kdo z vás mě nyní míní následovat, nechť se vzdá veškeré naděje. Vrhá se v náruč smrti!" Zvolali jako jeden muž: „Zemřeme tedy!"

Kryti stínem noci rozběhli se k bráně králova paláce, odkud k nim doléhal válečný ryk. Najednou museli zpomalit kroky: cestu jim přehradila hora mrtvých těl, ležících bez hnutí v loužích krve. „Tak si pospěšte, přátelé!" ozval se hlas v řeči, jež se přízvukem různila od jejich. „Jiní už plení Tróju a snášejí bohatou kořist, a vy sem teprve nyní přicházíte z lodí!" Volal to Androgeus, velitel řeckého oddílu, který je ve tmě pokládal za své druhy. Brzy však poznal svůj omyl a strnul jako člověk, který nic netuše šlápl do klubka zmijí. Nestačil už prchnout, ani varovat své muže. Aeneův hlouček využil překvapení a spolu s ním je do jednoho pobil.

„Štěstí nám ukazuje, jak máme v boji pokračovat," promluvil Koroebus. „Vyměňme si štíty za řecké a chopme se řeckých zbraní! Chrabrost či lest, kdo se

ptá ve válce na to?" Všichni ho poslechli, pouze Aeneas nikoli. Smíchali se s Řeky a začali je zákeřně hubit jako černý mor. Brzy však na svou lest krutě doplatili. Trójané hájící vysokou věž králova paláce je zasypali šípy, a když Řekové poznali klam se štíty a meči, v souboji muže proti muži je všechny pobili. První zahynul Koroebus, po něm pak ostatní; někteří rukama přátel a jiní nepřátel.

Řež přežil jedině Aeneas. Poznán svými druhy se dostal přes bránu paláce a probil se až k jeho ústřední síni. Spatřil tam před oltářem bohů mrtvolu starého krále Priama, kolem se válela zohavená těla jeho statečných synů. Ženy už v síni nebyly, slyšel jen jejich pláč, jak je odvlékal vítěz . . . Vzkypěla v něm krev: když je nezachrání, alespoň je pomstí! Zabije Helenu, příčinu všech útrap a záhuby Tróje!

„Synu můj, jaké už dobudeš slávy, když se pomstíš na ženě!" ozval se najednou Venušin hlas. „Nikoli Heleny tvář, ba ani Paridův skutek, nýbrž jedině Jovův hněv je příčinou zkázy Tróje. A ty teď ukonči válečnou práci a zachraň si život i životy svých blízkých!"

Poslechl Aeneas hlasu své božské matky a kryt jejím závojem před šípy a meči nepřátel spěchal do svého paláce.

Moře hltavých plamenů, v němž mizela Trója, k Aeneovu paláci zatím nedosáhlo. Ani práh ozdobné brány nepřekročil ještě nepřátelský voják. U krbu stály ochranné sošky Penátů a všude panoval klid. Zároveň však i děsivý strach z toho, co mělo nezbytně přijít.

Aeneas vstoupil do síně svého otce Anchisa a zalykaje se žalem mu vylíčil strašlivý Priamův osud. Nato ho vyzval, aby co nejdřív opustil Tróju; sám ho z ní vyvede. „Nechci být vyhnancem," odvětil starý král.

„Nech mě tu ležet, dost na tom, že jsem se dožil dobytí tohoto města, ať s ním zahynu také! Jsem přece nemilý bohům. Zanevřel na mne sám Juppiter, když jsem se chlubil láskou tvé matky. Nechci odejít nikam, mladí ať hledají spásu, zůstanu tady!"

„K jakému hříchu mě nutíš, otče? Jaký by to byl syn, který by nechránil otce? Je-li však tvým přáním, abys k záhubě Tróje připojil také záhubu svou, jistě tě poslechnu, jak se na syna patří." Nato poručil sluhům, aby mu přinesli novou zbroj, vzal oštěp s bronzovým hrotem, opásal se mečem, na hlavu si vložil přilbu s vysokým chocholem a vykročil ke dveřím. „Nemohu-li zachránit, co je mi nejdražší, chci se aspoň pomstít. Vrátím se do boje!"

Než však překročil práh, stanula před ním manželka Kreusa s malým synem Julem a vrhla se mu k nohám. „Jestliže chceš jít na smrt, pak nás vezmi s sebou! Ať zhynem všichni, aby jeden z nás nemusel oplakávat druhé! Máš-li však naději, že svou rukou přemůžeš vetřelce, tak hleď především tento náš dům bránit!" Aeneas na ni laskavě pohlédl, poté na Jula, a než k nim stačil promluvit, oněměl úžasem.

Nad Julovou hlavou, přímo nad temenem, se objevil plamen. Přiskočil k němu, aby jej uhasil, plamen však planul dál, lehce a neškodně, podobný svatozáři. „Toť znamení bohů," zvolal Anchises a pozdvihl ruce k nebi. „Jestliže se, všemocný Jove, dáš pohnout mou prosbou, potvrď to znamení! Vyjev nám, co je tvou vůlí a naším úkolem!"

Sotva král vyřkl tato slova, zahřmělo nebe a z výšin se snesla ohnivá koule. Těsně nad střechou se náhle zastavila, pak se otočila a jasně zářic zmizela v lesích Idy. „Nebe si přeje naši záchranu a bůh svou přízní vyznamenává Jula. Nuže pojďme, vezměme Penáty, veďme své kroky k Idě!"

Aeneas vzal svého otce na ramena, syna za ruku a vykročil z domu. Nestejným krokem a se zrakem

zamženým slzami šla v jeho šlépějích též manželka Kreusa.

Už dávno neměl Aeneas strach z deště šípů a oštěpů, ani ze zástupu Řeků; nyní ho však z obavy o jeho blízké děsil každý šelest. Když se blížili k městské bráně, zaslechl najednou dupot mnoha nohou. „Utíkej!" zvolal Anchises, „Řekové jsou nám již v patách! Vidím lesk jejich štítů a mečů!"

Polekán těmito slovy změnil Aeneas svůj krok v běh a uhnul z cesty do houští. Odlehlou stezkou, kterou pak našel, dostal se ve svitu měsíce na úbočí Idy. Ve starém chrámě bohyně úrody Cerery, dávno opuštěném lidmi, složil pak Anchisa z ramenou, vzal do rukou Jula a zdvihl ho do výše: „Bohům buď dík! Unikli jsme smrti, máme před sebou život!" Nato se ohlédl za Kreusou. Nebylo jí však nikde.

„Kde je má manželka? Nestačila nám a někde unavená sedí? Nebo snad zabloudila?" Vyhlížel ji v bledém měsíčním světle, volal ji jménem, vyptával se na ni sluhů a uprchlíků, kteří později dorazili k chrámu. Neozval se zdálky ani zblízka její hlas, nikdo o ní nic nevěděl. „Mám svou manželku ztratit? Má mě při zkáze Tróje postihnout ještě taková rána?"

Svěřil otce i syna sluhům a rozběhl se cestou, kterou právě prošel, zpátky do města. Občas zmírnil krok, aby pátral po jejích stopách, pečlivě prohledal každý stinný kout. Bez úspěchu dorazil k bráně, opuštěné strážci, a zamířil do svého paláce. Práh už nepřekročil: z oken šlehal plamen a zdi se s rachotem řítily. Vypravil se tedy k zbořeništi hradu, bloudil po ulicích posetých mrtvolami, všude ji hledal. Najednou zaslechl ženský pláč. Vítr jej přinášel od Junonina chrámu, kde vítěz shromáždil ženy a děti určené k odvozu za

moře. Přiblížil se k němu, a nedbaje nebezpečí, opět hlasitě volal její jméno.

Když se už všechno zdálo marné, náhle se před ním Kreusa objevila. Byla však mnohem větší než v životě, jako bývají postavy mrtvých, když se zjevují živým. Aeneas strnul, neboť si uvědomil, že je to pouze její přízrak, a slova mu uvízla v hrdle.

„Nermuť se, manželi můj, nebylo přáním bohů, abys mě odvedl z rodného města! Tobě je jiný los určen. Dlouho budeš bloudit a brázdit široké moře, ale nakonec připluješ k zemi, jež se zve Hesperia, a u řeky Thybris založíš město. Tam najdeš novou manželku, tam bude tvému království Štěstěna žehnat. Prosím tě pouze o jedno: chraň jako oko v hlavě našeho drahého syna Jula! A nyní — žij blaze!"

Tak pravila Kreusa, a když jí z úst splynula slova rozloučení, zmizela jako prchavý vánek. Aeneas se ji ještě pokusil zachytit a obejmout, unikla mu však do nenávratna.

Bylo už ráno, když se Aeneas vrátil k starému chrámu na úbočí Idy. S podivem shledal, jaké tam mezitím přibylo množství mužů a žen s dětmi, kterým se podařilo prchnout v poslední chvíli z hořící Tróje. Ti všichni v něm spatřovali vůdce a vkládali do něho všechny své naděje.

Přikázal tedy, aby vybudovali tábor, a vybral pro něj místo pod městem Antandrem. Tam potom stavěli ze sosen z háje bohyně Cybely lodě, jež snesly plavbu na bouřlivém moři. Když nastalo jaro, spustil je na vodu a nalodil na ně všechny uprchlíky. Poté vzal na svou loď Anchisa a Jula a s nimi i Penáty z Tróje.

Se slzami v očích pohlédl Aeneas naposled na liduprázdné zříceniny města, při jehož obraně marně pro-

léval krev, a jako vyhnanec bez vlasti opustil břehy rodné země.

Před ním byla jen modrá mořská pláň a dlouhá cesta za nejistým cílem.

[III]
THRÁCIE, DÉLOS, KRÉTA

/Aeneidy kniha třetí, pokračování/

Dvacet lodí měl Aeneas včetně velitelské, když vyplul od břehů Tróje na hluboké moře. Jižní vítr Notus, prudký a obávaný, se tentokrát mírně opíral do plachet na jejich stožárech a pomáhal veslařům v plavbě na sever. Tam se prostírala velká země Thráků, kde vládl král Polymnestor, manžel Priamovy dcery Iliony a přítel Dardanova rodu.

Do této země, nepříliš vzdálené od Tróje, zamířil tedy Aeneas přídě svých lodí a šťastně též přistál v poklidné zátoce. Na vyvýšené pláni, chráněné ze všech stran skalnatým pohořím, se mu zalíbilo, a tak vyzval muže, aby se chopili nástrojů a postavili opevněný tábor. Když vztyčili hradbu a ženy s dětmi se začaly cítit mezi jejími zdmi doma, rozhodl se proměnit tento tábor v město, v němž by se trvale usadil. Dal mu také jméno, pod kterým mělo být známo světu: Aeneovce.

Při zakládání města bylo ovšem nutné vykonat četné obřady předepsané zvyklostmi předků. Musela se

přinést především oběť Jovovi jako nejvyššímu ochránci lidu a krále, dále Junoně jako jeho manželce a ochránkyni žen, poté Vestě jako ochránkyni městského krbu; kromě toho mnohým bohů jiným. Aeneas vybral proto k oběti statného býka a vypravil se do lesa, aby přinesl potřebné dříví a zelené větvičky.

Les byl temný a vanul z něho chlad; před ním se zdvíhal pahorek podobný mohyle, na němž vyrůstaly z křoví vavříny a dlouhé pruty ukončené ostnem. Když vzdal povinnou poklonu nymfám, které tu měly svůj domov, sklonil se k zemi a vytrhl trs keře. V tom jím zatřásla ledová hrůza: z kořene začaly kapat krůpěje krve. Vzchopil se a vytrhl ostnatý prut; děsivý úkaz se opakoval. Zaťal pak sekyrou do nejbližšího stromu. Vytryskl z něho opět proud krve.

„Pročpak mě, Aenee, nenecháš na pokoji?" ozval se žalostný hlas. „Popřej mi klidu, vždyť jsme stejné krve po předcích! Jsem Polydorus a toto je můj hrob. Pokrývá mě setba hrotitých oštěpů, jimiž mě rozbodal Polymnestor, když padla Trója. To vše z lakotné touhy po zlatě . . ."

Aeneas si vzpomněl: Polydorus byl nejmladší syn krále Priama, který se narodil nedlouho předtím, než Řekové přitáhli k Tróji. Priamus ho chtěl ušetřit válečných útrap a poslal ho do Thrácie ke králi Polymnestorovi. Dal mu tehdy s sebou, jak si Aeneas rovněž vzpomněl, truhlice plné zlata a šperků. Polymnestor se ho jako Priamův zeť a přítel ochotně ujal — a jak nyní slyší, po Priamově smrti ho zavraždil, aby se zmocnil jeho pokladů.

„Prchni, Aenee, prchni co nejdřív!" pokračoval Polydorus hrobovým hlasem. „Nezdržuj se v zemi, kde chamtivost po zlatě vítězí nad právem a sám král porušuje zákon pohostinství. Jinde si vybuduj město!"

Se zaťatými zuby přemohl Aeneas rozhořčení, jež mu proniklo až do morku kostí, a pevným krokem se vrátil do tábora. Svolal zástupce lidu před Anchisův

stan, sdělil jim záhrobní poselství syna trojského krále, a když z nich opadlo pobouření, vyzval je, aby mu řekli své mínění. Všichni se shodli: v zemi, kde se nectí právo a král je loupežný vrah, nemají co hledat.

Aeneas dal poté upravit Polydorův hrob, přinesl oběť k uklidnění jeho duše a kolem mohyly nasázel smuteční cypřiše. Když tak splnil povinnost k mrtvému, přikázal zbourat táborové hradby a spustit lodi na moře.

Netrvalo dlouho a zavanul příznivý vítr. Duté trupy lodí se vnořily do vod a země Thráků se brzy ztratila v dáli za obzorem.

Na jih plulo Aeneovo loďstvo, po mírně se vlnícím moři, jež se bělostně lesklo a tiše šumělo. Plulo jeho středem ve slunečním jasu, plulo bez zastávky i ve třpytu hvězd, a nechávalo stranou jak zemi Trójanů, tak i zemi Řeků. Minulo sopečný ostrov Lémnos, kde měl jednu ze svých dílen bůh ohně Vulkán, a také ostrovy Lesbos a Chios, jež byly příhodné k založení města. Z nedohledné dálky vyhnulo se pak strmému mysu Súniu, který střežil hranice athénské země, jejíž král Aegeus utonul nešťastným řízením osudu ve vlnách tohoto moře a dal mu své jméno. Kolem pobřeží Mykonu, skalnatého a šlehaného větry, připlulo nakonec k ostrovu Délu.

Délos byl posvátným ostrovem s právem azylu pro všechny uprchlíky: jako rodiště boha Apollina a jeho sestry Diany. Původně plul volně na vlnách a zmítal se v bouřích; ve své bludné pouti se zastavil z Jovovy vůle. Nejvyšší bůh byl totiž Apollinovým a Dianiným otcem; jejich matkou nebyla však jeho manželka Juno, nýbrž Titánka Lato. Když se Juno o Jovově nevěře dozvěděla, vyslovila kletbu, že Lato nemá najít kousek

pevné půdy, kde by porodila; navíc poslala na ni obludného draka Pythona. Latoně nezbylo, než aby se vrhla do vln a hledala útočiště na tomto ostrově. Jakmile dosáhla jeho břehu, stal se zázrak: na Jovův rozkaz se vynořily z moře dvě skály, které zahradily Pythonovi cestu a spojily ostrov s mořským dnem. Lidé, kteří se o těchto dávných událostech dozvěděli, zasvětili pak ostrov Apollinovi a postavili mu tam velkolepý chrám, jenž se stal jedním z jeho nejmilejších pozemských sídel.

Do přístavu tohoto ostrova vplul tedy Aeneas, aby tam našel bezpečné útočiště a požádal Apollina o pomoc. Když přivázal lodě k hrázi, vypravil se s otcem Anchisem a zástupci lidu pozdravit tamějšího vládce. Avšak král Anius, který byl současně Apollinovým velekněžem, vyšel jim už i se svým průvodem na půl cesty vstříc. Ihned poznal Anchisa: oba staří muži byli od mládí přáteli a setkání je dojalo k slzám.

Po hostině na uvítanou, kterou uctil Anius trojské uprchlíky, odebral se Aeneas se svými druhy do Apollinova chrámu. „Veliký a mocný bože, jenž zjevuješ Jovovu vůli jako neomylný věštec, o toto tě prosím ve tvém posvátném sídle: chraň nás, kteří jsme zbyli po Řecích, a oznam nám, kam máme jít a za kým! Promluv k nám, zemdleným dlouhou poutí, a řekni, kde máme hledat vlast a založit novou Tróju!"

Sotvaže vyřkl Aeneas poslední slova své prosby, zdvihl se prudký vítr, který rozvlnil vavřínový les kolem chrámu, a zatřásla se země. V bázni a pokoře všichni padli na zem a z hlubin chrámové věštírny ozval se hlas: „Potomci Dardana krále, ta zem vás přijme na svou hruď, jež je vám matkou! Tam se vypravte, odkud pochází váš rod. V té zemi bude pak Aeneův dům v budoucnu vládnout celému světu, a po něm i vnukové vnuků a veškeré potomstvo jejich!"

Apollinova slova vzbudila v přítomných Trójanech nesmírnou radost. Pak se však jejich tváře zasmušily

a nadšení začala rušit nejistota. „Kterou zemi měl Apollo na mysli?" tázali se mnozí v duchu a potom nahlas. „Kde je Trójanů pravlast, odkud pochází Dardanův rod?" Nikdo nedovedl dát jasnou odpověď, a ženy, jež spatřily rozpaky mužů, propukly v pláč. Tu povstal Anchises a posunkem požádal o ticho.

„Milí krajané moji," promluvil, „poslyšte, co je mi známo o našich předcích! Dávné vzpomínky praví, že nejstarší náš král Teucer, jenž přijal do své země Jovova syna Dardana, pocházel z Kréty. Odplujeme tedy na ten ostrov, je to nádherná úrodná země se stovkou velkých měst, vybudujeme tam říši!"

A když zpozoroval, jak mnozí s nevolí hledí, že se mají znovu tísnit na lodích, připojil ještě:

„Není to daleko, a budou-li Juppiter a Neptun s námi, za tři dny můžeme zakotvit u krétských břehů."

Opět brázdil Aeneas se svými loděmi moře, jež bylo k němu stejně laskavé jako za předchozí plavby. Půvabně hrálo všemi tóny modři, bílými hřbety vln připomínalo klidně se pasoucí beránky, přes den se nechávalo zlatit sluncem a v noci stříbřit měsícem. Rovněž vítr byl k němu příznivý a hnal ho bezpečně k cíli.

Když Anchises oznámil lidu, že cílem jejich plavby je Kréta, Aeneas se zachvěl. Jako statečný bojovník přemohl vždy strach, ale v té chvíli se jen z úcty k otci zdržel varování. Na Krétě vládl mocný král Idomeneus, který přivedl před Tróju vojsko na neméně než devadesáti lodích. Jak se má proti němu postavit s hloučkem uprchlíků, když ho na trojské pláni nepřemohl v čele velkého vojska? Nyní byl však už prost veškerých obav. Před odjezdem z Délu zaslechl zprávu, že Kréťané sesadili Idomenea z trůnu a vyhnali ze země. Příčinou toho byl prý jeho slib bohu Neptunovi,

že mu obětuje, co po návratu z Tróje spatří jako první. Lidé souhlasně říkali, že spatřil svého syna; v dalším se pak už rozcházeli. Podle jedněch splnil daný slib, a tak ho Kréťané vyhnali pro ukrutnost. Podle jiných slib naopak nesplnil, a tak ho vyhnali pro bezbožnost. Ať tomu bylo jakkoli, Idomeneus už nemohl Trójanům zabránit, aby si na Krétě založili město.

Ještě před prvním setměním vyhnul se Aeneas se svými loděmi mramorovým skálám ostrova Paru a obeplul dlouhé pobřeží vínorodého Naxu. Na tomto ostrově zapomněl kdysi Theseus vyměnit černé plachty na stožáru za bílé, aby tak zdálky oznámil svému otci Aegeovi, že se šťastně vrací z Kréty do Athén. Vypravil se tam, aby zabil Minotaura, napůl býka a napůl člověka, kterého choval král Minos v knósském labyrintu, kde ho živil athénskými dětmi, jejichž zasílání si vynutil na Aegeovi válkou. Theseus své město od této potupné daně osvobodil, a to s pomocí Minoovy dcery Ariadny, která se do něho zamilovala a odplula s ním potom do Athén. Na Naxu mu ji však odloudil bůh vína Bakchus, a tak v žalu nad její ztrátou se dopustil oné osudné chyby. Když Aegeus spatřil připlouvat loď s černými plachtami, domníval se, že Theseus v boji s Minotaurem zahynul, a v zoufalství se vrhl do moře . . . To ovšem patřilo dávné minulosti; nyní si Aeneas hleděl především nejbližší budoucnosti. Když se příštího dne vynořil před ním ostrov Théra, který vypadal jako jícen mořské sopky, věděl, že má polovinu cesty za sebou. Po další noci plavby se pak na obzoru objevila v záři slunce Kréta.

Pohled už zdáli potvrzoval, že je to opravdu nádherný ostrov: vždyť byl též rodištěm nejvyššího boha Jova. Zde ho přivedla na svět jeho matka Rhea, a to v hluboké jeskyni na hoře Dikte, zde také vyrostl pod ochranou nymf a strážných démonů na úbočí hory Idy. Sem unesl z asijské Fénicie i svou milenku Europu, která mu pak porodila tři syny, z nichž nejstarší,

Minos, se stal knósským králem. Zde si dal postavit Minos velkolepý palác s proslulým labyrintem. Odsud vzlétl stavitel těchto děl Daedalus se synem Ikarem na křídlech do výšin, přístupných do těch dob pouze bohům a nebeským ptákům . . .

Když proplul Aeneas kolem pobřežních ostrůvků a skal, zakotvil v hlubokém zálivu, chráněném ze stran strmými útesy a vzadu otevřeném do úrodné roviny. Dal lodě vytáhnout na písčitý břeh, přinesl oběti bohům a ihned začal budovat opevněné město. Nazval je Pergamem, podle trojského hradu, podobně jako kdysi Teucer nazval nejvyšší horu u Tróje podle krétské Idy, a lid se těšil už samotné shodě těchto jmen. Rychle rostly hradby i obytné domy, oráči začali obdělávat pole, mladí lidé uzavírali sňatky. Než se však dočkali ženci žní a ženy potomků, postihla nadějně vzkvétající město zhouba. Propukl v něm mor.

Což se neměli dočkat trojští uprchlíci konečně šťastných dnů? Což měli zahynout ti, kteří unikli ohni a meči nepřátel, zákeřnou nákazou z vedra a bažin? Pánem nad morem byl přece Apollo, který jej rozséval střelami svého stříbrného luku: což poslal Trójany úmyslně do zkázy? Vždyť sám jim dal ve svém chrámě radu, aby odpluli sem, do země svých předků! Těmito otázkami se mořil trojský lid a s ním i Aeneas. Obrátil se proto o radu k Anchisovi.

„Nezbývá zřejmě nic jiného," pravil Anchises, „než znovu proplout moře a vyhledat délskou věštírnu. Snad nás Apollo za bohatou oběť zbaví morové rány. Snad nám též lépe vysvětlí smysl svých slov. Není vyloučeno, že jsem se zmýlil při jejich výkladu. Snad nám jako neomylný věštec určí jinou zemi, kam má vést naše cesta!"

Protože ráno je moudřejší večera, odložil Aeneas shromáždění lidu, na němž chtěl oznámit Anchisovu radu, a odebral se na lůžko. S pohledem upřeným na Penáty, které přivezl přes moře z Tróje, usnul neklid-

ným spánkem. Najednou posvátné sošky před ním oživly a bohové, kteří v nich sídlili, promluvili vážným a důtklivým hlasem:

„Zbytečné je ti odplouvat na Délos! Apollo nás vyzval, abychom ti sdělili, že jiná a delší tě čeká plavba. Máš se vypravit do země Hesperie, jak ji Řekové zvou, do Itálie, jak ji nazývá tamější lid, jenž je potomkem Itala, jejího dávného vládce. Z ní pocházíme my i tvoji předkové, z ní vzešel Dardanus, Jovův a Elektřin syn. Do té země odpluj, v ní pak do výše nebeských hvězd pozvedneme tvé vnuky!"

Ohromen tímto zjevením vyskočil Aeneas z lůžka, poctil Penáty úlitbou vína a vzbudil Anchisa. „Synu můj, po pravdě pravili ochranní bohové. Dvojí je původ našeho rodu: po Teukrovi odsud z krétské země, po Dardanovi ze země Hesperie! Jak jsem však mohl uhodnout, že Apollo mínil tuto druhou zemi, jež se zve Itálie? Nuže lepší radou se řiďme!"

Aeneas si vzpomněl: o Hesperii mluvila také Kreusina věštba . . . Ráno pak seznámil s radou bohů shromážděný lid, a protože se nenašel nikdo, kdo se jí nehodlal řídit, rozkázal opustit město a vyplout k italským břehům.

[IV]
HARPYJE, CYKLOPOVÉ A SOPTÍCÍ ETNA

/Aeneidy kniha třetí, konec/

S lidem zmenšeným o oběti moru opustil Aeneas Krétu a v čele svých dvaceti lodí zamířil na západ. Brzy mu zmizel za obzorem i vrchol Idy pokrytý třpytivým sněhem, a kamkoli pohlédl, viděl jen mořskou pláň a vysoké nebe.

V naději, že živly a jejich bohové budou mu nadále nakloněni, plul pod plnými plachtami k zemi svých předků, jež se mu měla stát vlastí. Najednou však pobledlo slunce, podle něhož řídil směr plavby, a hned nato zastřel vše temný mrak. Vlny se vzedmuly, vítr se změnil ve vichr a propukla bouře. Den ustoupil noci a živly zuřily: proudy vod se valily do výše, jako by chtěly smáčet nebeskou klenbu, pak padaly do hlubin k samému podsvětí. Černou tmou se míhaly plameny blesků, hromy bily do vln s dunivým rachotem, příboj tloukl do lodí s třeskotem, který připomínal údery sekyr do bronzových štítů. Marné tu bylo slovo velitele a umění muže u kormidla, marný byl ženský pláč. Zbý-

vala jedině víra, že zbytkům Trójanů je určen jiný osud než bídně utonout v moři.

Tři dny a tři bezhvězdné noci zuřila bouře, rozehnala Aeneovo loďstvo a v slepé temnotě je svedla z vytyčené cesty. Potom jako na povel ustala a za prořídlými mraky se objevila země. Když se lodi navzájem opět našly, Aeneas přikázal stáhnout plachty a veslovat k pobřeží. Netušil, že je u ostrovů Strofad v lónském moři, které ležely mnohem blíž k řecké než k italské zemi.

Napohled to byly ostrovy krásné a úrodné, s tichými zátokami. Když u největšího přistáli, spatřili zelenou louku, na které se pásla stáda tučných krav a koz; pastýře však nebylo nikde. Muži nato vyměnili vesla za kopí, vyhlédli si několik kusů a snadno je skolili. Plni radosti, že jsou opět na pevné zemi, kde mohou dopřát údům odpočinek a žaludkům čerstvý pokrm, rozdělali oheň a chystali si hody.

Dříve však, než mohli vložit do úst první sousto, úžasem znehybněli. Z hory nad zálivem se snesly k nim tři okřídlené ženy s ptačími těly a dlouhými drápy, vrhly se hltavě na jídlo, a co nestačily sníst nebo unést, potřísnily výkaly s ohavným zápachem. Byly to Harpyje, obludné dcery mořského boha Thaumanta, které uchvacovaly duše mrtvých a z příkazu bohů trestaly zločiny živých neukojitelným hladem. Žily na těchto ostrovech od dob Argonautů, kdy je sem zahnali okřídlení hrdinové Kalais a Zetes, synové boha severního větru Borea, z daleké Thrácie.

Aeneovi druhové se nato ukryli s kořistí a ohněm do skalní jeskyně zakryté větvemi. Avšak Harpyje je tam vyčenichaly, průrvou se dostaly dovnitř a znovu jim pokálely jídlo. Muži se nato chopili mečů a vrhli se na ně. Brzy zjistili, že vedou nerovný boj; žádnému se nepodařilo přeseknout jejich peří ani zranit je na těle. Přesto zvítězili: Harpyje v strachu zamávaly křídly a uletěly pryč, takže v jeskyni po nich zbyl jen zápach.

Jedna z nich, černá Celaeno, se po chvíli vrátila na výběžek skály a hněvivě zvolala na Aenea: „My jsme mstily jen krádež našich krav, vy jste neprávem pozvedli proti nám meče. Pročež věz: připluješ s druhy do Itálie, to ti určil osud. Nepostavíš si tam však město, dokud vás nezkruší takový hlad, že sníte s jídlem i stoly!"

Když to uslyšel Aeneas, obrátil se na bohy s prosbou, aby se vše špatné z této kletby obrátilo v opak. Poté přikázal rozvinout lana, stáhnout lodi do vod a bez meškání opustit ostrov.

Větry napnuly plachty a Aeneas nedbal, kudy a kam se svým lidem pluje: hlavně že prchal z dosahu Harpyjí. Když spatřil opět ostrov, hluboce litoval, že jeho dráha nevede jinudy. Byl to Zakynthus porostlý háji, jenž patřil k Ulixově říši. Za ním se vynořily z vln Dulichium, Samos, Neritus a Leukas, jimž vládl rovněž Ulixes. Šťastně však unikl z dosahu tamějších řeckých měst a přistál u mysu Aktiu se slavným Apollinovým chrámem.

Protože končil rok a moře se vzdouvalo příbojem hrozivých vln, rozhodl se vytáhnout lodi na břeh a postavit tábor. Přečkal zde celou zimu a z vděčnosti za ochranu, kterou jim poskytl Apollo, věnoval jeho chrámu štít, který nosil do bitvy trojský vůdce Abas, zabitý Diomedem. S mužstvem, jež okřálo dlouhým odpočinkem a bojovými hrami, zamířil potom podél pobřeží k moři, za jehož západním obzorem ležela italská země. V spěchu, aby jí co nejdřív dosáhl, obeplul ostrov blažených Fajáků, aniž se pozdravil s jejich pohostinným králem. Při plavbě kolem Epiru se mu pak najednou naskytl pohled, že nevěřil svým očím.

Stál tam na skále nad městem hrad, navlas podob-

ný trojskému Pergamu. Rozkázal přistát a zjistil, že město se jmenuje Buthrotum a že v něm prý vládne Helenus, Priamův syn, který tu žije s Andromachou, vdovou po Hektorovi. Tato zvěst, tak překvapivá jako málo víře podobná, ho přiměla k tomu, že se vypravil na hrad. Cestou spatřil ženu, jež se zahalenou tváří přinášela oběť u mohyly nahrazující hrob.

„Klame mě zrak, nebo vidím ducha?" zvolala s údivem, když se přiblížil. „Venušin synu, jsi živ a zdráv? Nebo přicházíš z podsvětí? Řekni mi slovo o mém manželu Hektorovi! Co je ti známo o mém synu, malém Astyanaktovi? A kde je tvoje manželka Kreusa?" Byla to Andromacha, a když odložila závoj, okamžitě ji poznal.

„Jak je to možné, že tě tu nacházím v řecké zemi bez otrockého pouta?" zeptal se zaražen. „Ovšem jsem živ, třebaže vláčím svůj život v strastech. Tebe však odvedl Pyrrhus, když dobyl trojský hrad, a marně jsem tě chtěl z jeho rukou vyrvat, byla jsi s jinými ženami už pryč. Tvůj syn, který vyrůstal s mým Julem, zahynul spolu s Trójou, a moje manželka rovněž. Jak je však možné, že ty tady žiješ a tvým manželem je Helenus, statečný válečník a jasnozřivý věštec?"

Andromacha mu s pláčem vylíčila, jak se jí zmocnil Pyrrhus a jak ji odvedl z Tróje i s Helenem, kterého náhoda zachránila před osudem ostatních Priamových synů. Nejprv ji chtěl Pyrrhus pojmout za manželku, potom však zatoužil po Hermioně, dceři Heleny a Menelaa ze Sparty, a tak jí dovolil uzavřít sňatek s Helenem. Netrvalo dlouho a přišel Orestes, Agamemnonův syn a Hermionin dřívější snoubenec, a Pyrrha zabil. Získali tedy svobodu a Helenus založil v tomto odlehlém kraji hrad, jenž nazval Pergamem, a vládne tu řeckému lidu.

Aeneas ze srdce zatoužil setkat se s Helenem. Sotvaže vyřkl toto přání, ukázala Andromacha na průvod, který přicházel od hradu. Ihned v něm poznal dávné-

ho druha, který šel v čele svých mužů vzdát poctu k mohyle, v níž byl Hektorův prázdný hrob. Vyšel mu vstříc a se slzami radosti i smutku ho objal. Dojetí je oba přemohlo a dlouho jim bránilo, aby promluvili. Když se jim vrátila řeč, pozval Helenus Aenea s Anchisem i všemi Trójany na hrad a v rozlehlé sloupové síni uspořádal na jejich počest slavnostní hostinu.

Po bohatém jídle a vybraných nápojích, když si už řekli vše o svých rozdílných osudech, požádal Aeneas Helena: „Prozraď mi, jako muž nadaný věšteckým darem, smysl Apollinových rad a kleteb Harpyjí! Vyjev mi příčiny nezdarů na cestě a cestu k dosažení zdaru! Můžeš-li, odkryj mi blízkou i dalekou budoucnost!" Helenus dal nato po zvyku zabít obětního býka, a když si tak zajistil milost a přízeň bohů, uvedl Aenea do Apollinova chrámu.

„Jisté je, Aenee," pravil po chvíli vzrušeným hlasem, „že se po moři plavíš řízením osudu a bohů. Není též pochyb, že dosáhneš italské země. Nepluj však rovnou na západ, ačkoli tam je k té zemi nejblíž, ale obrať se na jih a obepluj sicilské mysy. Drž se však daleko od břehů, neboť jsou posety řeckými městy. Kéž ti bohové pomohou uniknout Scylle a nepadnout za oběť Charybdě, kéž tě chrání před záští Cyklopů i před ohněm Etny! Neváhej sestoupit do podzemních hlubin: v Kúmách se dozvíš od Sibylly, co tě čeká, a také tvůj rod, na italské půdě . . . Nicméně mnohé ti neřeknu, neboť to zůstává přede mnou z vůle bohů skryto!"

Než skončil Helenus věštbu, připojil ještě: „Co se týče té kletby Harpyjí, nic si z ní nedělej! A dám ti znamení, kde máš založit město: na řece Tiberu najdeš pod dubem prasnici s třiceti prasátky, která se právě vylíhla na svět, to je ono místo. Hlavně však stále měj na paměti jedno: velkou Jovovu manželku Junonu prosbami vzývej, věnuj jí oběti a všemožně hleď si ji získat!"

S bohatými dary ve zlatě a stříbře, s novou výzbrojí mužstva a hojně zásoben vodou a jídlem odrazil Aeneas od epirských břehů. „Žijte tu blaze!" tklivě se rozloučil s Helenem a Andromachou. „Vám se již osud naplnil a dopřán je vám klid. Mně však nezbývá, než brázdit hladinu neznámých vod a hledat domov, který přede mnou neustále couvá."

Stačil jediný den plavby s příznivým větrem v zádech a trojští uprchlíci poprvé vstoupili na italskou půdu. Nikoli ovšem tam, kde jim bylo věštbami určeno založit město, nýbrž na výběžku, kterým zasahuje Itálie nejdále na východ. Opatrně prozkoumali předtím tamější pobřeží, neboť jim bylo známo, že někde u Sallentinských hor si postavil město a hrad král Idomeneus, když byl vyhnán z Kréty. Věděli také o Tarentu, jehož základy položil Herkules a v němž sídlil lid ze Sparty. Pak pluli dále na jih a bedlivě dbali, aby se vyhnuli Krotónu, proslulému siláky, který byl rovněž řeckým městem, i mocné Petelii, kterou si vybudoval po odchodu z Thessalie lučištník Filoktetes. Šťastně dospěli až k jižnímu pobřeží Bruttia, za nímž již mnozí očekávali cíl cesty. Místo ústí řeky spatřili však pouze úzký průliv.

Když se přiblížili k tomuto průlivu, ozval se strašný jekot smíchaný s hromovým burácením vzdutých vln do skal. Na jeho pravém břehu číhala obludná Scylla, jež byla po pás ženou a od pasu rybou se žraločím tělem, a na levém neméně nestvůrná Charybdis. První z nich chytala a hubila všechno živé, co jí přišlo na dosah; druhá vpíjela a chrlila třikrát denně vodu, přičemž vířila moře až k samému dnu a stříkala pěnu téměř ke hvězdám. „Otoč příď vlevo," zvolal Anchises, „a pak okamžitě vpravo!" Avšak Palinurus, zdatný kormidelník, prováděl v té chvíli již sám od sebe rozkaz. Rychlý obrat, při němž s praskotem kvílel trup a hrozivě se prohýbal stožár, zachránil loď před zkázou. Dal také příklad ostatním, které pluly v dlouhé řadě za

ním. Mocné údery vesel přenesly pak loďstvo vodami zhnědlými pískem k břehům Sicílie.

Byla již hluboká noc, když Aeneas našel konečně přístav, a zemdlení Trójané vystoupili na břeh. Nebylo jim však dopřáno v klidu se uložit k spánku. Jen co ukončili děkovnou modlitbu za svoji záchranu, strnuli zděšením. Země se zatřásla, do nebe vyšlehl plamen se smolným dýmem, z ozářených mraků se začaly s rachotem sypat kameny se žhavým popelem. Rozzuřila se Etna, neboť se probudil Gigant Enceladus, který spal v jejích útrobách. Když se kdysi dávno vzbouřil se svými obludnými dlouhovlasými bratry proti olympským bohům, omráčil ho Juppiter bleskem; aby znovu nevstal, vrhla na něho bohyně Minerva ostrov Sicílii. Od těch dob tam ležel a otvorem v Etně chrlil vzteky oheň. Když se obrátil, celá země se třásla a nebeská klenba se zastřela kouřem.

Trójané neznali příčiny tohoto strašlivého jevu a chvěli se bezmocí. Rozběhli se proto do lesů a ukryli se za skály; tam se také dočkali po bezesné noci rána. Když si pak v naději, že příští den nemůže být horší než včerejší, připravovali jídlo, vynořil se najednou z křoví vychrtlý muž.

„Prchněte, lidé, prchněte co nejdřív z této země!" zvolal na ně řecky. „Žijí tu Cyklopové, ukrutní lidožroutští obři! Jedinou záchranou před nimi je útěk!"

Nyní už zoufalství úplně přemohlo Aeneův lid.

Aeneas pozval vychrtlého muže do středu tábora, nabídl mu jídlo a vyzval ho, aby mu pověděl, kdo je a proč tady žije. Když se muž rozhlédl a spatřil trojské zbraně, pobledl strachem.

„Jsem jeden z vojáků, kteří přitáhli před Tróju, a je-li to ve vašich očích zločin, rovnou mě zabijte, třeba

mě rozsekejte a hoďte do moře! Mám-li zahynout, raději sejdu lidskou rukou, než abych skončil v břichu těch nestvůr!" Anchises nato přistoupil k němu a podal mu pravici, aby se nebál. „Mé jméno je Achaemenides, pocházím z Ithaky a jsem druh krále Ulixa, který vám způsobil mnoho běd a mne zde při kvapném útěku zapomněl. Nyní tu žiji v lesích mezi doupaty šelem, dá-li se to nazvat žitím, a mou potravou jsou kořínky bylin a trnky. Dělejte se mnou, co je vám libo, a jestli mě chcete ušetřit, vezměte mě na loď! Mohu-li vám být však něčím prospěšný, pak je to touto radou: prchněte co nejdřív odsud!"

Poté vypravoval Achaemenides na Aeneovu žádost svůj osud. Po dobytí Tróje plavil se s Ulixem po mořích, až se dostal na tento ostrov; zde byl pak vybrán mezi muže, kteří jej měli prozkoumat. Jak brzy zjistili, žili zde Cyklopové, hrozní jednoocí obři, kteří neznají zákony a nectí hosty. První z nich, Polyfemus, je ihned ve své jeskyni uvěznil a rozhodl se připravit si z nich hody. Šest z nich postupně zabil a snědl, pak ho Ulixes opil a společně mu rozžhaveným kyjem vypíchli oko. Polyfemus bolestně vykřikl a začal strašlivě zuřit. Když mu přišli ostatní Cyklopové na pomoc a tázali se ho, kdo mu ubližuje, odpověděl, že Nikdo; tak se mu totiž Ulixes předvídavě představil. Ráno pak unikli z jeskyně škvírou, kterou vypouštěl Polyfemus ovce na pastvu. Nebylo to snadné, neboť ohmatával hřbet každého zvířete, aby mu neproklouzli. Ulixes však přivázal své druhy pod silné berany a nakonec se pod jednoho také sám zavěsil. Nato pádili všichni k lodím a s chvatem odpluli — jen jeho, Achaemenida, tady zapomněli.

Sotvaže dozněla poslední slova tohoto příběhu, zjevil se na vrcholu hory sám Polyfemus. Šel tápavým krokem, opíral se o hůl z kmene vysokého smrku a se svou obrovskou postavou vypadal hrůzostrašně; za ním kráčelo jeho stádo. Pak zamířil k moři, aby si

umyl krev z prázdného očního důlku, a vstoupil do vody u kotvících lodí.

Když ho Trójané spatřili, propadli šílenému strachu. Rozběhli se ke břehu, vyzvali Achaemenida, aby se připojil, naskákali na paluby a přeřízli lana. Bez rozkazu se chopili vesel a ráznými záběry, avšak co nejtišeji, hledali spásu v úniku na moře.

Polyfemus je zaslechl a rozběhl se za nimi; brzy však nestačil v hloubce. Spustil hrozný pokřik a volal ostatní Cyklopy, aby mu pomohli potopit vetřelce. Sto jich ve chvíli přiběhlo, ale nezbylo jim než vztekle přihlížet, jak lodi mizí v dáli.

Lhostejné bylo Trójanům, kam je žene vítr; hlavně že uprchli obludným Cyklopům. Vzpamatovali se, až když Achaemenides zvolal: „Tohle je pobřeží, jež znám z Ulixovy lodi. Za ním je Scylla a Charybdis, kde život visí na vlásku!"

Aeneas dal na to okamžitě obrátit kormidla a nastavil plachty, aby se do nich mohl opřít severák Boreas. Obepluli město Katané a ústí Symaethu, zdáli se vyhnuli Megaře i ostrovu Ortýgii, jenž skrýval Syrakúsy, minuli přístavy Gelu a Kamarínu a potom vysoký Akragás i Selinús uprostřed palmových hájů. Byla to vesměs řecká města a propluli kolem nich šťastně. Bez úhony se dostali k hornatým Aegatským ostrovům, našli mezi nimi průliv a přistáli v zátoce u mysu Drepanu. Za jeho smutným písčitým pobřežím se už lesklo modré Tyrrhénské moře, které omývá břehy Itálie.

Radost z dlouhé úspěšné plavby a z blízkého cíle kalil však Aeneovi, a s ním všem Trójanům, hluboký žal. Starý král Anchises, jenž jim byl rádcem ve všech

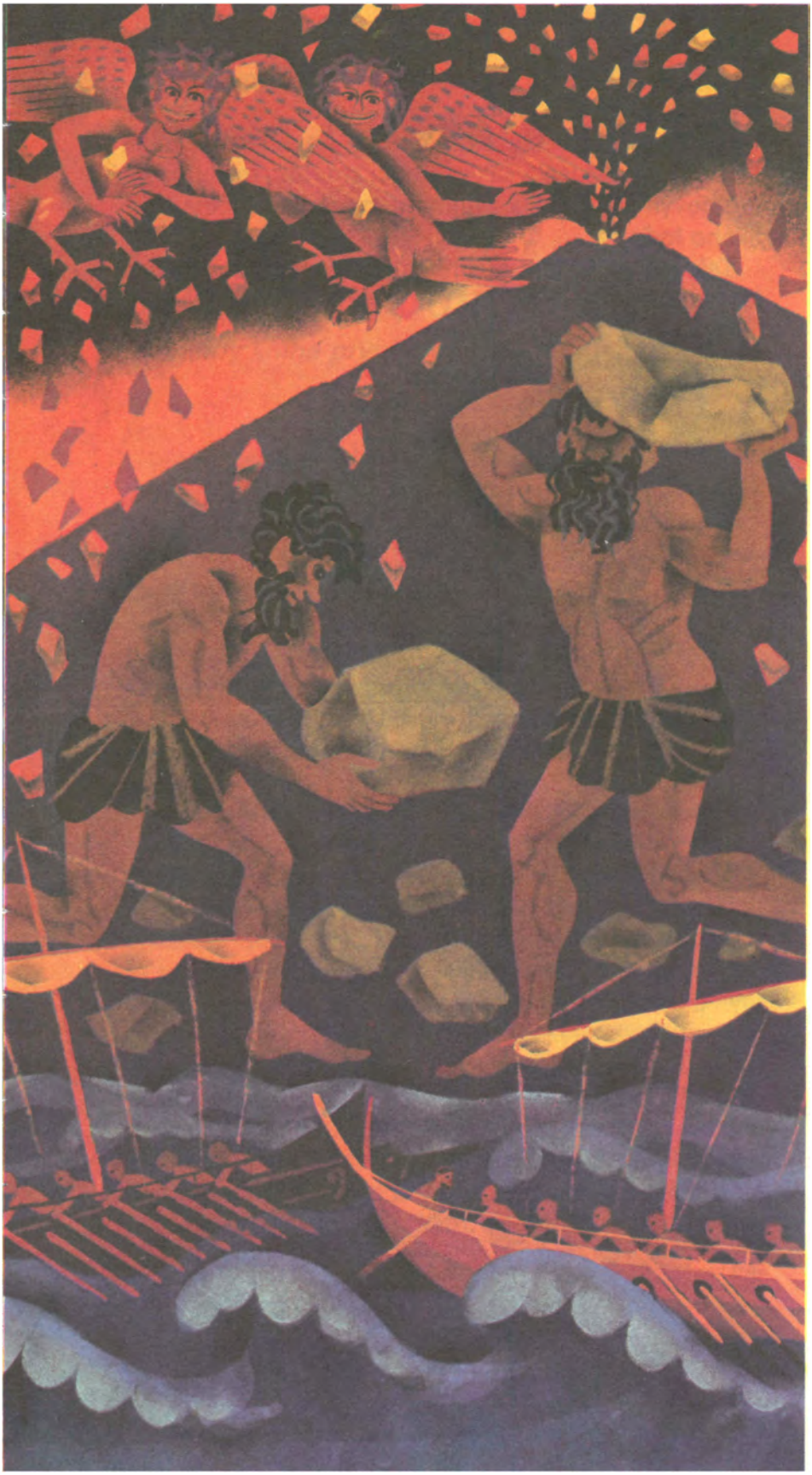

strastech a útěchou v trýzních, je navždy opustil. Skonal a našel hrob v sicilské zemi.

Byla to těžká a krutá rána, a jak Aeneas věřil, také už poslední. Musel však přemoci smutek, rozloučit se s otcovým hrobem a zaujmout své místo v čele trojského loďstva.

Tak mu to kázala povinnost k lidu, jehož byl nyní králem.

[V]
KARTHÁGO: LÁSKA A SMRT KRÁLOVNY DIDONY

/Aeneidy kniha první a čtvrtá/

Když byl Aeneas se svými loděmi opět na širém moři a sicilskou zemi s otcovým hrobem zanechal v dáli, stalo se něco, o čem neměl v té chvíli nejmenší tušení.

Z nadoblačných výšin sněžného Olympu, jenž byl sídlem bohů, hleděla Jovova manželka Juno s nevolí na trojské lodi, jak svými příděmi míří k Itálii. Nenáviděla Trójany: v srdci jí utkvěl jako zlomený hrot šípu onen Paridův výrok, který ji pohanil. Pomáhala proto za trojské války Řekům, a jelikož uražená ješitnost ženy, třebaže bohyně, nezná žádných mezí, toužila nyní zničit i zbytky těch, kteří unikli řeckým zbraním. Tím víc pak nechtěla připustit, aby potomci Trójanů vládli někdy světu, jak si přál její všemohoucí manžel. A jestliže Osud už určil, že mají ujít zkáze, tak aspoň mínila zmenšit jejich počet a podřídit je cizímu žezlu. Rozhodla se tudíž, že jim překazí cestu do Itálie a že je zažene k africkým břehům. Tam potom podřídí Ae-

nea královně Didoně, vládkyni mocného Karthága, jež jí bylo ze všech měst nejvíce milé.

Že proti vůli nejvyššího boha nikdo nic nezmůže? To by nesměla být jeho manželkou! Popadla tedy Jovův blesk a v zášti jím mrštila do středu Aeneova loďstva. Nato vyzvala Aeola, jenž byl božským strážcem větrů, aby všechny své svěřence vypustil, a odměnou za to mu slíbila nejhezčí ze svých nymf. Aeolus poslechl a otevřel hlubokou jeskyni, kde je držel ve skrýši. První se vyřítil bouřlivý Eurus a hnal si to směrem na západ, potom zuřivý Notus, který se obrátil z jihu na sever, nato vířivý Afrikus mísící pěny vln s bodavým pískem. Ostatní jejich bratří se k nim připojili a v mžiku dostihli Aeneovy lodi.

Opět se změnil den v noc, jako při plavbě z Kréty. Ztemnělým nebem křižovaly Junoniny blesky, vlny se zdvíhaly do výše stožárů a větry se svářily o kořist bezmocných lodí. Notus se zmocnil hned tří a zamířil s nimi ke skrytým podmořským skalám, Eurus zahnal tři další do mořských mělčin, divoký severní Boreas lámal ostatním kormidla a vesla. Muži smeteni z palub pluli po vzbouřených vlnách jako leklé rybky, jiní mizeli v dravých jícnech vírů.

„Třikrát, čtyřikrát šťastnější jste vy, kteří jste padli před zraky otců pod hradbami Tróje!" zvolal v zoufalství Aeneas. „Proč jsem nemohl být tak jako Hektor usmrcen Achillovým kopím! Proč jsem nezhynul v souboji s Diomedem! Nyní se mám stát potravou ryb a mořských nestvůr! . . . Tohle je tedy los, jenž mi byl určen?"

Nejinak volali ostatní trojští muži a spíš než po záchraně toužili po hrobu v rodné zemi. A ženy proklínaly den, kdy zrodily své děti.

Nebylo však Aeneovi ani jeho lidu určeno zahynout pro Junonin hněv. Záchranu mu přinesl bůh Neptun, který se cítil uražen, že někdo zasáhl do jeho práva rozpoutávat na moři bouři.

„Sestro má Juno, na moři jediným pánem jsem já! Jovovy blesky nejsou tvou zbraní, nýbrž manželské prosby a ženský pláč. A vy, větrové, kliďte se okamžitě domů! Vyřiďte svému vládci: na svém ostrově má vás ve skrýši držet, nikoli pouštět vás bez mé vůle na moře, abyste řádili jako zběsilí a rušili můj klid!" Nato utišil svým trojzubcem vlny, zahnal temné mraky a odkryl opět slunce.

Náhlý jas okřál údy i mysl zemdlených plavců. Sotva vnořili do ztichlých vln vesla, ozval se z přídě Aeneovy lodi, jež se ještě nestihla obrátit k severu, hlas muže stojícího na hlídce: „Země na obzoru!" Jak se ukázalo, byl to nízký písčitý břeh s lesnatým svahem v pozadí a před ním vyčnívaly z moře dvě vysoké skály podobné přístavním majákům. Ty pak chránily tiše šumící záliv.

Celkem sedm lodí přistálo v tomto zálivu, po dalších nebylo vidu ani slechu. Aeneas vystoupil proto na pobřežní skálu a dlouho zkoumal obzor. Kam však pohleděl, viděl jen měnivé hřbety mírných vln a téměř neznatelnou čáru, která dělila vody od oblohy. V naději, že třináct zbylých lodí dorazí později, sestoupil na břeh. V tom spatřil před sebou stádo mohutných jelenů. Sedm jich zastřelil, pro každou loď po jednom, a vrátil se k druhům.

Muži zatím sušili na slunci obilí, zmáčené v útrobách lodí za bouře, aby je semleli kamennými mlýnky. Jiní se snažili pomocí křemene a troudu rozdělat oheň. Ženy nosily chrastí do tábora, nebo konejšily vylekané děti. Mnozí však pouze leželi v polostínu křoví, jak byli na smrt unaveni.

„Přátelé, schystejte si hody," řekl Aeneas, když rozdělil kořist. „Nechť vás žal z přestálých útrap a ze

ztráty druhů nezdolá! Snesli jste horší strasti: vzpomeňte na obludnou Scyllu, vzpomeňte na Charybdu, vzpomeňte na soptící Etnu a hrozné Cyklopy! Jistě nám bohové vrátí i ztracené druhy. Vzmužte se, vyžeňte ze svých srdcí bázeň, šetřete se k šťastnějším dobám! Jednou vás bude těšit vzpomínka, co všechno jste zvládli!"

Tak mluvil Aeneas, ale jen ústy. V duchu ho sžírala bolest a tísnivá starost; před lidem to však, jak se na vůdce patřilo, dovedně skryl. Dosáhl tak, co chtěl: vdechl všem sílu a novou naději.

Jakmile se s úsvitem rána Aeneas probudil, vzal do ruky kopí a vyzval Achata, který svou odvahou předčil jiné bojovníky, aby se s ním vydal na průzkum okolí. Vždyť přece nevědí, kam je zahnala bouře, jaká je to země a jaký tu žije lid.

Cestou vzrostlým lesem spatřili najednou dívku podobnou Dianě, v krátkém přepásaném šatu, v loveckých sandálech, s lukem a šípem v ruce a s toulcem na pleci. „Hej, statní mužové, nezahlédli jste tu náhodou některou z mých sester, jak honí divokého kance?" zvolala na ně zdálky. Aeneas opět netušil, že tato dívka není nikdo jiný než sama Venuše, jeho vlastní matka. Sestoupila na zem v této podobě ze strachu o jeho osud.

„Žádnou z tvých sester jsem neviděl," odvětil, když přišel blíž. „A kdo jsi ty, jež hlasem i krokem nechtě prozrazuješ, že jsi jedna z nesmrtelných bohyň? Řekni nám, ve které jsme zemi a zda tu žijí lidé! A jestliže ti lidé ctí zákony pohostinství, doveď nás v jejich sídla. Navždy ti budu vděčen!"

„Jste v libyjské zemi a tohle je punská říše, kterou založila královna Dido, jež vládne v Karthágu. Přišla

sem z města Tyru, když jí král Pygmalion, její vlastní bratr, zavraždil manžela Sychaea, jehož milovala nad všechny lidské vášně. Zločin ten spáchal z ničemné touhy po zlatě, neboť Sychaeus byl ohromný boháč, a tak se Dido rozhodla opustit domov potřísněný krví. Sebrala zbylé poklady a s velkým množstvím lidu odplula na západ, aby si nalezla novou vlast. Zde pak položila základy města a království, jež každým dnem vzkvétá."

„Což tato země byla liduprázdná, nebo musela v čele vojsk o ni válčit?" zeptal se Aeneas. „Nikoli," odvětila dívka, „Dido ji koupila od krále Jarba, vladaře Gaetulů. Prodal jí však jen takový kus země, který by obsáhla, jak si vymínil, jedna volská kůže. Rozstříhala ji proto na velmi tenké pásky a vyměřila pak jimi obvod velkého města."

Z úvah nad tímto úskokem, který se snad ani nepříčil právu, vytrhla Aenea dívčina výzva, aby promluvil o sobě. Vypravoval jí tedy o záhubě Tróje a ztrátě své manželky, o dlouhých letech plavby, o strastech v minulosti i o obavách, které ho tísnily, když chtěl svým zrakem proniknout do mlh budoucnosti.

„Ničeho se neboj! Vytrvalost ve snášení útrap a chrabrost v boji ti vždy zabezpečí pomoc. Nejsi přec nemilý nejvyššímu bohu. Dosáhneš svého cíle a město, jež založíš, převýší slávou i město, do něhož vedou nyní tvé kroky!"

S těmito slovy dívka zmizela a místo ní se objevila před ním podoba jeho božské matky.

Venušina slova posílila Aenea v odhodlání překonat všechny strasti a najít svému lidu stůj co stůj domov.

Lesní stezka ho přivedla na horskou mýtinu, ze které byl výhled na moře pokryté koráby a poloostrov

s městem. Pohlédl blíže: uprostřed dřevěných chýší vyrůstaly výstavné domy, od moře k moři se táhla téměř už hotová hradba, na pobřežním bralu se tyčil do výše hrad s mohutnou věží. Jako včely na počátku léta se tu činili lidé: jedni vršili na hradbu kvádry, jiní je přiváželi na dvoukolových vozech, další hloubili přístav nebo dláždili široké třídy, někteří tesali sloupy, jež měly zdobit průčelí divadla. Všude vládl ruch pilné tvořivé práce.

„Jak šťastni jsou ti, kterým městské hradby již rostou!" povzdechl si Aeneas obrácen k Achatovi. Nebyla v těchto slovech závist, nýbrž jen lítost, že co je dopřáno jiným, je upíráno jemu. Pak se rozhodl sestoupit do města, aby pozdravil královnu Didonu a popřál jí šťastnou vládu v jejím novém sídle.

Prošel hlavní bránou, aniž byl zadržen, prošel i hlavní třídou, aniž si ho kdo všiml: to díky Venuši, která ho spolu s Achatem zakryla závojem mlhy před zraky stráží. Poté zamířil k stinnému háji uprostřed města, za jehož stromovím se bělal výstavný chrám, aby u jeho oltáře vzdal díky za svoji záchranu a přednesl prosbu za záchranu zmizelých druhů. Jak brzy zjistil podle kultovní sochy, byl to chrám bohyně Junony, a tak, pamětliv věštecké rady Helena, slíbil jí bohatou oběť.

Když si prohlížel výzdobu chrámu, spatřil ke svému překvapení, že malby na jeho zdech jsou plny výjevů z trojské války. Byl zde Hektor v souboji s Achillem, byl zde král Aetiopů Memnon, jak přichází marně na pomoc Tróji, byla zde královna Penthesilea v čele bojovných Amazonek, byl zde Pyrrhus, jak vraždí krále Priama, na jednom obraze byl také on sám, jak bojuje v první bitevní řadě. Hluboce dojat ani nepostřehl, že mezitím přišla s průvodem vznešených Punů sama královna Dido a usedla na trůn v předsíni chrámu.

Z myšlenek vnořených v minulost ho vytrhl hlučný zástup mužů. Pohlédl blíž a dvakrát si promnul oči: byli to opravdu jeho druhové ze zmizelých lodí. Do-

máhali se přijetí královnou a hlasitě přesvědčovali stráže, že nejsou námořní lupiči, nýbrž ztroskotanci, že nepřišli město plenit, nýbrž hledat v něm záchranu a pomoc. Nejstarší z jejich řad, rozvážný Ilioneus, předstoupil potom na Didonin pokyn před trůn a ujal se slova.

Popřál královně především šťastnou vládu, řekl své jméno a představil přítomné muže jako uprchlíky z Tróje, kteří hledají novou vlast. Vylíčil jejich osudy až po poslední bouři, která je přihnala ke zdejším břehům. „Naším vůdcem je Aeneas, nejstatečnější muž, jehož kdy nosila země, ale trápí mě strach, že v bouři zahynul. Je-li však živ, kyne nám spása. Zatím tě prosím o toto: dovol nám vytáhnout lodě na břeh a opravit si je dřívím z tvých lesů. Vrátí-li se náš král, odplujem do italské země. Nevrátí-li se, odplujem zpět na Sicílii."

„Vy že jste mužové z Tróje, jež se i ve svém pádu slávou dotýká hvězd? Vítám vás v této zemi! Chcete-li opravit lodi a odplout, učiňte tak. Dám vám vše potřebné a také bezpečný doprovod. Chcete-li však zůstat a usadit se u nás, za rovné budu vás mít s Puny!"

Trójany hluboce dojala šlechetná nabídka, a než se začali radit, královna připojila: „Kéž by tu byl váš král, statečný Aeneas! Mnoho jsem o něm slyšela a toužím ho poznat. Ihned rozešlu lidi a lodě, aby ho hledali a s poctou přivedli ke mně!"

Přemožen úžasem ze šťastného obratu věcí nezmohl se Aeneas na jediné slovo. Nato se k němu obrátil Achates:

„Nuže nemlč a řekni své jméno!"

Aeneas vzdal královně hold a na její žádost jí řekl vše, co chtěla slyšet: o bojích před Trójou a jejich nešťast-

ném konci, o ranách osudu, jež ho stihly na moři i na souši, o své záchraně na punském pobřeží. Rázem si tak získal její soucit a vřelou náklonnost.

„Jaký to zvláštní host zavítal do naší země," pravila Dido po bezesné noci ke své sestře Anně. „Jak je statečný a jak mužně krásný! Kdybych nebyla přísahala svému manželovi věrnost až za hrob, byl by to jedině on, s nímž bych chtěla vejít v nový sňatek. Jak mi rozechvěl cit a zviklal můj pevný úmysl! Nechť mi však dávný žár opět plane v srdci, nezruším závazek, který jsem dala své první lásce!" A z očí jí vytryskl mocný proud slzí.

„Moje milá sestro," odvětila Anna, „to chceš už celý život trávit ve smutku jako vdova? Vždyť jsi ještě mladá! To nechceš poznat už rozkoše lásky, ani být matkou dítek? Myslíš, že mrtvý se o sliby a závazky stará? Chci ti však říci ještě jedno. Když jsi odmítla Jarba, krále Gaetulů, když jsi odmítla také jiné krále z africké země, proč se nechceš provdat za reka ze slavné Tróje? Vždyť tě ohrožují jezdci z Numidie, na hranicích ti stojí Barčané, nebezpečí ti hrozí i od bratra z Tyru. Když spojíš svou ruku s rukou Aeneovou, když tě budou chránit trojské zbraně — k jaké slávě a moci se povznese tvoje říše!"

„Co mám tedy dělat?" zeptala se Dido rozpolcena svárem mezi starou a novou láskou. „V podsvětí jako stín bloudí tvůj Sychaeus i jeho Kreusa," odvětila Anna. „Zesnulým patří úcta a živým život. Věnuj se hostům a hledej záminku k odkladu jejich odplutí, vždyť beztak nastalo období mořských bouří. Připoutej k sobě Aenea, pros bohy, ať vzbudí v něm k tobě lásku!"

Dido nadále váhala, avšak zákon pohostinství žádal, aby pozvala Aenea do svého paláce. Přišel i s předními Trójany a se svým synem Julem, a ač byl kdysi na královský stůl zvyklý, užasl nad množstvím zlatých pohárů a číší, nad hojností vybraných lahůdek a také nad výzdobou hodovní síně. Po skvělé hostině ho krá-

lovna znovu požádala, aby vypravoval o svých bojích s Řeky, aby jí podrobně vysvětlil výjevy z války na obrazech v Junonině chrámu a stále se vracela k již řečeným věcem. Přitom mu visela na rtech a nejednou skropila svůj nachový plášť slzou.

Nazítří vzkázala po poslech Aeneovi, aby si v jejím průvodu prohlédl nově budované město. Toužila nyní po jeho přítomnosti; den co den chystala hody, pořádala lovy na gazely a mohutné hřívnaté lvy. Netrvalo dlouho a chodila po jeho boku nikoli jako hrdá a mocná královna, nýbrž jako plachá dívenka zaslepená láskou. Vše kromě něho přestalo pro ni existovat, zcela ji ovládla planoucí vášeň. Když mu však chtěla vyjádřit své city, pokaždé jí uvázla řeč v hrdle. Až jednou na lovu, v temné jeskynní sluji, přemohla svůj ostych a padla mu do náručí.

Aeneovi nebyla její láska proti mysli a brzy ji upřímně opětoval. Obdivoval Didoninu krásu a laskavost, dojímal ho její soucit, za dobrou věc považoval též její bohatství. V úvahách dospěl nakonec k tomu, že nejlepší by bylo zůstat v jejím městě, usadit v něm svůj lid a spolu s ní tam vládnout.

Didonina láska nezůstala punskému lidu skryta. Spíš jí však přál než nepřál, neboť spatřoval v Aeneovi vůdce, který by ho v případě potřeby ubránil proti útoku nepřátel.

Obludná okřídlená Fáma, které se nikdo nemůže vyrovnat rychlostí ani proradným mícháním pravdy a výmyslů, přinesla zvěst o této lásce také ke králi Jarbovi do země Gaetulů. Přitom zlovolně připojila, že Dido už brzy uzavře sňatek s Aeneem a předá mu vládu. Jarbas, kterého Dido nedávno odmítla, že prý se nikdy už nechce provdat, se hrozně rozzuřil. Vešel do

Jovova chrámu, předstoupil tam před oltář a zvedl ruce k nebi.

„Otče náš, Jove! Jestliže jsem ti byl někdy milý, vždyť jsem ti postavil tento chrám, a jestli je ti milý můj lid, vždyť ti přináší denně oběti, nenech to takhle být! Ta ženská bloudila světem, než jsem jí prodal kousek půdy, a pak mnou pohrdla! Teď přišel nějaký tulák, nohsled toho únosce žen a zloděje Parida, a tomu dala přednost. Je tohle možné? Udělej pořádek, ať nemusím říci, že ti nosíme dary do chrámu marně!"

Nejvyšší bůh uslyšel Jarbova slova, pohlédl do Karthága a spatřil tam Didonu v Aeneově náručí. Ihned vytušil, že je to důsledek nějakých intrik jeho manželky Junony, která neměla Aenea v lásce, a také bohyně Venuše, která ho naopak milovala. Což se má spojit nenávist s láskou, aby zmařila jeho úmysly? Dal tedy zavolat Merkura, svého božského posla, a řekl mu, co by měl zařídit. Ten pak bezodkladně vyhledal Aenea.

„Hrdino z Tróje a synu bohyně!" oslovil Merkur Aenea. „Ty se tu laskáš s punskou královnou, chodíš si v nachovém rouchu a pomáháš stavět jí hradby! Ubohý slouho ženy! A na svou vlastní říši, na svou budoucnost, nemyslíš vůbec. Bylo ti přece Osudem určeno přistát v italské zemi a založit tam město, kde tvoji potomci přivedou celý svět pod svou moc a vládu! Poslyš Jovův příkaz: ihned odsud odpluj a pospěš si za svým cílem!"

Aeneas strnul, když slyšel bohova slova, ale jako voják uvyklý kázni se ihned hotovil provést daný rozkaz. Pak se mu ovšem vkradlo do mysli: To mám opustit tuto pohostinnou zemi? Znovu se vydat na nejisté moře? Což mohu opustit královnu Didonu, zradit svou milenku a uhasit též v sobě lásku? Jak krutý je bůh i osud smrtelníka! . . . Přesto přemohl váhání i bolest a odešel k lodím, aby vydal druhům příkaz k brzkému odplutí.

„Milovaná Dido," řekl poté nesměle v paláci. „Kéž by mi Osud byl dal, abych mohl žít a jednat podle svého přání! Nebyl bych nyní zde, nýbrž v Tróji, a znovu bych tam postavil Priamův hrad. Nebyl bych po léta bloudil říší bouří a větrů. A kdybych už byl zde, nikdy bych tě nemínil opustit. Nyní mi však Juppiter velí, abych spustil své lodě na vodu a odplul do nové vlasti!"

Dido zpočátku nechápala, co jí Aeneas říká. Pak náhle propukla v pláč a zajíkajíc se slzami se na něho obořila: „Žebrák jsi byl, ani moře tě nechtělo, a já tě uvedla do svého domu jako hosta! Půl vlády jsem ti dala, já blázen, a celé svoje srdce! A nyní chceš zmizet. Prý ti to poručil bůh — jaká to nejapná výmluva! Ale běž si, jen běž!"

„Nechci se s tebou rozloučit ve zlém, ani z vlastní vůle," konejšil její zlost a žal Aeneas. „Věř mi, přísahám při bozích i při svých předcích, rád bych u tebe zůstal! Vždyť jsi žena nad jiné krásná a lásky hodná. Bezmeznou dusím ve své hrudi bolest, musím však splnit rozkaz nejvyššího boha. Ty máš už svou vlast, popřej mi, ať si ji najdu také!"

„Nebudu tě tu držet, ani vyvracet tvá slova," řekla Dido již méně prudkým hlasem. „Za tuto zradu tě však postihne trest! Někde na skalách ztroskotáš, nebo ti plamenem vzplane loď, pak si vzpomeneš na mne. V poslední chvíli života uzříš můj obraz, jenž tě bude děsit. Dokonce v podsvětí, až smrt mé údy rozvede s duchem, vydám o tobě svědectví a budeš za svou nevěru pykat!"

S těmito slovy skončila Dido rozhovor a podepírána služkami odvrávorala do své komnaty. Aeneas zůstal nehnutě stát jako kamenná socha a oči mu zastřelo temno. Břímě osudu, těžší než nebeská klenba na plecích Titána Atlanta, ho zcela zdrtilo.

„Vzchop se, Aenee," promluvil k němu znovu bůh Merkur, „a průtahy zkraťl Měnlivá a vratká je vždycky

žena, na její slova a slzy nedbej. Máš před sebou úkol, který ti určil otec bohů a lidí, vševládný Juppiter!"

Když se Dido probrala na lůžku z mdloby, pohlédla oknem do přístavu a spatřila Aeneovy lodi, jak se chystají k odplutí. Dala si nato zavolat svoji sestru Annu.

„Sestro má milá, mohla jsem snad tušit, že to takhle skončí? Měla jsem zachovat přísahu věrnosti drahému Sychaeovi! Nebo jsem se měla provdat za toho maurského Jarba! Vidíš, jak Aeneas mou láskou pohrdl! Kdyby mi byl aspoň zanechal potomka, kterého by uznal za svého syna!" Po odmlce vynucené zajíkavým nářkem sklesle připojila: „Prosím tě o jedno. Jdi za ním a řekni, že sňatku s ním se vzdávám, že mu ani nebráním v odplutí. Že ho prosím, ať pouze odloží odjezd a zmírní tak mou bolest a žal."

Anna vyřídila Didonin vzkaz, vylíčila její bezmezné utrpení a sama propukla v pláč. Aeneas byl však jako dub, který vězí kořeny ve skále, a Annina slova byla jen jako vánek, který hýbe větvemi, ale nehne kmenem. Osudu hlas ho učinil ke všem prosbám hluchým a oči mu zastíral Jovem určený cíl.

Marně mu Dido poslala nový vzkaz a po něm zas další. Když jím nepohnula slova žádné prosby a žádný ho nezviklal nářek, spojily se v ní láska s nenávistí, jež jsou rodné sestry. Proklela ho i s jeho potomky a vyhlásila jeho zemi nepřátelství na život a na smrt. Pak se odhodlala k hroznému činu.

Dala navršit vysokou hranici dříví, že prý na ní spálí Aeneův obraz, chystané manželské lůžko, všechny jeho dary i zanechané zbraně, aby jí po něm nezbyla nejmenší památka.

Když pak hranice vzplála, vystoupila na ni a vrazila si do hrudi Aeneův meč.

[VI]
VZPOURA NA SICÍLII
/Aeneidy kniha pátá/

Jakmile lodi vypluly bezpečně z mělčin v okolí Karthága, přešel Aeneas na záď a zahleděl se k břehům, které tak nerad opustil. V dáli viděl planout vysoký jasný oheň — aniž ovšem věděl, že je to pohřební hranice ubohé Didony.

Při plavbě po širém moři se najednou objevil, jako už tolikrát, přímo nad loděmi temný zlověstný mrak. Vítr se otočil z jihu na východ a natolik zesílil, že bylo nutno svinout plachty a opřít se do vesel. Brzy však i ta mávala do prázdna, neboť vlny se mohutně vzdouvaly. „Ani samému Jovovi bych nyní nevěřil, kdyby mi slíbil, že doplujem k italské zemi," zvolal Palinurus u kormidla Aeneovy lodi. „Není v našich silách čelit tak mocným živlům! Vydejme se směrem, kterým nás žene vítr. Mám-li v paměti polohu slunce a hvězd, nejsme daleko od sicilské země!"

„Marné je vzpírat se tomu, co ničím nepřemůžeš," odvětil Aeneas. „Změňme tedy záměr, jak si to žádá

vítr. Plujme na Sicílii, kde vládne Acestes, který je po matce původem Trójan. A je tam pod horou Erykem pohřben můj otec Anchises, navštívím jeho hrob!"

Stalo se, jak si přál Aeneas, a když překonal se svými loděmi bez úhony bouři, přistál u pobřeží, od něhož pln nadějí před rokem odplul.

Starý král Acestes přijal Trójany vlídně, štědře je pohostil a popřál jim štěstí k pobytu ve své zemi. S lítostí potom však vyslechl, že se tu hodlají zdržet jen krátce.

„Slavní potomci Dardanova rodu!" promluvil Aeneas k shromážděnému lidu druhého dne ráno. „Je tomu právě rok, co jsem tu sesbíral z vychladlé hranice popel a kosti mého drahého otce a pohřbil je do lůna této země. Teď jsme sem připluli, jistě z vůle bohů, a tak přinesu na jeho hrobě výroční oběť. Společně oslavme jeho památku tryznou a za devět dní se sejdeme k pohřebním hrám na jeho počest. Ať se přihlásí ti, kdož chtějí soutěžit v závodě lodí, v rychlosti nohou, v zápase a pěstním boji, v házení kopím a střílení z luku! Krásné ceny jsem připravil vítězům, avšak ani ostatní se nevrátí s prázdnýma rukama."

Když pak nadešel devátý den, přišli na pobřežní pláň všichni trojští muži a s nimi i domácí lidé v čele se svým králem. S obdivem hleděli na vystavené ceny: bronzové trojnožky s překrásnou výzdobou, nachem zbarvená roucha, drahocenné zbraně, koně a býky, věnce a palmové ratolesti. Očima potěžkávali měšce zlata a stříbra, z nichž každý vážil jeden talent, za který se dalo koupit celé stádo ovcí.

Čtyři z dvaceti Aeneových lodí byly vybrány pro závod; všechny naprosto stejné, se třemi řadami vesel. Jejich úkolem bylo obeplout skálu, vzdálenou na do-

hled, a vrátit se co nejdřív k břehu. Místa zaujaly tak, jak jim určil los, a na znamení dané polnicí vyrazily vpřed. Veslaři nelitovali sil a mocnými údery pěnili hladinu, velitelé se navzájem snažili překonat obratností. Touha po vítězství je ovládla natolik, že jeden ze zlosti shodil do moře kormidelníka, když příliš klikatou cestou ztrácel čas. Druhý pak v úsilí předstihnout ostatní se natolik přiblížil ke skále na obrátce, že o ni zachytil vesly. Zvítězil Kloanthus, potomek i předek mnoha slavných reků, a získal tak vavřínový věnec. Navíc si odnesl zlatem prošívaný plášť, který svou hodnotou převyšoval ceny ostatních velitelů. Mužstvu každé lodě věnoval Aeneas po třech tučných býcích, hojné množství vína a jeden talent stříbra.

Závody v běhu se konaly na travnaté pláni uprostřed údolí mezi dvěma kopci, jejichž svahy pokryly tisíce diváků. Na trať nastoupili Trójané i muži z družiny krále Acesta; mnozí neznámých jmen, mnozí však také slavní původem i činy. Třem prvním slíbil Aeneas olivový věnec, prvnímu navíc jezdeckého koně, druhému ozdobný toulec, třetímu bronzovou přilbu. Po celý závod se zdálo, že zvítězí trojský mladík Nisus; před cílem však nešťastně uklouzl a zkřížil trať závodníku, který běžel za ním, takže zvítězil jeho druh Euryalus, který byl v pořadí až třetí. Nastala hádka, do které se vmísil veškerý lid, jak to už při hrách bývá. Aeneas ceny nezměnil, přidal však vyřazeným běžcům dary pro útěchu.

K pěstnímu zápasu nastoupil Trójan Dares, muž obrovské postavy a síly podobný Herkulovi. Při pohledu na něho všichni zaváhali, a když se proti němu nikdo netroufal postavit, požádal Aenea, aby mu dovolil odnést si cenu bez boje. Nato se otázal Acestes Entella, kdysi slavného siláka a nyní už muže s bílým vlasem, zda by měl rovněž z Dareta strach. Entellus, který se vyučil zápasu u hrdiny Eryka, Neptunova syna, proti své vůli vstal. Ovinul si pěsti koženým řemenem,

sestoupil k Daretovi a vyzval ho k souboji. Ačkoli měl stářím zesláblé údy a těžký dech, bojoval zdatně. Vydržel tvrdé údery do hrudi i do skrání a také je vracel, takže zápas zůstával dlouho nerozhodný. Najednou však upadl, neboť Dares se obratně vyhnul jedné jeho ráně. Nicméně se znovu zvedl a rozlícen pádem vrhl se do útoku. Bil Dareta, jako když žnec mlátí obilí, až Dares po strašném úderu do brady vyplivl z úst zkrvavený zub. V té chvíli Aeneas zarazil další zápas. Vítězný Entellus dostal pak cenu: statného býka. „Tobě ho obětuji, božský Eryku," zvolal a jediným úderem pěsti mezi rohy ho skolil na zem.

Následovaly závody v lukostřelbě: cílem byl holub uvázaný stuhou na vrchol lodního stožáru. První šíp připadl losem Trójanu Hippokoontovi. Jeho dobře mířená střela se však zabodla do špičky stožáru a holuba pouze vystrašila. Druhý vystřelil Mnestheus, jemuž před chvílí o chlup uniklo vítězství v závodě lodí. Nezasáhl ptáka; minul ho méně než o píď a přeťal uzel, kterým byl přivázán ke stožáru. Sotva holub vzlétl, mířil už na něj lučištník Eurytion, bratr nechvalně známého Pandara. Jako blesk vzlétl jeho šíp a holub se zastavil v letu, bezmocně zamával křídly a spadl mu k nohám. Acestes, jemuž los určil čtvrtou střelu, pozbyl tak naděje na výhru. Vystřelil proto zbůhdarma svůj šíp — a ten se vznítil, načež jako kometa s ohnivým ohonem zmizel na nebeské báni.

Zázračný úkaz, o jehož významu se dlouho věštci přeli, přiměl Aenea, aby prohlásil vítězem krále Acesta. Eurytion se pro to nehoršil a dostal svou cenu, rovněž další dva soutěžící. Poté Aeneas přerušil závody, aby mohli předvést jezdecké umění a bojové hry trojští mladíci v čele s jeho synem Julem.

Sotva dozněl potlesk, kterým diváci odměnili příští bojovníky, ozvalo se zdáli strašné bědování. Kulhavým krokem přibíhal Eumelus, strážce lodních zásob, a zoufale volal:

„Naše naděje se opět změnily v popel a dým! Pohleďte k přístavu! Lodě tam spaluje oheň!"

Zatímco muži se bavili na hrách, ženy seděly u lodí na břehu a smutně hleděly na mořskou hladinu mizící v nekonečnu. „Kolik nám zbývá ještě překonat dálek, kolik nás ještě stihne bouří!" říkaly si v duchu i nahlas. „Vždyť to už takhle dál nejde! Už by ti naši mužové měli skoncovat s plavbou a založit město!"

„Svatou máte pravdu, krajanky moje! Právem bědujete!" ozvala se zvýšeným hlasem Beroe, manželka hrdiny Dorykla, která se těšila obecné vážnosti pro svůj věk a vznešený původ, pro své statečné syny a hlavně pro svou moudrost. Žádná z přítomných žen si dosud nevšimla, že přišla rovněž k lodím, tak náhle se octla v jejich středu. Okamžitě ztichly, aby si poslechly, co jim hodlá říci.

„Že jsme my ubohé raději nezhynuly v Tróji!" pokračovala. „Vždyť se už sedm let vláčíme od bouře k bouři, sedm let marně hledáme italskou zemi! Proč bychom nemohly se svými manžely a dětmi zůstat například tady? Vždyť je tu bratrský Erykův kraj, vždyť je tu vládcem náš přítel Acestes. Co brání Aeneovi v tom, aby zde založil město? Byli snad Penáti naší otčiny vyrváni z rukou nepřátel marně? Nebo má posvátný oheň z Vestina krbu navěky zhasnout v hlubinách slaných vod?"

Byla to společná stížnost žen a společná jejich touha. „Jak ale dosáhnout toho, aby tu Aeneas zůstal?" zaznělo po chvíli z jejich řad. „Což jako ženy máme co mluvit do věcí mužů? Souzeno nám je příst len a chovat dítky, našim údělem je poslouchat manžely. Což něco zmůžeme, když naše slova jsou méně než závan větru?"

„Kde nic nezmůžou slova, musí nastoupit čin!" odvětila Beroe s planoucím zrakem. „Čtyři zde hoří oltáře mocného Neptuna, vezměte z nich oheň a zapalte ty naše prokleté lodě! Pak bude Aeneas i s vašimi muži nucen zůstat tady!" To řekla a vzala pochodeň, načež ji s mocným rozmachem vrhla na nejbližší z lodí.

Trójanky jako zmámené povstaly, v houfu běžely k oltářům, rozebraly si hořící větve a louče, zamířily k lodím a házely je na ně. Ve chvíli vzplály paluby i držadla vesel, lavice a vysoké dřevěné kormy. Oheň se šířil, jako by jej rozdmýchal sám jeho bůh Vulkán.

„Zadržte, ženy!" zvolala najednou Pyrgo, pěstounka synů krále Priama. „To přece není Beroe! Právě přicházím od ní, leží zkroušena nemocí doma ve své chýši. Pohleďte na ten zrak, poslyšte sílu toho hlasu! Je to nějaká bohyně, jež nám chce přinést zkázu!"

Pyrgo měla pravdu: mezi Trójanky sestoupila Iris, poselkyně bohů, a vzala na sebe podobu Beroy. Učinila tak z příkazu bohyně Junony, jež se přes všechny dřívější nezdary znovu pokusila zabránit Trójanům v plavbě do Itálie.

Ženy však nebylo možné zastavit. A když spatřily duhu, v kterou se změnila Iris, aby zmizela za mrakem, měly to za znamení bohů, že nyní už na ně čekají šťastné dny.

Eumelova zvěst uvedla Trójany ve zmatek; avšak jen na chvíli. Pohlédli k přístavu, spatřili hustý dým a jako jeden muž se tam hned rozběhli. První dorazil k lodím na svém koni Julus.

„Což jste zešílely, ženy?" zvolal hlasem budoucího vládce. „Což pálíte nepřátelský tábor? Svou vlastní naději mařite ohněm! Ihned toho nechte!" Ženy upustily hořící pochodně, v strachu se rozprchly a hledaly

úkryt ve křoví a skalních jeskyních. Když z nich potom spadlo zatemnění mysli, s hrůzou hleděly na své zkázonosné dílo.

Muži se beze slov chopili věder a začali požár hasit; jejich úsilí bylo však marné. Prudký žár plamene měnil vodu v syčící páru, zavlhlé trámy doutnaly a pálivý plazivý dým bránil proniknout k místům, kde oheň planul s neztenčenou silou. Tu zvedl Aeneas ruce a obrátil zrak k nebi.

„Všemocný Jove," prosil úpěnlivě, „jestliže je ti můj lid milý, zachraň nám z požáru loďstvo! Anebo, jestliže jsem se sám nějak provinil, znič svým bleskem všechno, co tu ještě zbývá a zahlaď svou pravicí veškerou památku na nás!"

Juppiter prosbu vyslyšel a spustil z nebeských výšin mohutný liják. V jeho záplavě zanikl všechen oheň a šestnáct z dvaceti lodí vyrval tak zkáze. Jen čtyři měly natolik spálené trupy a trámy, že se už nedaly opravit k plavbě.

Měl nyní Aeneas ztrestat odbojné ženy? Jako vládce chápal, že trpělivost lidu má také své meze a že mnozí netouží po slávě, nýbrž po klidném životě. A že spíš než na trest je třeba myslet na odstranění příčin, jež vedou ke vzpouře.

Po poradě s králem Acestem a s duchem svého zemřelého otce, který mu připomněl někdejší věštby, svolal Aeneas lid. Na shromáždění vyzval potom ty, kteří nechtěli plout dál, aby vystoupili.

Založil pak pro ně nové město, jež nazval Acestou, a vymezil v něm dvě čtvrti, jimž dal jméno Ilium a Trója.

S ostatními odplul směrem k Itálii.

Bůh moře Neptun dopřál Aeneovu loďstvu šťastnou

plavbu s příznivým větrem v plachtoví. Přesto vládl na palubách smutek.

Srdce všech trápila vzpomínka na druhy, kteří se rozhodli zůstat na Sicílii. Někteří sice změnili v poslední chvíli úmysl a chtěli raději snášet trampoty cesty, než smířit se s myšlenkou, že nikdy víc nespatří tváře svých milých. Nezbylo však, než se s nimi navěky rozloučit.

Ještě víc bolela Trójany, a hlavně Aenea, ztráta Palinura, který za noci usnul u kormidla a neslavně zmizel ve vlnách.

Lodě však pluly dál k břehům nové vlasti . . .

[VII]
KÚMSKÁ SIBYLLA A HLUBINY PODSVĚTÍ

/Aeneidy kniha šestá/

Konečně se před příděmi lodí objevila země — italská země! Pak nastal toužebně čekaný okamžik. Aeneas povolil plachtám uzdu a zlehka přistál v bezpečné zátoce.

Bylo to překrásné pobřeží u Kúm s vysokou horou v pozadí, kde měl své pozemské sídlo bůh Apollo, který tu ústy věštkyně Sibylly oznamoval vůli otce bohů a lidí Jova. Trójané s radostí vyskočili na břeh, vyhnali z houštin divoká zvířata, nanosili dříví a jiskrami z křemene začali rozdělávat oheň. Snad to už bude jeden z posledních jejich táborů, doufali, než pro ně Aeneas založí město.

Aeneas nemeškal a pamětliv rad věštce Helena, vyslal Achata, aby vyhledal Sibyllu a oznámil jí, že ji chce navštívit a požádat o prorocká slova, jimiž se míní řídit.

„Jistěže, Aenee, bůh ti oznámí vše, co je ti nutno vědět," pravila Sibylla, když přišla k lodím u břehu. „Při-

nes však nejdřív oběť sedmi býků a sedmi ovcí, pomodli se k bohu, pak přijď i se svým lidem k podzemní sluji, z jejíchž sta otvorů ozvou se sty hlasy věštby!"

Když tak Aeneas učinil a s lidem třesoucím se bázní vstoupil do šera dlouhé jeskyně, vnukl Apollo Sibylle slova, jež se z otvorů ve stěnách nesla jasně vzduchem, ačkoli jejich smysl zůstával pro mnohé temným:

„Z hroznych mořských útrap jsi vyvázl šťastně, horší však strasti ti přinese země! Do říše latinské přijde tvůj lid, o to strach neměj, ale proklínat bude den, kdy tam položil nohu. Stojí tam nových Achajců tábor, též Juno ti s hněvem v patách stát bude. Příčinou všech těch běd bude opět žena, z cizí země. V tísni se budeš obracet o pomoc k všemožným italským kmenům, dokonce k řeckému městu . . . Strastem však neustup! Vzdoruj jim ještě směleji, než ti určil los!"

Jakmile umlkl Sibyllin hlas, ozval se Aeneas: „Věštbou nových strastí a útrap překvapen nejsem. Všechno jsem uvážil a zvážil, za svým cílem půjdu, vždyť je to rozkaz všemocného Jova." Nato poručil lidu, aby se vzdálil, a řekl: „O jedno ještě tě prosím. Tady u Avernského plesa, v tvém posvátném háji, je vchod do podsvětní říše. Dovol mi tam vstoupit! Chci spatřit tvář svého otce, jehož jsem zachránil na plecích z hořící Tróje, sám jeho duch mě o to ve snu žádal!"

„Snadný je do podsvětí sestup," odvětila Sibylla. „Černá jeho brána je dokořán ve dne i v noci, avšak vrátit se nazpět je víc než nesmírně těžké. Víš, jaký osud potkal Orfea! Víš také, co všechno musel překonat Herkules, než se odtud dostal! Jsi však bohynin syn, a hoříš-li touhou po takovém činu, snad se ti podaří. Musíš si ovšem opatřit kouzelnou větvičku ze stromu vládkyně podsvětí, jež ti zabezpečí vstup i bezpečný návrat."

Na Aeneův dotaz vysvětlila pak blíže: „Je to větvička ze zlatého stromu, který roste v dáli za vysokým le-

sem. Vlastní rukou ji musíš utrhnout, nikoli nožem ji uříznout nebo sekerou utnout, a místo ní ihned vyroste nová! Jestli to dokážeš, sama tě doprovodím!"

Sklíčen nesnadným úkolem, avšak odhodlán jej stůj co stůj splnit, vrátil se Aeneas k druhům do tábora, aby přespal pod italským nebem.

Příštího dne ráno se vypravil Aeneas s nevelkou nadějí do lesa. Jak tam vyhlížel nejvyšší stromy, spatřil dva holuby, kteří se snesli na zem, aby si hledali potravu. Pomalým letem ho k sobě lákali, až ho přivedli k temnému jícnu sopky. Tam pak najednou vzlétli a usedli na strom, který se leskl zlatem.

Bez velké námahy ulomil větvičku, načež místo ní vypučela nová. Vědom si přízně bohů vyhledal Sibyllu, aby mu poskytla slíbený doprovod. Poté s ní sestoupil strmou skalní stezkou do hlubin kráteru, z něhož vycházel dusivý dým, až k jeho žhavému dnu. Tam přinesl oběť podsvětním bohům a úzkou jeskynní průrvou vkročil se Sibyllou do matné tmy, jež odňala všem předmětům barvu.

Nebylo to ještě podsvětí, nýbrž jen pláň před jeho vchodem, avšak strašidelná. Sídlili tu démoni zhouby a smrti, zosobnění nestvůrnými bytostmi: byly zde bledé nemoci stáří i mládí, truchlivý smutek a žal, třesoucí se závist a hubená nouze s hladem, zločinné rozkoše smyslů, krvavá občanská nesvornost a příšera vražedné války, spánek podobný smrti i sama smrt s ledovými křídly. Na jilmu uprostřed pláně dřímaly přeludné sny a klamné představy, pod ním se líně protahovaly takové obludy jako Harpyje, Gorgony, Chiméra a Hydra. Kolem pobíhali a hrozivě dupali Centauři, opodál stál storuký obr Aegaeon s třítělým Geryonem.

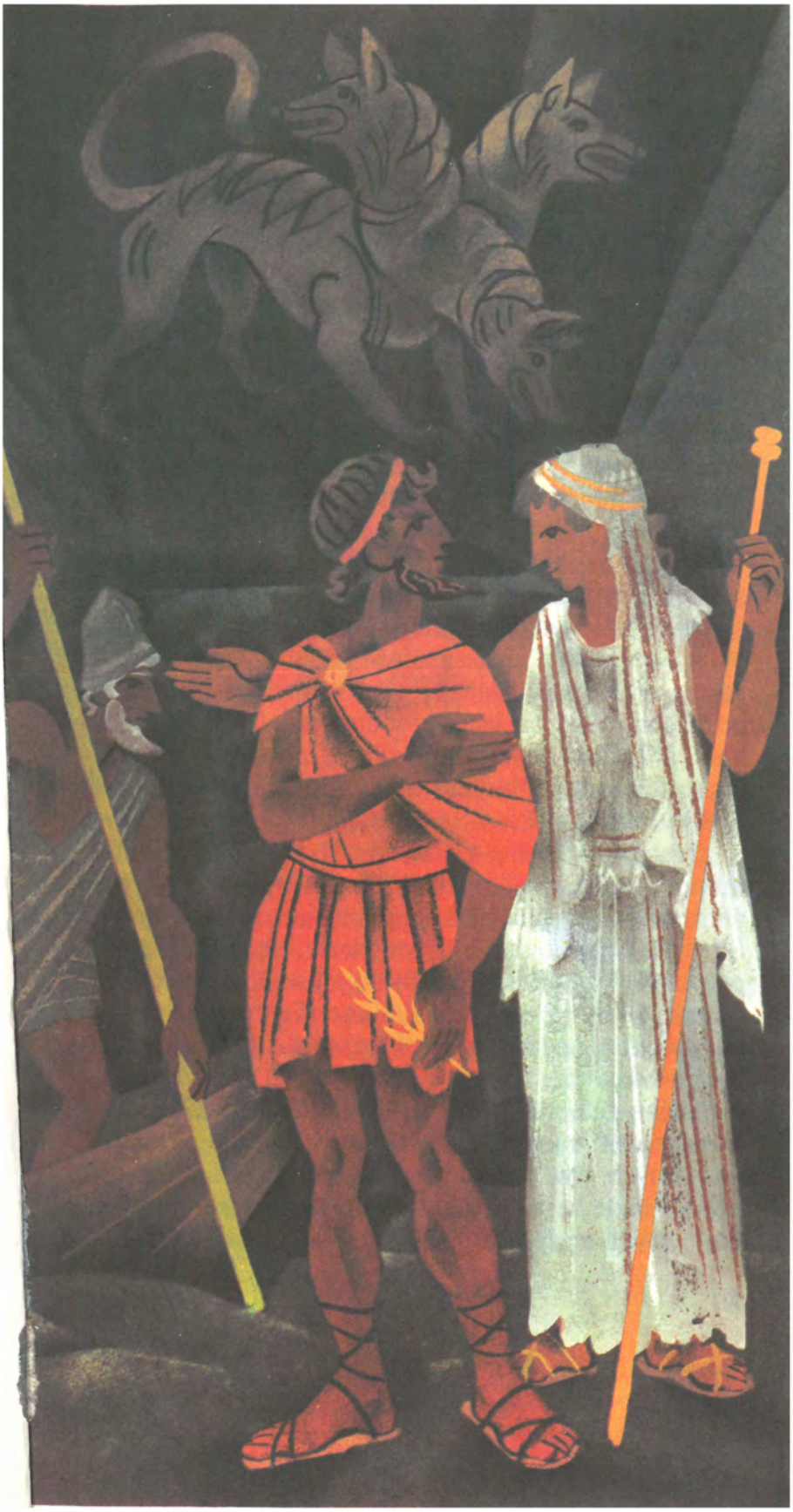

Aenea pohled na tyto stvůry a nestvůry vyděsil: uchopil pravicí meč, aby si mezi nimi proklestil cestu. „Zbytečně tasíš zbraň," řekla mu Sibylla. „Jsou to jen duchové bez těl a prázdné obrysy tvarů. Kdyby ses na ně vrhl, protínal bys jen stíny. Další a těžší čeká nás však pouť, na tu si šetři síly."

Úzký klikatý chodník plný výmolů dovedl po chvíli Sibyllu s Aeneem k peřejím bahnité řeky Acherontu, která ústila do tichých vod Kokyta. Na březích těchto řek, jež se táhly až k temným proudům Stygy, se tísnily nesčetné davy: muži padlí v boji i zemřelí na loži, matky i neprovdané dívky, starci shrbení věkem i malá nemluvňátka. Bylo jich tu tolik, co listů spadlých ve všech lesích světa po prvním podzimním mrazu, a všichni úpěnlivě lkali.

V tom se objevil člun a na něm nevlídný stařec s chumáčem šedivých vousů a v rouchu pokrytém špínou. Připlouval sem Charon, převozník zemřelých, a davy se hnuly. Každý se snažil podle svých sil dostat se do první řady a hlasitým nářkem poutal na sebe pozornost. Charon však jednoho přijal a jiného zahnal, aniž dbal na vztažené ruce a prosby. Když měl člun plný, odrazil bidlem od břehu a s plachtou na stožáru odplul do vod Stygy.

„Řekni mi, Sibyllo, co značí ten nával? Proč jedni mohou do člunu a jiní nikoli?" zeptal se Aeneas. „Zástup, který tu vidíš, jsou duše mrtvých," odpověděla Sibylla. „Charon smí převézt jen ty, kdož byli řádně pohřbeni. Někteří jsou tu už sto let nebo déle, neboť nedošli klidu v hrobě, a čekají na těchto březích, až budou přijati na loď, jež je převeze na druhý břeh Stygy, do říše věčného pobytu mrtvých."

Sklíčen žalostným osudem těchto ubožáků zvolnil Aeneas krok a rozhlížel se kolem. Uprostřed množství neznámých mu lidí zahlédl najednou tváře druhů z Tróje, jimž se po posledním boji nedostalo pohřbu. Poté spatřil muže a ženy ze svých lodí, kteří za bouře

utonuli v moři. Najednou vystoupil z jejich řad Palinurus, kormidelník jeho vlastní lodě, který zmizel ve vlnách před italskými břehy.

„Zachraň mě, Aenee!" zvolal. „Neutonul jsem v moři, neb sudba pravila, že uzřím italské břehy. Dokonce jsem na ně vstoupil, neboť po svém nešťastném pádu jsem k nim doplaval silou svých paží. Tam mě však zemdleného ubil surový lid. Najdi mou mrtvolu a řádně ji pohřbi! Anebo podej mi raději ruku, prosím tě, a vezmi mě s sebou na Charonův člun!"

„Co to díš, Palinure!" zhrozila se Sibylla. „Což smí nepohřbený na druhý břeh Stygy? Nelze božský řád zvrátit, prosbami ani jinak! Vyčkej však svého času. Sousedé lidu, který tě ubil, najdou tvé kosti a prokáží jim poctu. A ono místo nazvou tvým jménem!"

Smutnou podsvětní cestou kráčel pak Aeneas se Sibyllou k pustému břehu, který omývala mrtvolně sinalá Styx.

„Kdokoli jsi, zastav své kroky a odlož zbraň!" zvolal zdáli Charon, když spatřil Aenea. „Toto je říše stínů, nikoli živých, na můj člun nemáš právo vstoupit. Dost jsem přec vytrpěl, když jsem převezl Herkula, rok jsem musel úpět v poutech! A řekni, aniž se přiblížíš: co tě sem přivádí? Jaké máš za lubem úklady?"

„Neboj se, ctihodný starče, úkladů ani zbraní!" odpověděla místo Aenea Sibylla. „Je to Venušin syn, slavný hrdina z Tróje! Přichází se zbožným úmyslem v srdci: vzdát úctu svému mrtvému otci a vyslechnout jeho radu. Nemáš-li přesto důvěru, hleď! V ruce má větvičku, kterou utrhl ze stromu mocné vládkyně podsvětí, božské Proserpiny!"

Jakmile Charon spatřil větvičku, jež byla klíčem do podsvětní říše, ihned se uklidnil. Bidlem otočil člun,

přirazil ke břehu a dlouho si ji se zájmem prohlížel, vždyť ji neviděl už věky. Vyhnal pak z člunu duchy mrtvých, kteří tam seděli na lávkách, a uvolnil místo pro oba příchozí. Člun sice pod tíhou jejich těl zapraštěl a nabral bahno, nicméně šťastně přeplul řeku a přistál na protějším břehu.

Sotva se Aeneas dotkl nohou půdy, ozval se pekelný štěkot. Vzbudil se Cerberus, obludný trojhlavý pes s hady na šíji a s ocasem v podobě draka, který hlídal vchod do podsvětní říše. Hrozně se polekal, že ho zas někdo chce odvést na sluneční světlo, jako to kdysi udělal Herkules, a začal řádit, až duchové mrtvých létali v podsvětí jako pominutí. Sibylla mu však hodila koláč z kouzelné mouky a medu, který hned popadl, načež se natáhl na zem a usnul.

Aeneas obešel spícího Cerbera a v průvodu Sibylly pokračoval v cestě do věčných sídel mrtvých. Už zdáli zaslechl hlasitý dětský pláč: lkali tam duchové těch, které odtrhl osud od prsou matky, a také těch, jimž nebylo dopřáno těšit se z vícera jar. S ním se pak mísil nářek sebevrahů, kteří z vlastní vůle opustili svět, na němž by nyní rádi snášeli třebas příkoří a bídu, jen kdyby se mohli opět těšit slunečnímu jasu.

Poblíž těchto duchů tísnil se dav jiných: ubohých odsouzenců, které neprávem potrestal soud smrtí. Ti všichni se nyní domáhali práva, třebaže rozsudek, jenž je zbavil žití, nemohl být odčiněn. Toužili však aspoň dosáhnout očisty a zaujmout své místo uprostřed spravedlivých. Aby se tak stalo, o to dbal Jovův syn Minos, někdejší krétský král, který byl soudcem v podsvětní říši.

Za místy, kde dleli tito nešťastníci, táhl se mrtvý háj s tajnými zákoutími. Zde se skrývaly před zraky ostatních ženy zahubené láskou, které i v podobě stínů trpěly vášněmi lidí z masa a krve. Byla tu Prokris, kterou zasáhl nešťastnou náhodou oštěp vržený jejím manželem, když se ve snaze vyslídit jeho milenku ukryla

ve křoví. Byla tu Faedra, která si vzala život kvůli osudné lásce k nevlastnímu synu. Byla tu kromě jiných i Minoova manželka Pasifae, která z hříšné lásky k posvátnému býku zrodila obludu Minotaura. Na samém okraji háje, právě když Aeneas procházel kolem, vystoupila ze stínu postava Didony.

„Ubohá Didono má," oslovil ji něžně, „tak přece je pravda, co jsem onehdy slyšel, že jsi mečem skončila svůj život! Vinen jsem tvou smrtí? Při bozích přísahám, že jsem tě opouštěl nerad! Nemohl jsem tušit, že ti svým odchodem způsobím tak velikou bolest. Konal jsem pouze z Jovova rozkazu, i nyní jen proto putuji po těchto trudných místech!"

Dido však neřekla ani slovo, a když spatřila, jak pohnutím slzí, odvrátila zrak. „Snažně tě prosím, odpusť!" vztáhl k ní ruce Aeneas. „Promluv, má milá, vždyť je to naposled, co tě v životě vidím!"

Marné však byly Aeneovy prosby i slzy. Neslyšel od ní výtku, ani odpuštění, stála nehnutě jako žulová socha. Pak se najednou vzchopila a prchla do hlubin háje.

Dlouze Aeneas hleděl za stínem nešťastné Didony a ronil hořké slzy. „Nuže se vzchop!" pobídla ho po chvíli Sibylla. „Máme před sebou ještě jedno pole. Je však už poslední!"

Bylo to pole cti a slávy, kde našli své místo padlí válečníci. Nejdřív tam spatřil Aeneas vůdce výpravy sedmi proti Thébám, pak muže z řad trojských spojenců, posléze zástupy trojských bojovníků. Všem jim zely z hrudi anebo ze spánku krvavé rány, kterými vyprchal z nich život. Druhové, v jejichž čele bránil Priamovo město, se k němu hrnuli a jeden přes druhého se ptali, proč mezi ně přišel, když v jeho žilách dosud

proudí krev. Mnozí mu vzdávali díky, že je dal pohřbít, zejména Priamův syn Deifobus. Na dlouhé řeči podle jeho i jejich přání nezbýval mu však čas.

Na druhé straně tohoto pole ležel podsvětní tábor řeckého vojska. Nebyl o nic menší než trojský, a kromě mužů, kteří zahynuli před Trójou, byli tam i mnozí, kteří utonuli v moři jako Aiax, nebo padli jako Agamemnon rukou vrahů při návratu do vlasti. Při pohledu na Aeneovu zbraň dostali všichni strach a snažili se prchnout. Brzy se ovšem přesvědčili, že jim neublíží: hrdina se nemstí na mrtvých.

S lítostí, že se nemohl setkat s duchem krále Priama a ani Hektora, pokračoval Aeneas v cestě. Najednou zahlédl propast a v ní hrad s trojitou hradbou, kterou obtékala ohnivá řeka. „To je Flegethon," pravila Sibylla, „a za jeho žhavým proudem je v nejhlubší hlubině podsvětní žalář Tartar."

Jen co to dořekla, ozval se hrozivý nářek a řinkot řetězů. Aeneas pohlédl dolů: tyčila se tam mohutná železná věž, před jejíž bránou seděla žena v krvavém rouchu a s hady místo vlasů. „Vidíš Tisifonu, jednu ze tří Fúrií," pokračovala ve svém výkladu Sibylla. „Uvnitř jsou její sestry, Allekto a Megaera, a také příšerná saň, jež má padesát hlav a padesát černých syčících tlam. Koho sem odsoudil Juppiter, anebo jeho syn Rhadamanthus, ať se vzdá veškeré naděje!"

Aeneas netoužil sestoupit do tohoto temného kouta podsvětí, a když ho obcházel, odvrátil zrak. „Máš pravdu, bohynin synu," schvalovala to Sibylla. „Je to tam úděsné. Na samém dnu se plazí Titáni, kteří povstali proti olympským bohům a byli tam sraženi Jovovým bleskem. Leží tam obr Tityus, který chtěl zhanobit Apollinovu a Dianinu matku Latonu, a sup mu klove stále dorůstající játra. Vpleten do kola se tam navěky otáčí Ixion, neboť přepadl Jovovu manželku Junonu. Sisyfus tam valí do kopce těžký balvan, a když už bezmála dosáhne vrcholu, balvan se mu po-

každé vysmekne, takže musí svou práci začít znovu; je to trest za to, že obelstil smrt. Věčná muka tam trpí Tantalus, který pochyboval o vševědoucnosti bohů, a tak je nejtěžším způsobem urazil. Stojí ve vodě, ale když se chce napít, voda mu zmizí pod nohama. Stojí pod ovocným stromem, ale když si chce z něho utrhnout, vítr nadzvedne větve. Kromě žízně a hladu trpí neustálým strachem: visí nad ním obrovský balvan, který hrozí každým okamžikem spadnout a zbavit ho i života v podsvětí."

Aeneas zrychlil krok, nechtěje slyšet výčet strašných trestů, jimiž zde trpí ti, kteří oklamali bratry, kteří vztáhli ruku na rodiče, kteří podvedli svěřence, kteří způsobili křivdu vdovám a sirotkům, kteří podnikli zločinný odboj nebo za zlato prodali otčinu.

Brzy pak spatřil v dáli ohradu paláce, ve kterém trůnili Pluto a Proserpina, vládcové podsvětí.

Díky kouzelné zlaté větvičce otevřela se před Aeneem a Sibyllou brána do Elysia, jež bylo podsvětním sídlem blažených.

Všechno tu vypadalo jinak: vpravo i vlevo se táhly krásné zelené louky a háje, rostla tu tráva, vanul tu svěží vzduch a růžovou barvou svítilo slunce. Zněl tu zpěv písní a rytmus tance, ozýval se tleskot od zápasišť a závodních drah, hlaholil tu smích. Na květnatých paloucích vesele hodoval lid a družně se bavil. Obzor lemoval vonný vavřínový les, kterým protékal mocný proud Eridanu, za ním se bělela řeka zapomnění Lethe.

Posmrtný život na těchto rozkošných místech si musel člověk zasloužit; tím víc, že jeho blaženost tu nekalila žádná vzpomínka na pozemské strasti, neboť po doušku z vod Lethy mu všechno nemilé vymizelo

z mysli. Směli tu proto pobývat jedině hrdinové, kteří padli se zbraní v ruce za vlast, když předtím vykonali veliké činy, dále bezúhonní lidé, kteří prokazovali svým bližním po celý život dobro, zbožní služebníci a zvláštní oblíbenci bohů, a jinak už pouze ti, kteří svým uměním a plody své mysli zušlechtili lidstvo.

„Musaee, Orfeův synu!" zvolala Sibylla, když spatřila v hloučku lidí mladého muže s lyrou. „Řekni nám, kde najdem Anchisa krále! Ve kterém bydlí místě a okrsku?" Božský pěvec jí na to odvětil: „Nemáme tu žádná vykázaná místa, žijeme volně jako ptáci. Pomohu ti ho však najít!" Vykročil napřed a dovedl je oba na vrchol mírného pahorku, odkud jim ukázal zářivou luční pláň.

Aeneas ihned poznal otce: procházel se po louce a prohlížel si tam ty, kteří měli vystoupit na svět. Byli to duchové mrtvých i ještě nenarozených, kteří čekali na osudem určený den. Bedlivě si všímal zvláště svých vnuků a dalších potomků, setrvával před nimi a vštěpoval si v paměť jejich příští jména i budoucí činy.

Jakmile Anchises zahlédl, kdo se k němu blíží, zaslzel radostí a spěchal ho uvítat. „Přece jsi přišel, milovaný synu! Zdolal jsi všechny překážky, abych ti mohl pohlédnout v tvář a říci ti, co máš vědět!" Aeneas se mu v synovské lásce vrhl do náručí, aby ho objal; bylo to však marné. Třikrát to zopakoval, ale postava otce mu pokaždé unikla jako přízrak viděný ve snu. Když přemohl lítost, že má před sebou pouze jeho stín, a zároveň radost ze shledání, jež mu svírala srdce i hrdlo, otázal se otce, jací jsou to duchové a jaký tu vládne řád.

„Rád ti to řeknu, synu!" odvětil Anchises. „Nebe i zem a všechno, co roste a dýchá, vodstvo i hvězdy a slunce, živí světový duch, který hýbe hmotou a vyplňuje vesmír. Je rozlit do všech částí všeho, protože vše z něho pochází. Když člověk zemře, musí se očis-

tit od toho, čím jej poskvrnil; jeden v žhavém ohni, jiný v proudu vody nebo v ledovém větru. Spravedlivý a čistý přijde do Elysia, ale jen nemnohý zůstane tu navždy. Když se uzavře okruh plynoucích věků, bůh pozve všechny ty duchy k vodám řeky Lethe, aby zbaveni paměti chtěli zas vstoupit do lidských těl!"

„Což je možné věřit, že duchové odsud vycházejí na svět a vstupují tam do smrtelných těl? Že se jim, blaženým, znovu chce narodit a snášet útrapy žití?" divil se Aeneas. „Pochybuješ, synu?" řekl tázavě Anchises. „Pojď tedy se mnou mezi ty duchy, jichž je tu na louce jako za léta včel, a vyhledej v množství národů a kmenů dardanské plémě! Poslechni, jaké slávy se v budoucnu dožije tvůj rod a jací dědici ti vzejdou z italské země!"

Aeneas následoval otce a pozorně hleděl do tváří svých potomků, kteří se měli teprve zrodit; pozorně také vyslechl jejich jména, jež měla vejít do dějin. Viděl tam i svou budoucí manželku, po které nazve město, jež založí u řeky Tiberu, viděl tam svého syna Jula a jeho nástupce, viděl boha války Marta a svou pravnučku zasvěcenou bohyni Vestě, viděl i syny těch dvou, Romula a Rema, kteří založí Řím, jenž slávou se vyrovná Olympu . . . Viděl též další římské vládce z královské i nekrálovské krve, viděl vojevůdce, kteří pomstí rozbořenou Tróju. Z otcových úst slyšel pak o vítězných válkách i vnitřních rozbrojích, slyšel o pravnucích, kteří přivedou Řím k vládě nad světem, slyšel o hranicích, kterých Římané dosáhnou i které už nepřekročí.

„Jiní ať tvoří skvělé sochy z mramoru a kovu, jež jsou jako živé, jiní ať dovedně řeční a píší, jiní ať zkoumají dráhy hvězd a obrazce různých tvarů," pravil Anchises obrácen ke svým potomkům. „Ty však, Římane, hleď, bys mocí národům vládl! To bude umění tvé: dát světu pokoj a právo, laskavý k poddaným být, leč vzpurné rozdrtit zbraní!"

Když tak Anchises roznítil v srdci svého syna touhu po příští slávě, když mu vyjevil budoucí nesnáze a boje, když mu poradil, co má podniknout a čemu se má vyhnout, přivedl ho k bráně z bělostné slonové kosti.

Tou bránou, jež byla vyhražena snům a neměla strážce, ho potom spolu se Sibyllou propustil z podsvětí.

[VIII]
TROJŠTÍ UPRCHLÍCI V LATIU

/Aeneidy kniha sedmá/

Příštího rána po návratu z podsvětí Aeneas rozkázal rozvinout plachty a odrazit od kúmských břehů.

Plavil se v čele svých lodí podél pobřeží a bůh moře Neptun mu seslal příznivý jihovýchodní vítr, který ho hnal neustále vpřed; stříbrná Luna ho pak bezpečně vedla mořskou dráhou i v noci. Nebyl proto nucen vyhledat večerní kotviště a vyhnul se tak výspě, kde žila kouzelnice Circe, která lákala k sobě plavce a měnila je čarovným nápojem v šelmy a nečistá zvířata. Jen zdáli zaslechl řev lvů a chrochtání vepřů smíšené s vytím smečky vlků, brzy však všechny tyto zvuky ztichly a bylo slyšet jen šplouchání vln o boky lodí plujících pod bezmračným nebem.

Když se pak moře zalesklo prvními zlatými paprsky slunce, ustal najednou vítr. Muži se chopili vesel, ale přes mocné záběry se zakrátko téměř nehýbali z místa. Valil se proti nim mocný a pískem zažloutlý vodní proud.

Aeneas proto přikázal obrátit přídě svých lodí k pevnině a přistál v ústí veliké řeky.

Trojští uprchlíci s úlevou vystoupili na břeh a rozhlíželi se kolem. Po obou stranách řeky se zelenaly louky a koruny jehličnatých i ovocných stromů, obzor zdobily mírné lesnaté pahorky, vzduch plnila vůně pryskyřice a květů. Velice se jim tu líbilo a nikdo z nich nelitoval přerušení plavby. Rozhodli se pookřát jídlem, a jak byli unaveni dlouhou plavbou a hladoví, ani nerozdělali oheň. Vynesli z lodí pšeničné placky, jimiž se zásobili na cestu, rozložili je v trávě a pokryli je plody, které natrhali ze stromů.

S chutí všechno snědli, svěží plody i placky, a když vstávali ze stínu rozvětvených stromů, prohodil jakoby žertem Julus: „Tak jsme s ovocem snědli i stoly!" Sotva však vyřkl tato slova, Aeneas si vzpomněl na setkání s Harpyjemi, a zvolal: „Zdravím tě, země, jež jsi mi byla určena losem! Pravila obludná Celaeno, že tam bude naše vlast, kde s jídlem sníme i stoly! Zde tedy je náš příští domov, zde se mám usadit u řeky Thybris, jak mi při posledním setkání v Tróji věštila manželka Kreusa. Je-li ovšem tato krásná řeka Thybris!"

Nikdo z Trójanů nepomýšlel od té chvíle na další plavbu. Vroucně děkovali bohům, že jejich bloudění skončilo, a začali budovat tábor. Aeneas však vyslal Achata s vybranými muži, aby vyzvěděl, jaké je jméno té řeky a jaký tu bydlí lid. Jakmile uslyšel zprávu, že země se jmenuje Latium a její lid Latinové a že jméno řeky je v řeči jedněch Tiber a v řeči jiných doopravdy Thybris, vyzval všemocného Jova, aby mu znamením potvrdil, že je u cíle své cesty.

Nejvyšší bůh nato třikrát zahřměl z jasných nebes-

kých výšin a svou pravicí upevnil na obloze mrak, jenž vzplanul zlatou září blesku.

Nesmírné nadšení se zmocnilo všeho trojského lidu.

Když se Aeneas dozvěděl, že osud ho přivedl do země obydlené latinským lidem, ihned se rozhodl oznámit svůj příjezd latinskému králi a nabídnout mu ruku k přátelské smlouvě.

Vybral ze svých oddílů sto mužů, předal jim truhlici se vzácnými dary pro krále a uložil jim vlídně ho požádat, aby věnoval Trójanům i jemu samému svou přízeň a dovolil mu založit si město. Vůdcem poselství určil Ilionea, který vynikal rozvahou a přesvědčivou mluvou. Mužové si vzali olivové snítky, převázali je stužkami a jako nedotknutelní poslové se vypravili do králova sídla.

Latinskému lidu vládl král Latinus, syn boha lesů a polí Fauna a nymfy Mariky. Byl to vnuk krále Pika, prvního vládce v Latiu, a pravnuk Jovova otce Saturna, za jehož vlády nad světem prožívalo lidstvo svůj zlatý věk. Sídlil na vysokém a mocně opevněném hradě ve městě Laurentu a vzhledem k vysokému věku netoužil už po válkách, nýbrž po klidném životě v míru pro sebe i pro svůj lid.

Aeneovy posly přijal král Latinus ve velké trůnní síni ozdobené svazky prutů a sochami dávných panovníků, mezi nimi praotce Itala, který vládl daleko na jih od Latia, a otce Sabina, který byl předkem sousedních Sabinů. Dal všech sto mužů bez čekání uvést, neboť jejich příchod mu již předem oznámila jízdní hlídka, a když předstoupili, promluvil k nim první:

„Mužové dardanští, znám je mi osud vašeho města a ohlášen mi byl také váš příchod. Řekněte mi své

přání! Zahnala vás sem bouře, nebo jste si zmýlili směr, anebo důvodem vašeho přistání je nouze? Ať je to jakkoli: buďte mými hosty a poznejte latinský lid, který ctí právo a žije podle řádů, jež mu dal jeho dávný vládce, nebeský Saturnus!"

Poté se ujal slova Ilioneus: „Vznešený Faunův synu! K břehům tvé země nás nezahnala bouře ani nás nesvedla ze směru cesty hvězda. Přišli jsme sem ze své vlastní vůle, plníce rozkaz všemocného Jova, Saturnova syna, když bylo zničeno naše slavné město. Jovův rozkaz nám určil vyhledat zemi, ze které pochází praděd našeho lidu Dardanus. Proto jsme tady a žádáme tě o nevelký kus země, které máš nazbyt, i o vodu a vzduch, které jsou společné všem lidem. Nebudeme tvému království k necti a nezmenšíme slávu tvého lidu! Navždy ti budeme za to my, i naši potomci, vděčni!"

Král Latinus neřekl na to ani slovo a nehnutě seděl. Když pak příliš dlouho mlčel, promluvil opět Ilioneus a podal mu truhlici. „Tohle ti posílá Aeneas, náš panovník a vůdce! Je to jen skromný zbytek z dob, kdy jsme bývali ještě šťastni. Přijmi tuto zlatou misku, ze které uléval kdysi král Anchises bohům, i toto nachové roucho, ve kterém sedával král Priamus na soudcovském trůně. A přijmi i jeho trojitou královskou korunu a zlaté žezlo!"

Vzácný dar nepohnul králem Latinem; setrval v mlčení a upřeně hleděl na zem v hlubokém zamyšlení. Nemínil vyhovět Aeneově prosbě? Nebo mu hodlal stanovit podmínky, jež by se nesrovnávaly s důstojností a ctí? Jeho zdrženlivost Trójany znepokojila. Změnil náhle svou přátelskou náklonnost v zášť? Budou snad muset o novou vlast se starým králem válčit?

Liché byly však obavy Aeneových poslů: král přemítal o budoucnosti své země. Osud mu nedopřál syna, který by po něm převzal vládu, měl pouze dceru. O tu

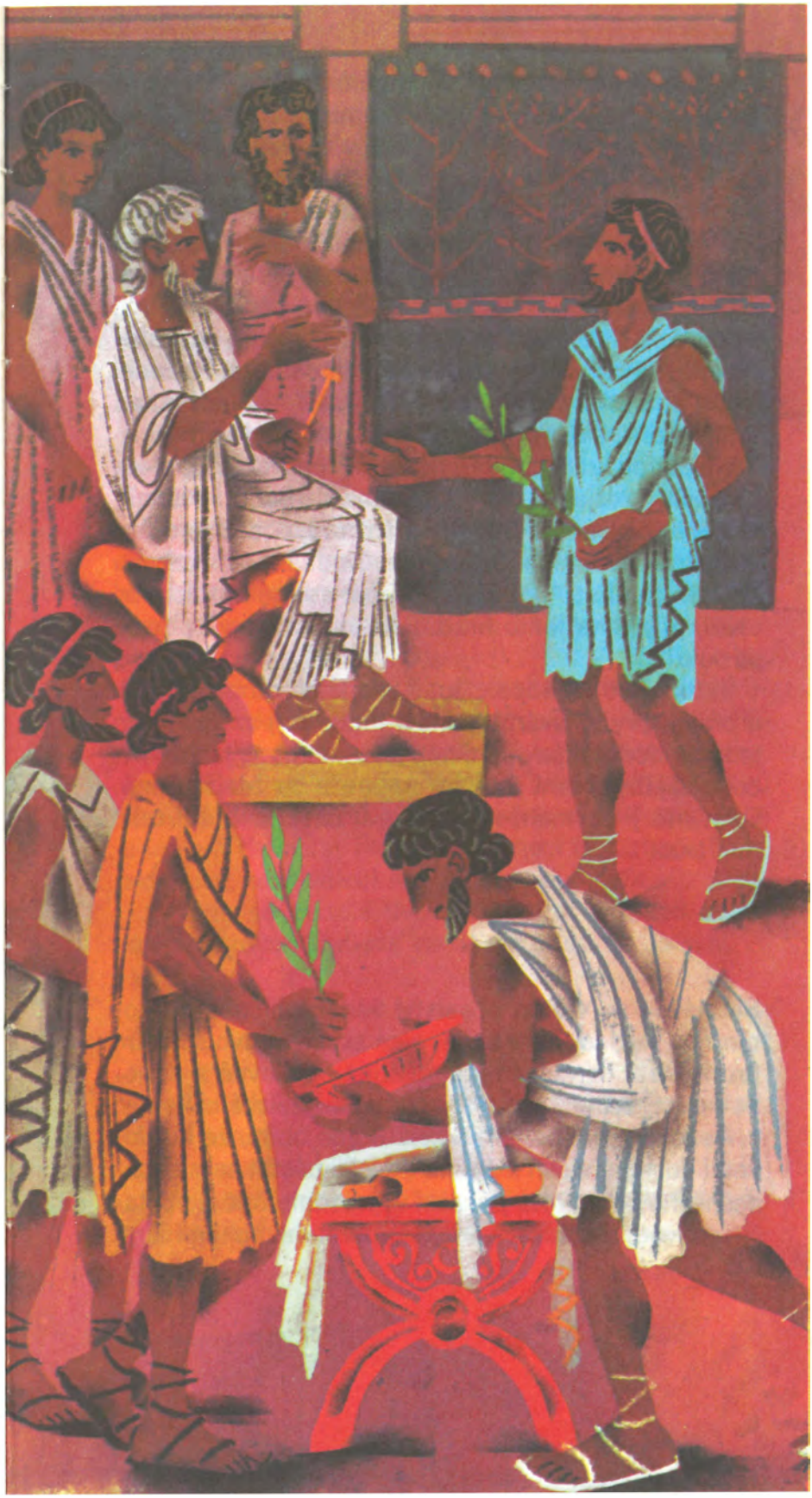

se ucházel král sousedních Rutulů Turnus, syn krále Dauna a nymfy Venilie; dokonce mu ji už zaslíbil. Učinil tak nerad, proti své vůli i proti vůli svého otce Fauna, jedině na nátlak ze strany manželky. Při zásnubách došlo pak k podivným úkazům. Na vrchol hradu se náhle snesl mohutný roj včel, poté chytly dceři od obětního ohně vlasy a v mžiku shořely. Věštec tehdy zvolal: „Cizí rek na hrad s velikým vojskem přijde a stane se ti zetěm. Tvá dcera zazáří slávou, leč národu přinese boj. Nicméně vše dopadne dobře. Potomci jejich potomků pokoří celý svět silou!" — Nebyl snad tímto cizím rekem Aeneas s trojským vojskem?

Najednou král sebou trhl, pohlédl na truhlici, potom na posly a rozjasnil tvář: „Staň se vůle bohů, máš mít, Trójane, oč žádáš! Dar přijímám rád, a co jsem živ, nebudou potomkům Dardana úrodná pole v Latiu chybět. Nyní ať Aeneas sám, když po mém přátelství touží, přijde na tento hrad. Rád mu k úmluvě pravici stisknu!"

Ilioneus se hluboce uklonil, ale král odmítl jeho dík a pravil: „Vyřiď svému pánovi tento můj vzkaz! Mám jedinou dceru, kterou mi nebeská znamení, jakož i otcovy věštby, brání provdat za muže ze zdejší země. Dám mu ji za manželku, bude-li chtít, a zdědí také můj trůn!"

Se slávou se vrátilo poselství vedené Ilioneem k lodím: na jezdeckých koních a se skvělým dvojspřežím pro Aenea, darech to krále Latina. A hlavně s dohodou o poskytnutí země a uzavření přátelské smlouvy.

Aeneas vzdal bohům díky a hojné oběti, že ho dovedli do nové vlasti a že mu dovolili usadit se v ní bez nesnází a bojů. Poté přikázal vyprázdnit lodě a postavit opevněné město. Sám vykopal nehluboký příkop,

kterým vyznačil jeho obvod, a určil místa chrámů a obytných čtvrtí. Vlastní rukou též uložil první kameny do hradeb a vyzval lid, aby se chopil díla.

Nebylo však Aeneovi souzeno pokročit ve stavbě tohoto města. Bůh Apollo mu dal kdysi ústy věštce Helena znamení, kde má pro ně položit základy: kde najde prasnici s právě vrženými třiceti prasátky. Nyní v nadšení nad příznivým vývojem událostí na to pozapomněl, a tak se jeho úsilí nemohlo setkat se zdarem. A nejen to: opět zasáhla do jeho osudů bohyně Juno.

„Jsem choť nejvyššího boha Jova, a tento protivný Aeneas, i jeho lid, na mne vždy vyzrál!" pravila sama sobě při pohledu na rodící se město. „Jestliže je mu Latium souzeno, budiž! Mohu však oddálit jeho štěstí, mohu též pozdržet jeho sňatek. Jestliže nebeské blesky mu nepřinesly zmar, jestliže překonal i mořskou bouři a pozemské nástrahy lásky — podsvětí proti němu vzbouřím!" Nato si dala vyvolat z temné Plutonovy říše Fúrii Allektu.

„Mocná bohyně sváru a mstitelko křivd," řekla jí lichotivě, „prokaž mi službu a pomsti mou urážku v Tróji! Dovedeš vnést rozbroj pod každou střechu, umíš rozeštvat i rodné bratry, znáš tisíc způsobů zhouby. Udělej něco, ať si Aeneas nestiskne pravici s králem Latinem! Proměň mír mezi trojským a latinským lidem ve válku! Navždy ti budu vděčná!"

Allekto se nedala dvakrát pobízet a ihned se na svých černých křídlech vznesla z podsvětí na svět.

Nejdřív zamířila Allekto do země Latinů, na laurentský hrad, a nikým nespatřena usedla na práh komnaty královy manželky Amaty.

Královna Amata se sžírala hněvem a zármutkem, že král Latinus zrušil zásnuby jejich dcery Lavinie s Tur-

nem a že ji míní provdat za Aenea. „Statečný Rutulů král, náš nejbližší soused, má zůstat s prázdnýma rukama," vzdychala, „zatímco nějaký pobuda z Tróje má dostat mou dceru a unést ji za moře jako ten zlotřilec Paris!" Allekto vystihla příhodný okamžik, vzala jednoho z hadů, kteří se jí svíjeli na hlavě, a hodila ho na krk královny Amaty.

Had se otočil kolem Amatina krku, jemným kousnutím vlil do jejích žil jed a změnil se ve zlatý řetěz. Jeho jed přinášel šílenství a královna mu ve chvíli podlehla. Vzala Lavinii za ruku a vyběhla s ní do města, začala tam pokřikovat a tančit, přičemž se kroutila a kroužila jako káča honěná bičem, a nepříčetným hlasem svolávala laurentské ženy. Její šílenství se přeneslo i na ně, za chvíli řádily jako při Bakchově slavnosti, vzaly Lavinii do svého středu a odvlekly ji do lesa. Tam ji pak ukryly do houští, z něhož prchla vylekaná zvěř, a Amata zpívala znovu a znovu až do ochraptění píseň, jež byla složena k svatbě Lavinie s Turnem.

Když nastala noc, opustila Allekto Amatu i zdivočelé ženy a odebrala se na hrad krále Turna. Tam se vplížila v podobě staré kněžky do jeho ložnice.

„Slavný Rutulů králi," řekla mu ve snu, „jak můžeš strpět, že tvoje snoubenka přejde do rukou přivandrovalce z Tróje? A s ní i žezlo jejího otce! Braň si své právo, je přece stvrzeno posvátnou smlouvou! Vytáhni s vojskem k řece, pobij tam vetřelce a zapal jejich lodě!" Král však tvrdě spal a její řeči k němu nepronikly. Švihla ho proto hadem a vrhla mu na lůžko hořící pochodeň. V mžiku se probudil, zavolal stráže a při vzpomínce na sen začal shánět zbraň.

Nyní si byla Allekto jista, že Turnus vytáhne proti Aeneovi s vojskem; věděla také, že vzkypělé vášně žen zvrátí Latinův záměr a rozvrátí jeho dům. Zbývalo jí způsobit ještě rozbroj mezi trojskými a latinskými muži, který by je dohnal k otevřené válce.

Vyhlédla si krásného jelena, kterého ochočily

a s láskou chovaly děti strážce Latinových stád Tyrrha. Přihnala ho před luk mladého Jula, když poblíž lovil zvěř, a přitom zařídila, aby ho svým šípem neskolil, ale jen zranil. Zkrvavělé zvíře se dovleklo k Tyrrhovým dětem, které pak spustily hrozný nářek. Přiběhli pastevci, a když spatřili, co se přihodilo, vzali kůly a kyje a hnali se za lovcem. Julus si v tísni přivolal na pomoc své druhy a strhl se boj, který se po příchodu posil změnil z venkovské rvačky v opravdovou bitvu s množstvím raněných a mrtvých.

Allekto se nato vznesla k nebi a hrdě Junoně řekla: „Hleď, jak plním tvé přání! To je však pouze začátek. Také sousední města do války veštvu a roznítím vášně, jež celou zemi promění v bojiště!"

Turnus se přihrnul s vojskem do Laurenta, vystoupil na hrad a požádal krále Latina, aby mu bez průtahů vydal svou dceru, s kterou byl právoplatně zasnouben. Jinak že si ji vymůže na Aeneovi válkou.

Hned nato přitáhl k hradu latinský lid. Muži přinesli těla padlých v potyčce s Trójany a hořce si stěžovali, ženy naříkaly. Všichni pak žádali krále, aby se chopil zbraně a Aenea s Trójany vyhnal.

„Zdržte se války, nešťastníci! Lepší je způsob řešení sporů," uklidňoval Latinus rozhořčený lid i bojechtivého Turna. Když však volání po válce neutichalo, ba znělo stále hlasitěji, prohlásil se vší rozhodností: „Jsem už u přístavu smrti, a než bych vás vedl do války, odejdu raději do říše věčného míru."

S těmito slovy se zavřel Latinus ve svém paláci. Tím ovšem nechal všem věcem volný průchod — včetně těch, za jejichž odvrácení přinesl Aeneas po přistání v Latiu oběti bohům.

[IX]
LATINOVÉ, RUTULOVÉ, ETRUSKOVÉ

/Aeneidy kniha osmá a část deváté/

Vlastí se stává země teprve poté, co byla skropena krví a Aeneas s Trójany měl se o tom co nevidět přesvědčit.

Starý král Latinus, který se dohodl s Aeneovými posly o smlouvě o přátelství, boj proti Trójanům odmítl. Stál jako mořská skála uprostřed příboje vln, když na něho doléhal rutulský král Turnus i jeho vlastní lid, aby otevřel bránu války. Touto bránou odcházelo vojsko do boje a po dobu války zůstávala vždy dokořán, aby se jí mohlo vítězně vrátit. Jedině král měl právo zvednout měděné závory na jejích dvojitých železných dveřích, ale toto právo se Latinus rozhodně zpěčoval uplatnit.

Stalo se však, že brána války se najednou otevřela sama. Všichni to pokládali za znamení bohů, že s válkou souhlasí, a nikdo netušil, že to bylo dílo samotné Junony, která sestoupila z nebes a vlastní rukou vyrazila z čepů její dveře.

Král Turnus dal nato vztyčit na laurentském hradě válečné prapory.

Klidná italská země, jejíž lid si hleděl polí a pastvin, se najednou zježila oštěpy a meči. Muži odkládali srpy a rádla, opouštěli své příbytky a se zbraní v ruce pospíchali na seřadiště vojsk. Dávno odvykli válce, ne však umění válčit, a na výzvu krále Turna povstali k boji.

První se dostavil na laurentský hrad Etrusk Mezentius se svým synem Lausem a tisíci muži, které přivedl z Agylly. Byl to válečník bez bázně, ale ne bez hany; vždyť ho též krajané pro ukrutnost a zvrhlost kdysi zbavili vlády. Turnus ho uvítal, neboť vůdce s těmito vlastnostmi viděl raději na své než na nepřátelské straně.

Hned po Mezentiovi přišel do Turnova tábora hrdina Aventinus, Herkulův syn, který měl tvrz na jednom z pahorků nad Tiberem; přivedl oddíl ozbrojený dřevci s kovovými hroty a meči. Pak přišel Caekulus z Praeneste, syn boha Vulkána, s vojskem kopiníků a metačů koulí, poté Neptunův syn Messapus, kterého nebylo možno usmrtit ohněm ani mečem. Přišli i bratří Katillus a Koras z Tiburu, kteří pocházeli po předcích z Argu, někdejší Agamemnonův druh Halaesus a vůdce Sabinů Klausus. Přivedli rovněž zdatné bojovníky, mocné odhodláním i počtem.

Na Turnovu výzvu přibyli do Laurenta také Quiritové, kteří sídlili v Latiu od nejstarších dob, po nich bojové zástupy Osků a divokých Aequů, kromě jiných i Marsů. Přišel též Virbius, Theseův syn, který byl v mládí zahuben Neptunem, ale pak zázračně vzkříšen a Dianou přenesen do blízké Aricie. Nakonec se k mužům ve zbroji připojila i žena, jež si s nimi ve válеč-

ném umění nijak nezadala: Kamilla z kmene Volsků se svou ženskou jízdou zdatností rovnou bojovným Amazonkám.

Obrovské bylo vojsko, jež se shromáždilo do boje proti Aeneovi. Spojené s oddíly Latinů a voji Rutulů čítalo tolik hlav, jak se aspoň zdálo, kolik se za vichru valí na moři vln. A jako jeden muž prahlo i s vůdci touhou po boji.

Když pak král Turnus vykonal ve svém nádherném brnění přehlídku nastoupených šiků a svázal je přísahou, byl si jist vítězstvím.

Přesně opačné pocity než Turnus měl Aeneas. Množství nepřátel v něm vyvolávalo úzkost; jejich bojechtivost a zdatnost ji ještě stupňovala. Byl sice zvyklý nedbat na přesilu, zde měl však mizivou naději na úspěch. Což je mu souzeno nesplnit Jovem určený úkol?

Přesto neklesl na mysli. Vydal obvyklé rozkazy hlídkám, povzbudil své muže a nařídil jim uložit se k spánku se zbraní po ruce. Potom vyšel bránou v nevysokých hradbách a ve svitu luny zkoumal lesnaté stráně a pahorky, jak by jich mohl využít nepřítel k útoku a on sám k obraně. Tak se dostal až k řece a zemdlen na těle i duši popřál si odpočinku. Ve víru obav a nadějí nakonec na břehu usnul.

Najednou se mu zdálo, že z řeky vystoupil stařec v modravém rouchu a s věncem z rákosí kol skrání. Byl to sám Tiberinus, bůh této řeky, a vlídně mu pravil: „Netrap se, Aenee, zkřížení zbraní se neboj! Juppiter je s tebou, a ten je mocnější než Juno. Tady je Latium, tady je tvůj domov, rozhodně si ho udrž! Jen ohledně místa, kde se máš usadit, nezapomeň na věštbu. Odtamtud vyjde za třicet let tvůj Julus a nové

založí město, z něhož pak vzejde další, jehož sláva nebude znát hranic!"

„Vládče italských řek," odvětil Aeneas, „jak mám to všechno, co pravíš, vykonat se zdarem? Nesmírné množství nepřátel stojí proti mně, jsem tu jen s hrstkou zemdlených mužů, mé nynější město nechrání bohové a zatím ani cimbuřím zdobené hradby. Poraď mi a pomoz, však když zvítězím, vzdám ti nejvyšší poctu!"

„Především musíš mít spojence," řekl Tiberinus. „Žije tu řecký lid původem z Arkadie, jenž se tu usadil s králem Euandrem, Merkurovým synem, a postavil si nad řekou město, jež nazval po svém praotci Pallanteum. Tento lid dávno už válčí s Latiny: za ním se vyprav, uzavři s ním smlouvu. Spojenectví rodí další spojenectví . . . Hlavně však, když k tomu dojde, statečně bojuj!"

Po této radě bůh ještě připojil: „Sám ti upravím hladinu řeky, aby ses lehce plavil, až se vypravíš proti proudu." Nato sestoupil do tůně a zmizel jako sen.

Když ráno Aeneas procitl, úlitbou vody vzdal Tiberinovi dík a spěšně se vrátil do města. Tam potom přikázal připravit k plavbě dvě lodě.

Bůh řeky Tiberu slib splnil: jakmile Aeneas odrazil od břehu, zastavil mohutný proud, takže lodi pluly jako po tichém rybníku. Den a noc se veslaři opírali do vesel, aniž spatřili lidská sídla. Po vlahém jitru, kdy slunce svou září už rozpálilo bronzové štíty, objevil se pak v povzdálí hrad.

Když lodě přistály, Aeneas vystoupil a rozhlédl se kolem. Sedm pahorků tu lemovalo obzor; stoupaly mírně z údolí a svahy jim zdobila svěží zeleň hájů a luk. Najednou spatřil pod dubem, do jehož stínu za-

mířil, prasnici s třiceti prasátky; byla celá bílá a prasátka rovněž. Vzpomněl si na Helenovu věštbu i na Tiberina: „Zde je mi tedy určeno založit město, na tomto příhodném místě uprostřed věnce hor! Učiním tak, a přivedu sem svůj lid. Nyní však čeká mě jiná práce: zajistit smlouvou a zbraněmi pokojný život pro všechny, kteří zde najdou domov!"

Povzbuzen příznivým znamením vydal se v čele svých druhů úzkou stezkou na hrad. Sotva přešel pár kroků, ozvalo se z houští: „Kdo jste, mužové, z kterého jste rodu? Nesete válku nebo mír?" Volal to Pallas, Euandrův syn, který seběhl z hradeb, když hlídka spatřila připlouvat lodě. Poté proti nim odvážně vykročil s napřaženým kopím.

„Trójané jsme rodem, a zbraň, kterou tu vidíš, neseme do boje s Latiny," odpověděl Aeneas. „Vyhnanci z vlasti jsme, nyní však hrozí nám zas nové vyhnanství, neboť latinský lid zvedl proti nám válku, ačkoli zde má být z Jovova příkazu naše nová vlast. Za králem Euandrem jdeme, chceme s ním uzavřít smlouvu!"

Pallas sklonil kopí a přátelsky je uvedl na hrad, do prosté přijímací síně. Když se tam dostavil král se svou radou, ujal se slova Aeneas: „Nejlepší z Řeků, o němž jsem kdy slyšel! Neváhal jsem vypravit se k tobě, ačkoli rodem jsi spřízněn s mykénským Agamemnonem i spartským Menelaem, proti kterým jsem válčil. Ostatně rodem jsi, přes Dardana a Elektru, Atlantovu dceru, spřízněn i se mnou; vždyť dcera téhož Atlanta, bohyně Maia, zrodila Jovovi Merkura, který je tvým otcem. Nejde však o dávné pokrevní svazky: spojuje nás nyní nepřátelská hrozba. Latinové válčí proti tobě i mně, přijmi mou pravici a podej mi také svou! Hruď statečnou máme, v bojích jsme zkušení, spojme své síly!"

„Hrdino trojský," odvětil Euandrus, „vítám tě u nás a poznávám tě rád! Mnoho jsem o tobě slyšel, o tvých

činech na válečném poli i v boji s osudem. Znal jsem též tvého otce, když s králem Priamem navštívil mou dávnou arkadskou vlast. Byl jsem tehdy mladík, nicméně Anchises mě poctil darem: dodnes mám toulec a zlatem vyšívaný plášť, který mi věnoval. Mnohé nás pojí, nyní je to však, jak právem díš, především latinská hrozba. Zde máš mou pravici k spojenecké smlouvě!"

Král nato povstal a pozval Aenea se všemi Trójany na slavnost, kterou si zdejší lid právě připomínal Herkulovo vítězství nad nestvůrným obrem Kakem. Slavnost se konala u jeskyně pod hradem, kde kdysi Kakus žil za ohradou z kůlů, na které narážel lebky svých obětí. Po střídmé hostině na závěr slavnosti uvedl Euandrus Aenea do nevelkého domku u hradeb.

„Tohle je tedy můj palác," řekl. „Chudý jsme lid, skromné jsou též naše příbytky, malé je naše město. Dám ti však, co mohu: pomocný sbor, jenž ovšem není svým počtem hoden tvého jména, dvě stě arkadských jezdců. Se stejně početným sborem vyšlu i Pallanta, ať se od tebe naučí válčit."

Než se Aeneas stačil poděkovat, Euandrus dodal: „Mnohem větší vojsko dostaneš od Etrusků. Jdi do jejich země, požádej je o pomoc, připojí se k tobě!"

Pomoc Etrusků mohla přinést Aeneovi spásu. Byli největším národem v celé Itálii, jejich země se táhla na sever a západ od Tiberu až k moři. Žili ve výstavných městech, vynikali zdatností v pozemním i námořním boji, z dolů na pevnině a blízkých ostrovech měli hojnost kovu k výrobě zbraní. Podobně jako Trójané pocházeli z asijských krajů, ale Itálie byla jim dávno již vlastí.

K Etruskům se tedy vypravil Aeneas s vybraným od-

dílem, k němuž se připojil i Euandrův syn Pallas. Prvním jeho cílem byla Agylla hned za řekou Caere, odkud odvedl Mezentius tisíc mužů z řad svých přívrženců na pomoc Turnovi. Daleko mocnější vojsko tam však ještě zbylo a spolu s lidem města bylo rozhodnuto zabránit vyhnanému králi v návratu k vládě. Jeho vůdce Tarchon se už připravoval na válečné tažení, jímž chtěl Mezentia zkrotit, a tak mu Aeneas přišel se svou nabídkou vhod. V táboře nad řekou uzavřeli pak bez dlouhých jednání smlouvu, jež byla v jejich obapolném zájmu.

Smlouva s Agyllou otevřela Aeneovi bránu do dalších etruských měst. Všude byl přijat jako přítel a spojenec, a tak nemusel litovat namáhavé cesty strmými stezkami ve stínu vysokých hor, dravými bystřinami bez brodů a močály kolem pomalých řek. Massikus z Klúsia se k němu připojil s tisíci lučištníky, Asilas z Písy s tisíci kopiníky, Oknos z Mantuy z pěti sty bojovníky, kteří vládli mečem i oštěpem. Menší oddíly získal i v jiných etruských městech, pomocný voj mu poslali dokonce Ligurové. Když pak dorazil do Populonie, jež byla velkým námořním přístavem, dostal od tamější vlády ještě šest set mužů; k nim se přiřadilo dalších tři sta z ostrova Ilvy.

S loďstvem Etrusků, které čítalo třicet plavidel, vrátil se potom Aeneas se svými starými i novými druhy podél mořského pobřeží do ústí Tiberu.

Byl nyní silnější než kdykoli předtím. Přesto měl mnohem méně mužů, než mohl s Latiny, Rutuly a jejich spojenci postavit proti němu Turnus.

Co mu však scházelo na počtu, hodlal vyrovnat bojovou odvahou a uměním vojevůdce.

Osud Trójanů neležel ovšem na mysli jenom Aeneovi,

nýbrž i jeho božské matce. Požádala proto svého manžela Vulkána, aby mu pro příští boje zhotovil novou nezdolnou zbroj.

Vulkán jí ochotně vyhověl. Sestoupil z Olympu na ostrov poblíž Sicílie, který nesl jeho jméno, a s třemi Cyklopy, svými pomocníky, pustil se v tamější podzemní dílně do práce. Vykoval dlouhý ostrý meč, hrotitý oštěp, tvrdý náprsní pancíř s obrazem Gorgony, pravou i levou holeň a zářivě lesklou přilbici; nakonec velký neprůstřelný štít, který vyzdobil obrazy z příštích dějin říše, jež měla vyrůst z Aeneova města. Když byl spokojen s dílem, předal je Venuši, a ta je položila pod dub u Tiberu.

Úžas se zmocnil Aenea, když spatřil překrásnou zbroj, a nemohl odtrhnout oči hlavně od obrazů na štítě. Vlčice tam kojila dva chlapce, muž s rádlem v ruce pozoroval let ptáků, houf ozbrojenců unášel rodičům dcery; byly tam též výjevy z urputných bitev na zemi i na moři a triumfy vítězných vojevůdců. Nechápal smysl těch obrazů, byl však jejich dokonalostí nadšen.

„Synu můj, tady je zbroj, kterou ti slíbil zhotovit můj manžel," řekla Venuše a dala se mu poznat. „Nyní neváhej a proti Turnovi se co nejdřív vyprav!"

[X]
BOJE O NOVOU VLAST
/Aeneidy kniha devátá a desátá/

Zatímco Aeneas dlel v dáli a s úspěchem získával spojence pro rozhodnou bitvu, boj o jeho město už začal.

Král Turnus se brzy dozvěděl, že trojský tábor zůstal bez vůdce. „Využij příležitosti!" vzkázala mu bohyně Juno po Iridě, která k němu sestoupila v podobě duhy na zem. „Zkraťvšechny průtahy a na zmatené vojsko vší silou udeř! Králem opuštěné město snadno dobydeš ztečí!"

Bohyní povzbuzený Turnus uvedl nato do pohybu celé své vojsko a jako mohutný tok Gangy nebo Nilu se přivalil k trojskému táboru. Trójané ho však včas spatřili a stáhli se za hradby, v nichž pevně zavřeli brány. Tak jim to pro všechny případy nařídil Aeneas, když odplouval ke králi Euandrovi: rozhodně se nestavět na odpor Turnovi v bitevním šiku na pláni, nýbrž bránit se, bude-li to třeba, na hradbách.

„Kdo z vás, dardanští mužové, vystoupí a svede se

mnou souboj?" zvolal Turnus, když se přiblížil na doslech. Nikdo se neozval; nepřihlásil se Mnestheus ani Serestus, kterým svěřil Aeneas velení nad vojskem do svého návratu. „Jak jsou ti slavní Trójané zbabělého ducha," vysmíval se pak Turnus, „místo boje se choulí za hradbami a třesou se strachem!" Ti však nehnuli brvou a poslušni rozkazu snášeli, byť trpce a s pobouřením v hrudi, všechny potupné urážky.

Když se Trójané nedali vylákat na pláň, obrátil se k nim Turnus zády a zahlédl u řeky jejich opuštěné lodě. V zlosti, že se vyhnuli boji, uchopil pochodeň, a jakmile vzplála, hodil ji na první palubu. „Spalme jim ty bárky," vyzýval své druhy, „ať je zbavíme naděje na útěk! Pak je pobijeme v boji muže proti muži!"

Vtom se stal zázrak: jeden z těch mnohých, jimiž bohové chránili Aenea. Velká matka bohů, fryžská Cybela, požádala Jova, aby nedovolil ohni pozřít lodě, které Trójané postavili ze sosen, jež rostly v jejím háji na Idě. Otec bohů a lidí jí ochotně vyhověl, a dřív než mohly lodě padnout za oběť plamenům, změnil je v říční nymfy, jež měly napříště chránit plavce ve vodách Tiberu.

Turnus si tento div vyložil jako božské znamení k potvrzení svých slov. „Nyní už Trójané nebudou moci prchnout, místo nové vlasti najdou v Latiu hrob!" volal hlasitě, aby to slyšeli i obráncové města. „Nemusíme jim podvodně ukrást paládium, nemusíme se k nim dostat tajně v koňském břiše! Zahubíme je zbraní a ve dne!"

Večer rozkázal zapálit kolem hradeb táborové ohně a posilnit se na příští den hojným jídlem a spánkem. Z řad rutulského vojska vybral potom čtrnáct velitelů a postavil je na stráž, každého se stovkou mužů, k branám Aeneova města.

V hradbách sevřené Trójany děsila ztráta lodí, jejíž příčinu a smysl nemohli jako smrtelníci samozřejmě chápat. Děsila je i stovka táborových ohňů a přesila nepřátel, těžce nesli též nepřítomnost krále. Přesto plnili řádně úkoly, určené veliteli, a hlavně bedlivě hlídali brány.

Služba u jedné z bran připadla toho večera Nisovi, hbitému oštěpometci a běžci; spolu s ním tam stál na stráži jeho druh Euryalus. „Poslyš, příteli," promluvil tiše k Nisovi, „toužím vykonat velký hrdinský čin! Víš, že velitelé i Julus chtějí poslat Aeneovi zprávy a povolat ho nazpět. Jdi a dotaž se jich, zda by mi svěřili ten úkol. Dokážu to a rázem se stanu slavným!"

„Je to nebezpečný podnik," odvětil Nisus, „a tak se připojím k tobě, abych tě kryl. Ve dvou je také větší naděje na úspěch!" Když pak o půlnoci předali službu nové hlídce, odešli do Julova stanu, aby přednesli svůj návrh. Našli tam přední velitele a starší z řad Trójanů, jak se radili právě o této věci. „Dostane se vám vysoké odměny v čestných darech i v zlatě, jestliže svůj úkol se zdarem splníte," prohlásil Julus po poradě s přítomnými vůdci. „A váš čin zůstane navždy v paměti všeho našeho lidu!"

Oba přátelé vyklouzli opatrně z brány, překročili příkop a zamířili k místu, kde už dohasínal táborový oheň. Rutulové tam bezstarostně spali mezi pohozenými zbraněmi a prázdnými měchy od vína; jejich hlídky rovněž. Euryalus vykročil vpřed, ale v cestě mu ležel rutulský vojevůdce Rhamnes. Vzal tedy meč a bez váhání mu usekl hlavu. Stejným způsobem zabil i jeho zbrojnoše a tři sluhy, potom též další bojovníky. „Dost již!" zastavil ho Nisus, když viděl, jak propadl vražedné vášni. „Jiný je před námi úkol a začíná už svítat!"

Prošli pak spěšně táborem a najednou zaslechli dusot koní; byl to oddíl vyslaný z Laurenta v čele s velitelem jízdy Volcentem. Ihned se ukryli do křoví, pro-

zradil je však záblesk Euryalovy přilby. Jezdci se za nimi rozjeli, a ač se snažili zachránit mezi stromy v lese, Euryala dopadli. Nisus jim unikl, ale ihned se nepozorovaně vrátil, aby mu pomohl. Viděl, že v boji proti přesile jeho druh podlehne, a tak uchopil oštěp a vší silou jím hodil; poté hodil i druhým. Zasáhl dva jezdce a namístě je zabil. Volcens nato vytasil meč a vrhl se na Euryala.

„Zadrž svůj meč, to vše je moje dílo!" zvolal Nisus na Volcenta. Bylo však už pozdě: Euryalus se zřítil na zem s krvavou ránou v hrudi. Nisus se nato jako beze smyslů vrhl do středu Rutulů; v zuřivém boji utrpěl nesčetně ran, ale Volcenta zabil. Spokojen s pomstou se přivlekl k tělu svého druha a jejich duše odešly společně do říše stínů.

Strašlivé zprávy vzbudily Turna: že byl zabit Rhamnes s celou svou družinou, že v noci přišla o život spousta bojovníků, že padl Volcens. Když se dozvěděl, že strůjci celé té pohromy byli dva trojští mladíci, nyní už mrtví, dal jejich hlavy nabodnout na kopí a vztyčit před branami Aeneova města.

Podobný zuřivému lvu, kterého hlad žene přeskočit ohradu a vtrhnout do ovčince, vydal bezodkladně rozkaz k útoku na město. Zazněly polnice a muži odění v kovu se seřadili v bojové šiky. Pomocné oddíly vyrazily vpřed, aby zasypaly příkop pod hradbami; za nimi se sunuly válečné stroje s dlouhými beranidly k prorážení bran. Vybrané jednotky kryté štíty přirazily ke zdem vysoké žebříky, a když lučištníci vyslali své střely, první odvážlivci, kteří prahli po slávě a zvláštním podílu z kořisti, zahájili zteč.

Trójané se statečně bránili; mnozí se zkušenostmi z bojů o Priamovo město. Shazovali rukama nebo

dřevci žebříky s hrozny bojovníků, sráželi je z hradby kopími a meči, zasypávali šípy a oštěpy nastupující oddíly. Podařilo se jim dokonce obrovským balvanem rozdrtit střechu jednoho z válečných strojů, jež byla pevná jako krunýř želvy. Brzy se válelo pod hradbami množství mrtvých a raněných útočníků, ale řady obránců rovněž prořídly.

Turnus byl zdatný velitel a vždy uměl vystihnout, kam je zapotřebí napřáhnout úder. V průběhu boje zjistil, že hlavním opěrným bodem obrany je vysoká dřevěná věž v hradbě u řeky. Zaměstnal Trójany nástupem čerstvých sil a poručil přinést hořící smolnice. Když se tak stalo, mocným rozmachem jich několik hodil na ochoz, který ihned vzplanul; od něho chytla pak vnější stěna věže. Tamější posádka se ve zmatku nahrnula na stranu, kterou ještě nezachvátil požár; věž se pod tíhou mužů naklonila a s rachotem se zřítila na zem. Všichni zahynuli v čoudivém plameni nebo pádem z výšky, mnozí též prokláni svými vlastními zbraněmi. Zachránil se jedině mladý Helenus, syn lyckého krále, se svým druhem Lykem. Oba přelétli přes hradbu do středu nepřátel; tam je však po krátkém boji oba zabil Turnus.

Pád věže a záhuba jejích obránců otřásly myslí Trójanů; hradby ovšem hájili vytrvale dále. Nenašel se jediný rutulský neb latinský voják, který by pronikl do města; brány rovněž odolávaly bořicím strojům. Tu se rozhodl Mezentius, že podle Turnova příkladu zapálí pochodněmi město. Mnoho jich vrhl přes hradby, škody však nezpůsobil.

Osud obklíčeného města zdál se být vzhledem k Turnově přesile nicméně zpečetěn. Tak si to aspoň mysleli velitelé útočících vojsk a nijak to neskrývali. Proto též vystoupil z jejich řad Numanus, nepříliš hrdinný bojovník, avšak Turnův švagr, a pyšně jako páv se postavil před bránu. Odtud pak začal pokřikovat na trojské obránce a všemožně je tupit.

„To jsou tedy ti, kteří chtěli svému vůdci válkou vymoci sňatek! Umějí ještě tak tančit, nosit nachové roucho a vláčet se světem. Tuláci zbabělí, kam se hrabete na nás, kteří jsme zvykli válčit a bohatnout z plenu! Vy že jste vojáci? Jste fryžské baby!"

To bylo však už více, než mohli Trójané strpět. Jako odpověď se ozvalo břinknutí tětivy a hvízdnutí letícího šípu. Numanovo hrdlo se zalilo krví a jeho hanlivý hlas zmlkl.

Pomstil tak čest trojského lidu Julus a byl to jeho první válečný čin.

Rozlícen smrtí svého švagra vydal Turnus rozkaz k novému útoku. Sám se postavil v čelo vybraných oddílů před hlavní bránu, jejíž veřeje pod náporem bořicího stroje už praskaly, aby první vtrhl do Aeneova města.

U jedné z vedlejších bran stáli tehdy dva bratři, Pandarus a Bitias, vysocí jako dvě věže a mocní jako duby. Konali tam službu z rozkazu velitelů a velmi je mrzelo, že zatímco jinde se bojovalo, u jejich brány vládl líný klid. „Což kdybychom na chvíli pozvedli závoru a přilákali sem nějaké Rutuly?" řekli si téměř současně. „Mohli bychom je pobít a bránu pak opět zavřít!"

Učinili tak, a v té chvíli se přihrnuli k bráně rutulští vůdcové Quercens a Aquikul se svými oddíly. Nepodařilo se jim však překročit práh, padli tam skláni kopími obou bratří. Mužové z jejich družiny, pokud rovněž neztratili život, dali se na útěk a vítězní bratři vyrazili za nimi. K nim se pak připojil velký voj Trójanů a srazil se s rutulským oddílem, jenž spěchal druhům na pomoc. Rozpoutal se boj a zpráva o něm se záhy dostala k hlavní bráně.

Turnus nevěřil svým uším: ze všech stran tísnění

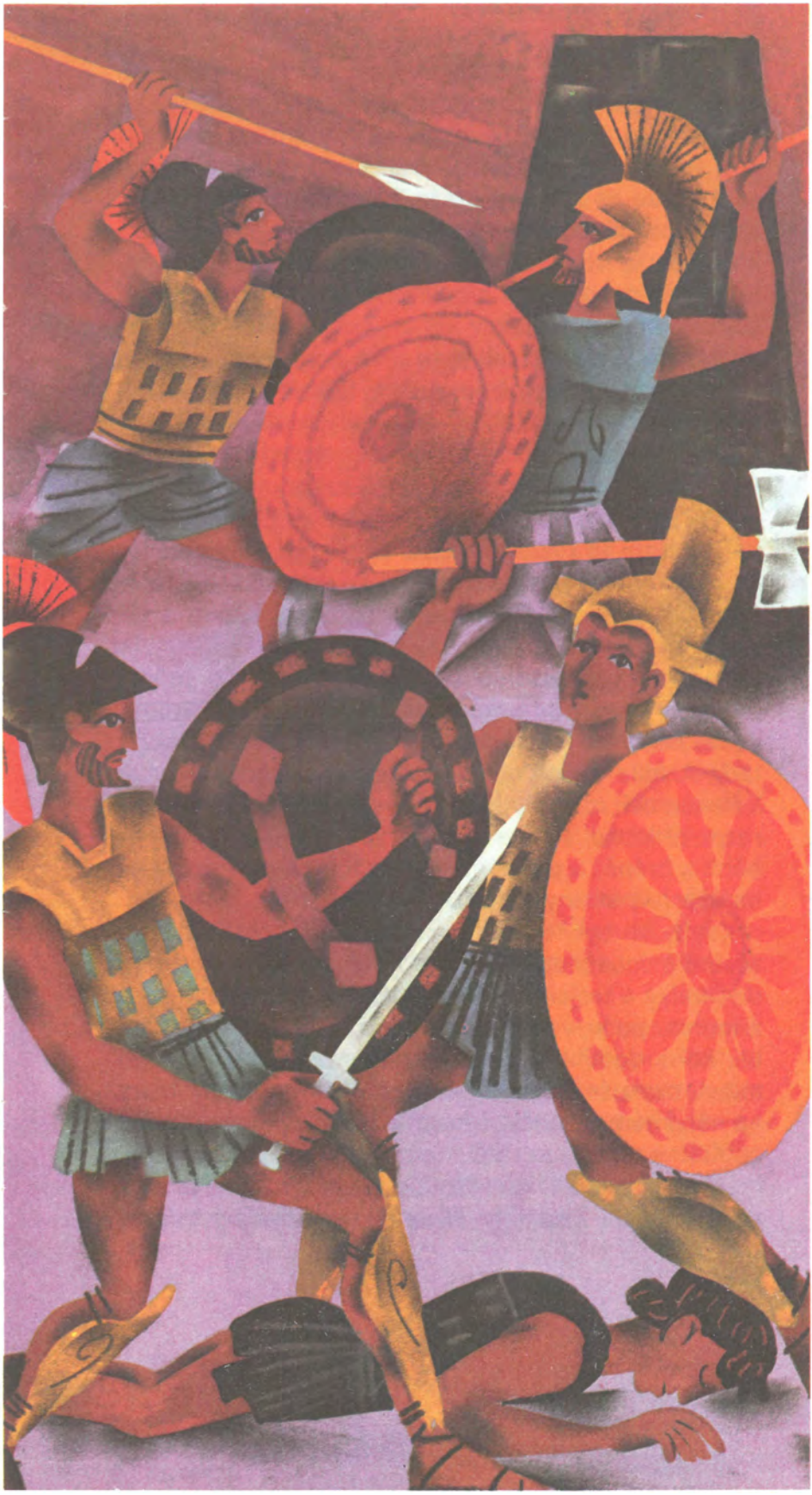

Trójané se odvážili podniknout výpad? Ihned tam zamířil a vmísil se do boje. Ve chvíli zabil čtyři trojské muže, mezi nimi Sarpedontova syna Antifata. Najednou spatřil otevřenou bránu. Nikdy té rychlosti nedosáhl běžec na závodní dráze, s jakou se tam přihnal. Stál tam však obr Bitias s napřaženým kopím: s prudkostí blesku vrhl tedy na něho svůj oštěp s kovovým hrotem a prorazil mu pancíř. Přes jeho mrtvolu vtrhl pak do města.

Jakmile Pandarus viděl, že jeho bratr padl, vší silou přirazil vrata a pevně je zavřel. Přitom zanechal na pláni mnoho druhů, kteří bojovali se stále rostoucí převahou Rutulů, a odřízl jim tak cestu k záchraně. Teprve potom zpozoroval Turna, který už řádil ve městě jako tygr vpuštěný do dvora s plachou domácí zvěří. „Není to tvoje ardejská tvrz, ani Laviniina svatební komnata!" křikl na něho. „Jsi v trojském táboře a nevyvázneš odsud!" Nato se rozehnal kopím a vší silou jím hodil.

Kopí však nezasáhlo cíl a zabodlo se do brány. „Nejsi ty jmenovec onoho zrádce posvátných smluv? Jdi za ním do hlubin Tartaru a vypravuj mu tam, jak jsi tady Achilla našel!" S těmito slovy přiskočil Turnus k Pandarovi, rozmáchl se mečem a jedinou ránou mu rozpoltil lebku. Poté se obrátil k Trójanům, kteří přiběhli k bráně, a pouhým svým pohledem je rozehnal na všechny strany.

Kdyby se byl Turnus tenkrát vrátil k bráně, otevřel závoru a vpustil dovnitř své vojsko, byl by to poslední den války i trojského lidu. Jenže zaslepen vztekem a touhou po krvi se místo toho rozběhl do města. Zabil, koho dostihl: Falera a sedm dalších mužů, kteří nebyli nezkušení v boji, slavného lovce Amyka, který na něho sám zaútočil, a kromě mnohých jiných i pěvce Krethea, který nevládl mečem a bránil se jen lyrou.

„Kam prcháte všichni?! V boji, nikoli v útěku je nyní naše spása!" Zvolal to Mnestheus, když po zprávě

o průlomu přiběhl od hlavní brány. „Vždyť Turnus je jediný Rutul, který sem pronikl, a sevřen je v našich hradbách!" připojil Serestus, když zjistil, jak se věci mají. „Že vám není hanba ukázat před ním strach a nechat ho bez trestu!"

Slova obou vůdců, kterým Aeneas svěřil velení nad vojskem, zastavila útěk. Trojští bojovníci vytvořili šik a v půlkruhu zaútočili na Turna, aby ho dostali živého nebo mrtvého a ukončili tak válku, jejímž byl původcem. Nijak se jich však nelekl a statečně se bránil, dvakrát se pokusil dokonce o výpad. Nakonec mu nezbylo, než aby se dal na ústup.

V dešti oštěpů a šípů, v obraně proti nesčetným mečům, s rozbitým štítem a bez přilby ustoupil Turnus až k hradbě. Tam pak skočil na přistavený žebřík, vylezl rychle nahoru a střemhlav se vrhl do kalných vod řeky.

Turnus považoval svůj útěk z trojského tábora, který byl ovšem jeho jedinou možnou spásou, za těžkou potupu. Nehodlal se s ní smířit, a sžírán ještě větším hněvem než dříve, nařídil těsně obklíčit hradby a zahájit nový útok.

Trójané své město znovu uhájili; odolali i dalším pokusům o zteč. Ztratili přitom mnoho mužů, třebaže méně než Rutulové, a na obou stranách hradeb se den co den kupily hory zkrvavených těl. To byl též jediný výsledek bojů: ani obránci, ani útočníci nemohli dosáhnout vítězství, kterým by vnutili poraženým svou vůli. Turnus si byl však jist, že čas pracuje pro něho, a do mysli Trójanů se vkrádala beznaděj.

V nouzi nejvyšší bývá, jak známo, pomoc nejbližší: k ústí Tiberu připlouval Aeneas s velkým spojeneckým vojskem. Sám řídil kormidlo velitelské lodi, ale když

byl už svým hradbám na dohled, mohutný proud řeky ho zahnal opět na moře a víry svářející se slané a sladké vody otočily jeho příď k pobřežním skaliskům. I tentokrát mu však pomohla přízeň všemocných bohů. Objevila se před ním družina nymf, ve kterou proměnil Juppiter na přání Cybely jeho lodě, když je chtěl Turnus spálit, a bezpečnou cestou ho přivedla k starému kotvišti.

Nesmírné nadšení se zmocnilo Trójanů na hradbách, jakmile spatřili Aenea a jeho staré i nové druhy. Jejich radostný pokřik povzbudil i Turna: už dávno hořel touhou zkřížit zbraň se svým sokem, a proto spěchal na pobřeží. Hned za ním dorazil silný voj a za ním opět další, ale trojské i etruské vojsko se mezitím úspěšně vylodilo. Jedině Tarchonova loď uvízla na mělčině a jeho Agyllané se poněkud opozdili. Přišli však včas, aby zasáhli do boje, který se mezitím rozpoutal na pobřežní pláni.

„Směle taste zbraň, synové této země! Odvážným štěstí přeje!" povzbudil Turnus své muže. Aeneas vyčkal nástupu jeho vojsk a pozorně zkoumal jejich sestavu. Poté nezamířil do středu na Rutuly, nýbrž na Latiny, kteří byli po celý život rolníky a lépe než meč ovládali rádlo. V mžiku je donutil couvnout; napadl nejdřív Therona, jejich velitele, a skrz pancíř ho probodl, pak zabil Cissea, Gyonta, Fara a jiné jejich vůdce, a spolu se svými druhy též množství méně zdatných mužů. Latinský šik se nato rozpadl, což byl pro Trójany dobrý začátek bitvy.

Skvěle bojoval také Aeneův nejbližší druh Achates; i když byl zraněn kopím, které hodil Latin Numitor po Aeneovi, neopustil bojiště. Turnus šel svým vojskům příkladem odvahy a statečnosti. Zasahoval, kde bylo zapotřebí, ale zatím mu do rány přicházeli jen méně významní etruští vůdci. Z jeho spojenců se vyznamenali zejména Halaesus, zvyklý s Trójany válčit už z dob řecké výpravy proti Priamovu městu, a Neptunův syn

Messapus. S oddíly z Aurunku a Faleru přispěchali na pomoc Latinům, vrátili jejich prořídlé šiky do boje a postavili se pevně proti trojským a etruským vojům.

Ze všech vůdců nejvíc však vynikl v započaté bitvě Euandrův syn Pallas. Jeho arkadští jezdci museli pro balvany na břehu řeky sestoupit z koní a nezvyklí pěšímu boji dali se pod tlakem Rutulů na ústup. Když se už ústup měnil v útěk, Pallas je plamennou řečí zastavil a osobním příkladem strhl nazpět. Sám se vrhl do hustých řad nepřátel a proklál kopím Laga, jednoho z jejich vůdců; poté probodl Hisbona a Sthenia, usekl ruku Thymbrovi, právě když na něho zvedal meč, a vrženým oštěpem srazil z válečného vozu Rhoetea. Zabil i mnohem zkušenějšího Halaesa, který bojoval na křídle latinského šiku, a zamířil na Mezentiova syna Lausa.

„Ustup, statečný Lause!" zvolal Turnus, když zdáli spatřil, jak je syn jeho prvního spojence v tísni. „Sám se chci s Pallantem srazit, sám ho chci poslat do říše stínů! Jen bych si přál, aby to na vlastní oči viděl jeho otec!" Nato zanechal boje na vzdálené straně, přihnal se na svém dvojspřeží k Pallantovi, seskočil na zem a s kopím zbroceným krví vykročil k pěšímu souboji.

„Buď slavně zvítězím, nebo se slávou padnu! Na obojí je připraven otec," řekl Pallas v odpověď Turnovi. V naději, že štěstí bude přát jeho odvaze a vyrovná tak nestejné síly, sám zahájil souboj. Hodil ze všech sil kopím, vytasil z pochvy meč a vyřítil se na Turna.

Turnus však zachytil kopí štítem. Svým mnohem těžším kopím prorazil pak Pallantův štít i náprsní pancíř. Marně si je Pallas vytrhl z rány: jednou a touže cestou mu s krví unikl život.

Strašný žal zachvátil Aenea a jeho muže, zejména Arkaďany. S přísahou pomstít Pallantovu smrt rozpoutali ještě strašlivější řež.

Jako když pastýř založí porůznu ohně a podzimní vítr je pak spojí na celém strništi v jediný plamen, tak se nyní spojily dosud rozptýleně bojující Aeneovy a Turnovy oddíly v jedinou bitvu.

Aeneas zamířil k Turnovi a mečem si k němu prosekával cestu. Přitom zabil Maga, kterému srazil hlavu, když před ním poklekl a s nabídkou velkého výkupného ho prosil o milost. Kopím probodl Faunova syna Tarquita, z vozu svrhl jezdce Nifaea, proklál Lukaga a jeho bratra Ligera; zabil i Apollinova kněze Haemonida, kterého chtěl jen zahnat z bojiště, ale když před ním upadl, nezdržel se a vrazil mu do zad kopí. Řádil jak Aegaeon, storuký podsvětní obr, a kam se obrátil, všude rozséval smrt. Navíc zajal osm rutulských mladíků, které mohl bez námahy skolit, ale zachoval jim život, aby jejich krví skropil pohřební hranici mrtvého Pallanta.

Hnán touhou po pomstě nehleděl na to, že Latin Caekulus a vůdce Marsů Umbro zaútočili sevřenými šiky na jeho oddíly; hledal jedině Turna. Probil se až na místo, kde ležel Pallas, Turnus však nestál nad jeho mrtvolou. Vtom spatřil Mezentia, jak se i s Lausem proti němu hnal s celým svým vojskem. Necouvl, a posílen druhy, kteří přiběhli proklestěnou cestou, postavil se mu na odpor.

„Jen stůj, vetřelče, vždyť jsi v životě dost prchal! Buď mi nyní terčem, ať mám pro syna dar: tvou honosnou zbroj!" zvolal Mezentius a mrštil zdálky oštěpem. Ten však dopadl šikmo na Aeneův štít a jak sklouzl, zasáhl Antora, Euandrova druha z Argu. Aeneas nato vykročil a rozmáchl se kopím: jeho hrot prorazil Mezentiův štít a zabodl se mu do slabin. Poté vyrazil na něho s taseným mečem.

Jakmile Lausus zpozoroval, že otec se pro zranění nemůže bránit, přiskočil a svým štítem zadržel Aeneův úder. Zachránil mu tak život, ale za nejvyšší cenu. „Proč si troufáš, mladíku, nad své síly? Sám si ří-

káš o smrt! Ale i Pallas byl v tvém věku —" a aniž dokončil větu, probodl mu Aeneas hruď. „Ať je ti útěchou, že za tvůj šlechetný synovský skutek ti neodeberu zbraň!" Pak zvedl jeho mrtvé tělo a vydal ho otci k pohřbu.

Když Mezentius viděl, jak mu přinášejí syna na štítě, propadl zoufalství. „Život jsi mi vykoupil svou smrtí? Nač je otci život, když ho syn předejde do hrobu! Sám jsem přece vinen zločiny vůči svému lidu, proč tys je měl splatit?" S vypětím všech sil překonal bolest z krvácející rány, dal se vysadit na koně a naplnil oba toulce u sedla oštěpy.

Velikým obloukem se přiblížil k Aeneovi a hodil po něm oštěp, který se mu zabodl do štítu. Stejně tak i druhý a třetí, až je vyčerpal všechny. Když pak Aenea omrzel nerovný boj, vzal kopí a vrazil je koni do čela. Mezentius se i s koněm zřítil a zalehnut jeho tělem prosil: „Dovol mi, Aenee, sejít ze světa tvou rukou! Nevydávej mě napospas zášti mých krajanů! A dovol, abych byl pohřben do jednoho hrobu s Lausem!"

S těmito slovy nastavil své hrdlo, aby mu Aeneas vrazil do něho meč.

Mezentiova smrt otřásla rutulským i latinským vojskem. Jeho pevné šiky se začaly rozpadat a zmateně couvat. Všichni hledali Turna: po tom však nebylo nikde ani potuchy.

Když totiž bohyně Juno viděla, že touha pomstít Pallantovu smrt vlila do Aenea nadlidskou sílu, rozhodla se ze staré zášti vůči Trójanům zachránit Turnovi život. Sestoupila z výšin Olympu, zahalila se do mraku a vytvořila z něho na bojišti postavu muže, který se navlas podobal Aeneovi. Turnus se za ním roz-

běhl, ale ten před ním ustoupil. „Zbabělče, prcháš snad před sňatkem? Anebo si jdeš hledat novou zemi? Stůj, má ruka ti dá zemi, jíž se ti zachtělo!" Domnělý Aeneas však ustupoval dále, až se dostal k lodím; pak na jednu vstoupil a skryl se v podpalubí. Turnus ho následoval, a jakmile se octl na palubě, Juno přetrhla kotevní provaz. Proud potom odnesl uvolněnou loď daleko na moře.

Turnus nechápal, co se s ním událo. Zachvátil ho stud, že se dal odlákat z bojiště a že jeho druhové i soupeři ho budou pokládat za zbabělce, který už podruhé uprchl z boje. Navíc v něm vzkypěl hněv spojený se starostí, že uprostřed bitvy zanechal vojsko bez velení. Obrátil se proto na Jova a s hořkými výčitkami ho žádal, aby loď potopil, neboť nemůže přežít takovou hanbu. Pak se chtěl vrhnout do moře nebo nalehnout na meč. Juno však zmařila jeho úmysly a probudila v něm naději, že se k svým druhům vrátí.

Pomocí Turnovi prospěla ovšem Juno nechtěně Trójanům a jejich spojencům. Udeřili vší silou na vojsko zbavené vůdce a spolu s obránci hradeb, kteří podnikli výpad, je sevřeli zepředu i zezadu. Vzplanul nerovný boj, který se však od předchozích nelišil urputností. Jenom Múzy znají snad počet a jména všech mužů, kteří tu dokázali hrdinské činy a poté hned zahynuli, nebo kteří odešli do podsvětí bez bojových zásluh. Nejvíc padlých bylo z řad rolníků a pastevců; z jejich velitelů se však mnozí stali stálicemi na italském nebi slávy.

Když nakonec Rutulové s Latiny z boje ustoupili, skýtalo pobřeží Tiberu hrůzostrašný pohled. Zem byla zbarvena krví, všude se válely roztříštěné štíty a přilby, mezi zlámanými meči a oštěpy se svíjeli mužové v smrtelných křečích nebo leželi bez známek života. Radost z toho měly jen bohyně Kery, které se ve svém černém rouchu vrhaly na padlé a raněné, aby z nich vysávaly krev, a potom hejna supů.

Dvanáct latinských mužů přišlo pak k Aeneovi s olivovými snítkami a stužkami nedotknutelných poslů. Jejich mluvčí Drances, šedovlasý stařec a Turnův odpůrce, přednesl prosbu o příměří, jež by jim umožnilo pochovat mrtvé.

„Pro mrtvé žádáte mír? Oč raději bych jej poskytl živým!" odpověděl Aeneas. „Vždyť nemám nic proti latinskému lidu. Mně válku vyhlásil Turnus, proto chci bojovat jedině s Turnem!"

Tak skončil boj o Aeneovo město. Nebyl to však zdaleka konec všech bojů.

[XI]
AENEOVO VÍTĚZSTVÍ
/Aeneidy kniha jedenáctá a dvanáctá/

Jako bouřlivý vítr, který se přihnal od moře a odražen od horských velikánů víří po celé zemi, tak se rozletěla po městech a vesnicích na Tiberu zpráva o porážce, kterou utrpěla rutulská a latinská vojska v boji o Aeneovo město. Matky a manželky padlých, dívky zbavené ženichů a děti oloupené o otce proklínaly válku a zejména Turna. Sám měl prý bojovat, když chtěl být v Itálii prvním, a ne do toho zatahovat lid. Vždyť kdo má co proti Aeneovi? Lhostejné je přece, koho Lavinia pojme za manžela!

Pohroma vojska a hrozící vzpoura přiměla krále Latina, aby vyšel ze svého vzdorného osamění a opět se ujal řízení veřejných věcí. Sama budoucnost jeho království byla na vážkách, i osud jeho lidu. Rozhodl se vymanit ho z války, před kterou ho marně varoval. Dal proto svolat na laurentský hrad velkou radu starších a přizval na ni též zástupce spojenců.

Zatímco se rada scházela k jednání, vojáci obou

stran, kteří přežili válku, sbírali své mrtvé, aby je slavnostně pohřbili. Chodili po bojišti klidně vedle sebe, jako by se předtím nebyli navzájem vraždili. Jedni i druzí doufali, že příměří, jež bylo sjednáno na dvanáct dní, se promění v mír.

Pouze král Turnus, který se mezitím vrátil ze své nedobrovolné plavby, prahnul po boji, kterým by odčinil porážku. V pokojné dni příští nevěřil však ani Aeneas.

„Dřív jsme se měli radit o osudu země," promluvil k velké radě král Latinus z trůnu, „a ne se nechat unést náhlým vzplanutím vášní! Válka je nejhorší způsob řešení sporů. Nechci však nikoho vinit, ani mluvit o starých známých věcech. Do budoucnosti hleďme, a třebaže je naše naděje mělká, mějme na zřeteli čest a blaho obce!"

Členové velké rady seděli ustaraně a svým mlčením dávali najevo souhlas s královými slovy. „Všichni teď pozorně vyslechněte, co řeknu," pokračoval Latinus. „Mám odedávna zemi u Tiberu, poblíž etruských krajů, kterou obýval a pak opustil sikulský lid. Chci ji dát Trójanům, ať si tam založí město, když po tom tolik touží. Ať s námi uzavřou přátelství, a my je uznáme za rovnoprávné s námi. Přejí-li si však odplout do jiné země, chci jim dát na cestu lodě. A nyní si zvolme z předních rodů sto poslů, ať přednesou tento návrh Aeneovi. Ať mu předají dary, které mu pošlu, a sjednají s ním smlouvu!"

„Moudře jsi mluvil, králi," povstal po chvíli Drances, přední člen rady, a přerušil šum v síni. „Věc je jasná a tvůj návrh je k prospěchu obce. Ve válce není spása! A teprve už ne za dnešního stavu sil. Jednu mám jenom připomínku, králi! Snad by bylo vhodné dát po poslech stvrdit, že nic neměníš na slibu, podle něhož

má Aeneas dostat Lavinii a stát se napříště tvým zetěm."

„Ve válce není spása!" skočil Drancovi do řeči Turnus. „To si jdi hlásat Trójanům, s nimiž jsi za mými zády uzavřel příměří! Výmluvností jsi první, v boji ani ne poslední, vždyť tě tam nikdy nebylo vidět! Přitom jsi tak drzý, že opravuješ i krále! O jakém stavu sil to žvaníš? Což nejsem silnější než všichni Trójané? Nezabil jsem snad obry Pandara a Bitia? Nezabil jsem snad Pallanta, takže vymře Euandrův rod? Nevtrhl jsem sám do Aeneova města? Tisíc nepřátel jsem za jediný den poslal do podsvětí!"

Než stačil kdokoli projevit s Turnovými slovy nesouhlas nebo souhlas, pokynul Latinus Venulovi, vůdci poselství, jež se vrátilo od krále Diomeda, který po návratu z trojské války opustil Argos a založil si v Apulii město Argyrippu. „Zbytečná byla naše cesta a marně jsme mu nabízeli dary," řekl Venulus přímo. „Přijal nás vlídně, ale prohlásil, že deset let bojů s Trójany mu stačí a nebude již nikdy proti nim válčit. Není to prý ze strachu, vždyť je známo, že se na trojské pláni postavil i proti bohu války a svým kopím ho z bojiště zahnal. Jako důvod uvedl, že válka přináší jen strasti, a to poraženým i vítězům; sám to prý poznal. Zrazoval nás od boje a vzkázal doslovně toto: »Stiskněte si spolu pravice k smlouvě, dokud je k tomu čas, však chraňte se srazit zbraní!«"

„O jednu naději na pomoc méně!" zvolal někdo ze starších. „O jeden důvod víc k uzavření smlouvy, jak ji navrhuje král!" zvolal někdo jiný. „Když chce Turnus válčit, ať si bojuje s Aeneem sám," ujal se opět slova Drances, „Aeneas mu to po mně vzkázal!"

Do vřavy, která se nato v radě rozpoutala, pronikl najednou hlas trubky. Přijížděla jízdní hlídka od Aeneova tábora. „Trojské a etruské vojsko, hotové k boji, táhne od řeky Tiberu na naše město!"

„Tak si jen seďte na schůzi a velebte mírové smlou-

vy!" křikl jízlivě Turnus a vyběhl ze síně, aby se ujal obrany města.

Aeneas dodržel sjednané příměří a po dvanácti dnech vyslal skupinu jezdců, aby nepozorovaně zjistili, co se děje v Laurentu. Už zdálky spatřili, že na hradě nadále vlají Turnovy válečné prapory a že v okolí města se soustřeďují oddíly pěších bojovníků i jízdy.

Když tedy uhasly nesčetné hranice s těly padlých, měl vzplanout nový boj. Tentokrát však už nikoli o hradby trojského města: jelikož nejlepší obranou je útok, rozhodl Aeneas, že nebude trpně vyčkávat nepřítele, nýbrž na něho udeří sám. Zanechal proto ve svém městě jen nevelký strážní oddíl a spolu se všemi spojenci se vydal na pochod do země Latinů. Nicméně doufal, že cestou se setká s posly jejich krále, kteří mu přinesou návrh na smír, jenž by ukončil válku.

Včasná zpráva o pohybu Aeneových vojsk umožnila Turnovi, aby provedl nutné přípravy k obraně Laurenta. Zhustil především stráže na hradbách, čímž uklidnil vylekaný lid; aby zaměstnal jeho mysl, a také aby zlepšil obranu, nařídil všem ženám a zbraně neschopným mužům vykopat hluboké příkopy před každou z městských bran. Pak rozdělil vojsko a určil mu velitele podle zásluh v minulých bojích; stanovil jim též přesné bojové úkoly. V čelo Volsků, posilněných oddíly Rutulů, postavil Volusa; měl obsadit údolí před horami, jež obklopovaly město. Etruskou a arkadskou jízdu dal na povel Messapovi; jeho úkolem bylo krýt zpředu i ze stran Volusovo vojsko. Sám převzal velení nad hlavní silou Rutulů a Latinů, aby obsadil horskou stezku, kterou vedla přístupová cesta k Latinovu městu od rovin Tiberu.

Turnovu plánu obrany nebylo možno nic vytknout.

Ovšem nepřítel, který si položil otázku, co by dělal na Turnově místě, jej musel prohlédnout. Tak tomu bylo i v případě Aenea. Ukázalo se, že všechno závisí na tom, zda se podaří udržet horskou stezku, nebo si přes ni vynutit přechod. Přitom Turnus měl jako obránce rozhodně větší naději na úspěch. Aeneas však věřil, že odvahou přivolá k sobě štěstí.

Když Turnus odcházel v čele pěšího vojska z hlavní brány Laurenta, vyšla mu vstříc Kamilla se svou ženskou jízdou. „Sama se chci s Trójany srazit, i s etruskými a arkadskými jezdci! Dovol mi zahájit boj, ať nemusím stát v pozadí a čekat na rozkazy jiných. Mám zprávu, že Aeneas vyslal napřed lehkooděnce a jezdce. Zničím je, a ty potom pokračuj v díle!"

Bojechtivá dívka se Turnovi zalíbila, a protože její přání bylo v souladu s jeho záměry, ihned jí vyhověl. „Ozdobo italské země, jak se ti za tvoji odvahu odvděčím? Rozdělím se s tebou o velení!" To řekl a přidal k jejímu vojsku ještě oddíl latinské jízdy.

Hlídky pak zaujaly místa v předpolí, aby ihned oznámily příchod Aeneova vojska.

Jakmile se Trójané přiblížili na dohled, Kamilla proti nim podle domluvy ihned vyrazila. Se svými družkami Larinou a Tullou se vrhla do jejich řad s odvahou královny Amazonek; ostatní jízda ji následovala. Srážela je kopím i oštěpy, tříštila jim přílby sekyrou s dvojím ostřím, hubila je v boji zblízka mečem. Kdo se jí dostal na dosah, neunikl smrti, ať jezdec, nebo pěší bojovník. Když tak rozehnala trojský předvoj, obrátila se s celým svým vojskem proti etruské jízdě a prudkým útokem ji zahnala na útěk.

„Před ženskými prcháte, chlapi?!" vzkřikl velitel Etrusků Tarchon. „Mužnost jim umíte dokazovat jen

v noci? Obraťte se, nyní jim ukažte, co jste zač! Za mnou!" Váhavě ho poslechli, hlavně z mužské ješitnosti, potom však strhnuti jeho příkladem hnali se tryskem vpřed.

Srážka byla strašná: v mžiku se válela po zemi zkrvavená těla mužů i žen a koní, do sténání lidí se mísilo bolestné řehtání zvířat. V nelítostném boji, který se rozpoutal, marně útočil Tarchon na Kamillu. Snad se mu nerovnala silou, předčila ho však obratností a vždy ho též dovedla odlákat útokem na některého z jeho spolubojovníků. Netrvalo dlouho a vítězství se začalo přiklánět na stranu žen.

Už po první srážce odpoutal se však od svých druhů jezdec Arruns, známý svou lstivostí. Vyhlédl si Kamillu, se skloněným kopím objel bojující hloučky, jako by mínil vzdát boj, a odzadu se k ní přiblížil. Trpělivě ji sledoval a vyčkával svou chvíli. Když pak zabila trojského kněze Chlorea, který se připojil k Etruskům, a vítězoslavně se vztyčila nad jeho mrtvolou, hodil po ní kopím. Zasáhl ji přímo do hrudi.

Smrtelně zraněná Kamilla nevydala žádný výkřik. Snažila se vytrhnout kovový hrot, který jí uvízl až v zadní žeberní kosti, ale tím jen zvětšila ránu a uspíšila svou smrt. Stačila však ještě říci družkám, které se kolem ní seběhly: „Turnovi doneste poslední mou zprávu. Ať vede své muže ihned do boje!"

Když potom Kamilla vydechla naposled, celé její vojsko propuklo v hrozný nářek a ochablo v boji. Ve snaze zachránit mrtvé tělo své velitelky dalo se kvapně na ústup. Strhlo s sebou i oddíly Latinů.

Trojští jezdci a lehkooděnci, kteří se zatím znovu seřadili, ovládli pak s Etrusky a Arkaďany vyklizené bojiště.

Turnus byl zprávou o Kamillině smrti zdrcen; ještě víc však zprávou o porážce její jízdy. Pod dojmem těchto neblahých zvěstí vydal bez dlouhého přemýšlení rozkaz opustit stezku a vytáhnout do boje, jak mu to radila ve svém posledním vzkazu Kamilla.

Rutulské a latinské vojsko sestoupilo tedy ze svých bezpečných úkrytů v lesnatých stráních po obou stranách stezky, odkud mohlo balvany zavalit Aeneovy oddíly a pak je náhlým přepadem zničit. Past, ze které nebylo úniku, se tak otevřela a Aeneas toho využil. Obešel obloukem Turnovo vojsko, které spěchalo zastavit jeho jízdní oddíly, vnikl do stezky a rychlým pochodem se dostal bez boje a bez ztrát před hradby Laurenta.

V městě propuklo zděšení, ale jeho obráncové ihned uzavřeli brány a obsadili hradby. Mezitím Turnus poznal svůj omyl, a když se dozvěděl, jak tím posloužil Aeneovi, okamžitě se vrátil. Aniž se zdržoval bojem s Tarchonovými oddíly, vtáhl opět do stezky a hnal se za Aeneem. Dostihl ho až na pláni před městem, kde stál už se svými oddíly připraven k boji. Když spatřil uzavřené brány a velké nepřátelské vojsko, stáhl se stranou. Byl by se na ně vrhl, ale kvapem se blížila noc.

Ráno vystoupil Turnus před hradby a přivolal krále Latina. „Otče a tcháne můj!" oslovil ho mohutným hlasem. „Tvůj lid se třese strachem a žádá ukončit válku. Aeneas mi vzkázal, že chce bojovat jedině se mnou. Budiž, vyzývám ho na souboj! Svým vlastním mečem ho pošlu do Tartaru a smyji naši hanbu. Anebo padnu, pak ať si vezme tvou dceru a uvrhne nás pod jařmo!"

„Dvakrát jsme prohráli velikou bitvu," odpověděl Latinus, „nechtěj, abych i tebe želel! Dost je v Itálii neprovdaných dívek, jež jsou ti důstojny rodem. Vyber si jinou, mou dceru káže věštba provdat za muže z cizí země. Mám-li ji však dát Aeneovi až po tvé smrti

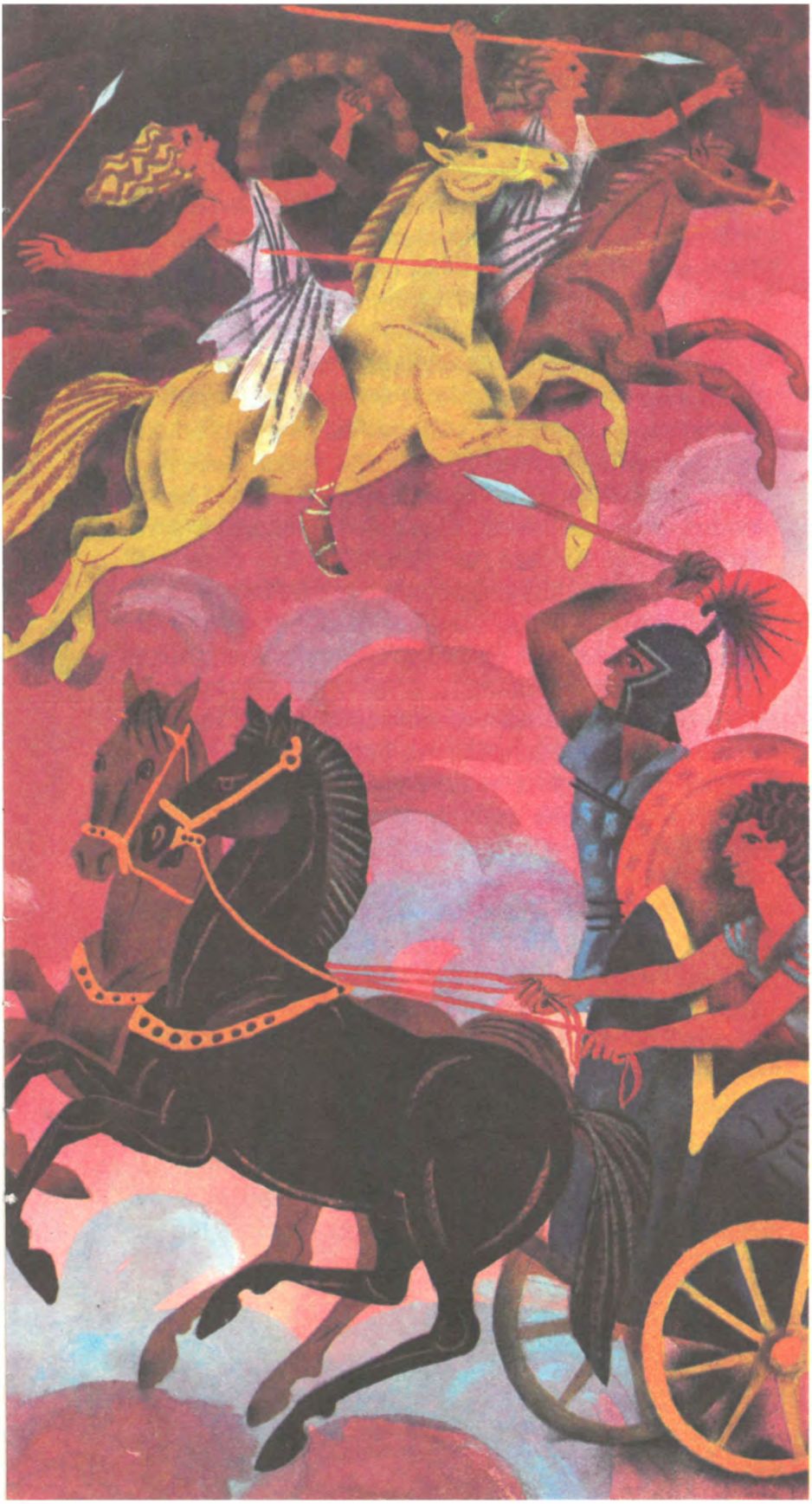

a vejít s ním v spolek, proč bych to neměl udělat, dokud jsi živ?"

Králova domluva byla však jako lék, který nemírní nemoc, ale zvyšuje horečný zápal. „O mne si nedělej starost!" zvolal prudce Turnus. „A také královně, která chce spíš zemřít než mít Aenea za zetě, vzkazuji totéž. Tady na pláni si vymohu ten sňatek! Sestup, ať uzavřem s Aeneem, chce-li se opravdu bít, posvátnou smlouvu o výsledku boje!"

Král Latinus přijel se čtyřspřežím a odznaky své moci mezi obě vojska a kněz v bílém rouchu přinesl předepsanou oběť. Oba vůdcové složili pak před oltářem obřadnou přísahu při Jovovi a všech nebeských i podsvětních bozích. Turnus v ní opakoval, že kdo zvítězí, dostane Lavinii, a poražený pokojně i s vojskem odejde. Aeneas navíc prohlásil, že v případě vítězství neujařmí latinský lid, ale bude jej mít za rovnoprávný s trojským, že uzná Latina do smrti za svého krále a že se usadí s Lavinií v nově založeném městě, jež nazve jejím jménem.

Po přísaze před tváří všeho vojska a lidu, shromážděného na hradbách, utvořili bojovníci kruh, v němž zaujali čestná místa velitelé a starší obou stran. Na pokyn krále Latina se soupeři připravili k boji. První vstoupil do kruhu Turnus a všichni žasli, jak měl povadlou tvář.

Než ale stačil vkročit do kruhu Aeneas, zasvištělo vzduchem kopí. Vrhl je rutulský věštec Tolumnius, aby zachránil Turna, neboť se dozvěděl z božských znamení, že je mu určeno padnout.

Hrot kopí zasáhl jednoho z devíti synů arkadského vůdce Gylippa, kteří právě uvolňovali Aeneovi cestu, a namístě ho zabil.

Tolumnius dosáhl svým zákeřným kopím téhož, čeho kdysi Pandarus na trojské pláni šípem: porušil posvátnou smlouvu a znemožnil vůdcům, aby bez záhuby dalších mužů rozhodli o výsledku války.

Bratří zabitého se ihned chopili mečů a oštěpů, aby ho pomstili. Sevřeni v útočný oddíl vrhli se do rutulských řad; k nim se přidali ostatní Arkaďané a také Etruskové, kteří se cítili jeho smrtí rovněž potupeni, neboť po matce pocházel z jejich krve. Rutulové povstali k obraně a jejich spojenci se k nim připojili. Jako když blesk z jasného nebe zapálí na poli stoh slámy, tak náhle vzplanul boj.

Nebyl to však boj jako na bitevním poli, kde se na povel velitelů srazí vyrovnané šiky, poté co lučištníci vystřelili šípy a jízda zaujala místo na křídlech. Tento boj nikdo neřídil, ani se v něm nedbalo na pravidla vojenské cti. Podobal se venkovské rvačce, jenže vedené na stovce míst najednou, a to muži oděnými v kovu. Navíc se do něho vmísili jezdci na koních a válečných vozech.

Hned v první srážce stihla odplata za rozpoutanou řež věštce Tolumnia; z vůdců přišel o život etruský král Aulestes, kterého zabil u oltáře Messapus. Mnozí však nezahynuli zbraní, nýbrž v čmoudu ohně, když jim někdo zapálil polenem z obětní hranice šaty nebo vousy, jiní byli ubiti žhavými pánvemi nebo hořícími trámy; nemálo zdatných bojovníků našlo smrt pod kopyty koní.

„Kam se ženete, druhové moji?!" zvolal Aeneas ještě neoděný v zbroj, když spatřil Gylippovy syny, jak vyrazili v čele svých krajanů se zbraní na Rutuly. „Stůjte, ihned se vraťte! Byla přece uzavřena smlouva: já jediný mám válčit. Pravicí jsem ji zpečetil, pravicí ji též splním! Turnus patří jedině mně!"

Zatímco takto volal a marně se snažil zastavit boj, stalo se, co si jaktěživ nepřipustil v mysli: zdálky přiletěl šíp a zabodl se mu těsně pod rameno. Nikdo z Ru-

tulů se tou střelou nepochlubil, ani se k ní nepřiznal; snad ji řídil nějaký bůh, nebo to byla jen náhoda. Tak či onak, palčivá rána a tryskající krev ho přiměla ustoupit a hledat ošetření.

Jakmile Turnus zpozoroval, že Aeneas opouští bojiště a mezi Trójany propuká zmatek, dal si okamžitě přivést své dvojspřeží, vyskočil na ně a jako smršť z protržených mračen se vřítil mezi bojující muže.

Vědom si možnosti dosáhnout vítězství, nasadil všechny své síly. Drtil Trójany a jejich spojence koly válečného vozu, probodával je kopím a usmrcoval mečem, bojoval jako bůh války.

Bylo to poprvé za dlouhých dvacet let, co Aeneas vytáhl do války, že viděl vlastní krev. Za bojů na trojské pláni i v pozdějších bitvách zůstal vždy nezraněn, ač se nebojácně vrhal do nejprudší seče — až nyní utrpěl ránu, když stál opodál bojiště!

Nevydal samozřejmě ani hlásku a jako většina bojovníků zpočátku zranění podceňoval. Snažil se vytrhnout si šíp, ale třtina se mu v ruce ulomila; pak se pokusil rozetnout ránu mečem, aby z ní vytáhl hrot. Když se to nezdařilo, odebral se v průvodu svých druhů Mnesthea a Achata ke stanu lékaře Japyta. Kráčel těžkým krokem a opíral se o kopí, avšak hlavu měl vztyčenu.

Japyx, který se vyučil lékařství u samého boha Apollina, se dal bezodkladně do práce. Ohlédl znalecky ránu a vložil do ní kleště; hrotem však nepohnul, i když jím jakkoli dovedně kroutil. Nato nalil do rány hojivou šťávu z bylin, kterou sám připravil a měl vždy po ruce v nevelké nádobě. Vzal obvaz, ale s údivem zjistil, že je už zbytečný: hrot mezitím sám vylezl na povrch, rána se zacelila a strašné bolesti Aenea pře-

šly. „Není to lidská moc, ani umění lékaře, jež ti vrací zdraví!" odpověděl na jeho slova uznání. „Jinde je toho příčina a sám jistě víš, komu za to vděčíš!"

Aeneas to věděl a ihned vzdal díky své božské matce. Ta se trápila a hrozně si vyčítala, že ho nechala před soubojem s Turnem bez ochrany. Jakmile spatřila, že byl zasažen šípem, když ještě neměl na sobě Vulkánův pancíř, okamžitě sletěla z Olympu na Krétu a na hoře Idě natrhala léčivé byliny, které pojídá i tamější zvěř po zranění lovcem. Smíchala pak jejich šťávu s ambrózií a vlila ji do nádoby, po které sáhl Japyx.

„Milý můj synu," odpověděla Venuše na jeho děkovnou modlitbu, „nyní se vrhni na hradby Laurenta! Zmateš tím náhlým útokem latinský lid i jeho krále. A neopomeň se odít v zbroj!"

Aeneas poslechl rady své matky; jako ostatně vždy. Rychle se vrátil pod hradby, povolal k sobě Mnesthea a Seresta, pak s nimi vystoupil na násep nad příkopem u hlavní brány.

„Nikdo ať nemešká vykonat, co nyní rozkážu!" zvolal hlasem, jímž přehlušil bitevní ryk. „Město před námi, jež je původcem této války, chci srovnat se zemí! Zapálím jeho střechy, zbořím jeho hradby, skácím i Latinův trůn! To všechno provedu, jestliže se mi dobrovolně nevzdá. Zničím i rutulskou říši. Mám čekat, až se Turnovi zlíbí postavit se mi tváří v tvář a někdo opět poruší smlouvu? Vzhůru Trójané a spojenci všichni! Na Laurentum!"

Aeneovo vojsko zanechalo rozptýlených půtek a kromě vzdálených oddílů, které neslyšely rozkaz, se rázem seřadilo. Kryté odzadu šikem nejzdatnějších mužů začalo přistavovat žebříky k hradbám a házet na

střechy pochodně. Jako roj divokých včel, které chce pastýř vypudit z dutého stromu čoudem, tak nyní hlučelo napadené město, zmítalo se v zmatku a bálo se o život. Mnozí radili otevřít brány, jiní je pospíchali bránit; někteří vkládali naději do jízdy, se kterou se blížil Messapus, a ovšem i do Turna.

Velitelé laurentských obránců, kteří se hodlali postavit Aeneovi na odpor, přivedli na hradby krále Latina, aby se přesvědčil, že je nejvyšší čas vydat rozkaz k boji do posledního muže. Než se však stačil neštěstím zkroušený král rozhodnout, dolehl k němu z paláce strašlivý nářek. Brzy se dozvěděl příčinu: v domnění, že Turnus zahynul, a v zoufalství, že město podlehne, si královna Amata vzala vlastní rukou život.

Ohromen manželčinou smrtí roztrhl si král Latinus roucho, rval si své šedivé vlasy a trpce bědoval, že sám je celým tím neštěstím vinen. Všechno mu bylo nyní najednou jedno. Skleslost jeho ducha se přenesla i na lid a na obránce na hradbách.

„Odložte všichni zbraně! Zastavte boj!" ozval se najednou mohutný hlas. „Ať je jakýkoli můj osud, jedině já mohu rozhodnout boj a smýt z vás porušení posvátné smlouvy!"

Volal to Turnus, který se zdržel v boji daleko od hradeb a nyní se řítil přes pláň posetou mrtvými těly.

Tehdy obrátil všemocný Juppiter svůj zrak z olympských nadoblačných výšin na Latinovo město. „Ať je tomu už konec," pravil ke své manželce Junoně, „bojům i tvé zášti! Kolik už bylo prolito krve, když jsi z pouhé ženské ješitnosti, že ti Paris nedal to jablko, zanevřela na Trójany a chtěla jsi zahubit i jejich poslední zbytky! Což ti není známo, že je Aeneovi osudem určeno usadit se s nimi v latinské zemi? Co zmů-

žeš proti Osudu, třebaže jsi první ze vznešených bohyň? Nepřeji si, abys pokračovala ve svém hněvu, zakazuji ti nadále škodit Aeneovi!"

„Jistěže, veliký Jove, jako tvá manželka musím se podřídit tvé vůli," odvětila Juno. „Nerada sice, ačkoli Aeneas mi už přináší bohaté oběti, aby mě usmířil. Ustoupím tedy, ale za jedné podmínky, jejímuž splnění nebrání Osud. Nedej, aby latinský lid změnil své jméno a zval se lidem trojským. Naopak, ať Trójané přijmou jeho jméno i jazyk a spojeni s ním manželskými svazky ať se zvou Latiny. Zašla už Trója, Latium a z něho vzešlý Řím ať trvá navěky!"

Vládce bohů a lidí vyhověl přání své manželky a rozhodl se bezodkladně ukončit boje. Když viděl, jak se Aeneas postavil proti Turnovi a jak oba zkřížili zbraně, přiložil ruku k dílu, aby toto první jejich vzájemné střetnutí bylo hned poslední. Vzal zlaté váhy Osudu a vložil na jejich misky dva losy. Turnův los klesl zanedlouho k zemi.

V té chvíli klesl po hrdinském boji, hodném oslavy básníků, k zemi i Turnus. Sražen na kolena promluvil k Aeneovi: „Všechno je má vina a milost od tebe nechci! Zabij mne a vydej mou mrtvolu k pohřbu. Netrestej můj lid, spokoj se mou smrtí!"

Aeneas zaváhal, zda mu pro jeho statečnost a hrdost nemá darovat život. Vtom poznal na jeho pancíři pás, o který oloupil Pallanta, když ho v nerovném souboji zabil. Nato napřáhl meč a vrazil mu ho do hrudi.

[XII]
OD LAVINIA K MOCI A SLÁVĚ ŘÍMA
/Epilog k Aeneidě/

Stalo se všechno, co bylo Osudem určeno Aeneovi, když jako uprchlík opouštěl dobytou Tróju a po dlouhé svízelné pouti připlul do Latia, aby tam zbraní a smlouvami zajistil svému lidu domov. Stalo se též téměř všechno, co mu předpověděly věštby, i mnoho jiného, o čem se z věšteb nedozvěděl.

Svými činy dosáhl Aeneas slávy, kterou se vyrovnal bohům, jejichž vládce vždy bez odmluvy poslouchal. A z města, jež založil, vzešlo pak nové město, jehož moc se rozšířila na všechny strany světa.

Po vítězství nad Turnem splnil Aeneas přísahu, kterou slavnostně složil, než mu zrádné Tolumniovo kopí překazilo souboj. Uznal krále Latina v jeho hodnosti a moci, oženil se s jeho dcerou a založil na místě, kde

mu určila věštba, město Lavinium. Své nové sídlo obehnal mocnými hradbami a vyzdobil stavbami k poctě bohů a k prospěchu obyvatel; přenesl do něho i Penáty a oheň Vestina krbu z Tróje. Jeho brány otevřel také Latinům, které prohlásil za rovnoprávné s Trójany, a podporou vzájemných sňatků upevňoval jejich soudržnost. Splnil i poslední přání své první manželky Kreusy a spolu s Lavinií pečlivě dbal o Jula, aby se stal jeho důstojným nástupcem.

Když se naplnila léta starého krále Latina, ujal se jako manžel jeho dcery a všemi uznávaný následník trůnu vlády nad celým Latiem. Řídil se zákony, které dal tamějšímu lidu Saturnus, a obyčeji předků; soudil spravedlivě jako Rhadamanthus. Vrátil Latium ke klidné rolnické práci a obnovil vážnost rádla a srpu; muže vedl však současně k tomu, aby uměli ovládat kopí a meč. S jeho vládou byli spokojeni lidé i bohové; dokonce i Juno mu přála a stala se spolu s Jovem ochránkyní jeho lidu a města.

Od samého počátku své vlády snažil se Aeneas o mír se všemi sousedy, včetně poražených Rutulů a Volsků. Jeho vzrůstající moc však začali nelibě nést Etruskové, neboť se jí cítili ohroženi. Ačkoli byli v bojích s Turnem jeho spojenci, záhy se mu odcizili a nakonec vytáhli proti jeho městu s vojskem. Nečekal na jejich útok za hradbami a vyšel jim vstříc. K bitvě došlo u řeky Numika mezi Laviniem a Ardeou. Aeneovo vojsko v ní slavně zvítězilo, on sám však v boji padl.

Hrdinskou smrt v boji a zásluhy o novou vlast odměnil Aeneův lid nejvyšší poctou. Prohlásil ho za boha rovného Jovovi a poctil ho titulem „Otce domácích bohů", čili v řeči Latinů Pater dei Indigetis nebo Juppiter Indiges.

Třicet let po založení Lavinia založil Julus nové město, jež nazval Alba Longa. Těchto třicet let odpovídalo třiceti prasátkům, která našel Aeneas pod dubem, kde potom vybudoval podle Apollinovy věštby Lavinium. Jméno dostalo toto Julovo město podle toho, že matka oněch prasátek byla bílá, tj. latinsky **alba;** dlouhá, latinsky **longa,** se zvala Alba proto, že ležela na protáhlém hřbetu hor. Lavinium pak přenechal Julus Lavinii.

V době, kdy Aeneas zahynul v bitvě u Numika, nedospěl ještě Julus k věku, aby mohl podle zákona nastoupit na trůn. Vládla proto jeho jménem Lavinia, a to nadmíru úspěšně. Udržela mu nejen královskou hodnost, kterou zdědil po svém i po jejím otci, ale předala mu také zemi v bezpečných hranicích. Aeneem vycvičené vojsko, jehož se stala vrchní velitelkou, bylo natolik mocné, že se Etruskové neodvážili znovu si s ním změřit síly. Dohodli se s Lavinií na mírové smlouvě, podle které se stala hranicí mezi etruskými a latinskými sídly řeka Tiber.

Julovi bylo dopřáno, aby vládl v míru. Pokud sahá paměť, nemusel Albu Longu bránit proti nepřátelům, ani sám z ní nevytáhl s vojskem za výboji. Jeho první válečný čin, pomsta na Turnově švagru Numanovi za urážku Trójanů, byl zároveň poslední. „Spokoj se, Aeneův synu, žes takto beztrestně Numana svou střelou skolil," řekl mu tehdy na hradbě města Apollo v podobě Trójana Buta, „od nyní se bojů zdrž!" Slova, jež patřila Julovi jako chlapci, zůstala v platnosti, i když vyrostl v muže a stal se králem.

Když se Julus odebral ke svým trojským předkům, nastoupil na trůn jeho syn Silvius, který pocházel z latinské matky, jež se jmenovala rovněž Lavinia. Po něm vládl Aeneas Silvius, Silviův syn, a po něm jeho syn Latinus Silvius; z toho pocházel Alba, z toho Atys, z toho Kapys, z toho Kapetus, z toho Tiberinus, z toho Agrippa, z toho Romulus Silvius, z toho Aventinus,

z toho pak Prokas. Všichni tito králové vládli, jak se od králů čekalo: zakládali nové obce, bránili svou zemi, někdy ovšem i předcházením útoku, a připojovali k ní území poražených nepřátel. Aeneas by nebyl jejich jmény ani podobou překvapen. Jako „reky ověnčené slávou" mu je představil už jeho otec Anchises, když za ním sestoupil v Kúmách do podsvětí. Tam tehdy čekali na svůj příchod na svět a tam se též v hodinu své smrti vrátili.

Aeneovým třináctým nástupcem ve vládě byl tedy král Prokas, který měl dva syny: staršího Numitora a mladšího Amulia. Když zemřel, nastoupil na trůn podle práva prvorozenství Numitor. Amulius ho však zanedlouho zbavil moci a vyhnal. Aby zabezpečil vládu také svým potomkům, dal všechny Numitorovy syny zabít a jeho dceru Rheu Silvii donutil k tomu, aby se stala kněžkou bohyně Vesty a složila slib věčného panenství.

Rhea Silvia však porodila zakrátko dvojčata Romula a Rema. Jak se ukázalo, jejich otcem byl sám bůh války Mars, syn Jova a Junony. Když se o narození chlapců dozvěděl Amulius, rozkázal je i s matkou hodit do řeky. Sluhové dali chlapce do košíku a odnesli je k Tiberu, který byl právě rozvodněn. Položili koš na vodu a odešli, aby utopili jejich matku; poté Amuliovi ohlásili, že rozkaz splnili. Rhea Silvia však nezahynula, protože se nad ní smiloval bůh Tiber a odvedl si ji ke svým pramenům. Nezahynuli ani její synové: voda brzy opadla a košík s chlapci se octl na suchu.

Po záchraně Romula a Rema před utonutím následovala jejich záchrana před hladem a zimou. Jejich pláč přilákal vlčici, která se přišla napít k řece vody, a odnesla je do svého doupěte na blízkém pahorku.

Byl to pahorek, který kdysi nazval král Euandrus, Aeneův první spojenec, po praotci Arkaďanů Pallanteum; v řeči Latinů se jmenoval Palatium nebo Palatinus. Tam potom vlčice kojila chlapce svým mlékem a zahřívala svým tělem. Jednou ji tak spatřil pastýř Amuliových stád Faustulus. Vyčkal, až od chlapců odběhla, a odnesl je do své chýše, kde je pak s manželkou Akkou Larenciou ve společnosti svých dvanácti synů vychoval.

Romulus a Remus vyrostli v zdatné junáky. Hlídali stáda a lovili zvěř, nevyhýbali se ani šarvátkám a bitkám se svými druhy. Zvlášť spadeno měli na pastýře bývalého krále Numitora, kteří pásli dobytek na nedalekém pahorku Aventinu. Při jedné potyčce je však Numitorovi pastýři zajali a přivedli před svého pána. Numitor si dal vypravovat o jejich původu a poznal v nich své vnuky; bez dlouhých řečí je pak přemluvil k pomstě na Amuliovi. Bratří nato shromáždili své druhy, vtrhli s nimi do Alby Longy, Amulia zabili a vrátili vládu Numitorovi.

Když se Romulus a Remus dozvěděli o svém královském původu, zatoužili po vládě. Protože nechtěli čekat na smrt svého děda, rozhodli se, že založí nové město. O jeho umístění na Palatinu se snadno dohodli; nikoli však o jménu. Domluvili se tedy, že vyčkají znamení bohů, a to z letu ptáků. Romulus zůstal na Palatinu, Remus se odebral na Aventinus. Sotva Remus usedl, objevilo se na nebi šest supů; za chvíli se jich objevilo Romulovi dvanáct. Vznikla hádka: Remus tvrdil, že město má být nazváno po něm, jelikož dřív spatřil ptáky, Romulus se zas prohlašoval vítězem, protože těch ptáků spatřil víc. Nevraživost mezi nimi vyvrcholila, když Remus přeskočil hradbu, kterou začal stavět Romulus, aby tak bratrovo dílo a s ním i bratra zesměšnil.

Romulus si urážku nedal líbit. Pln zlosti se vrhl na Rema a namístě ho zabil. Slovy nad jeho mrtvolou

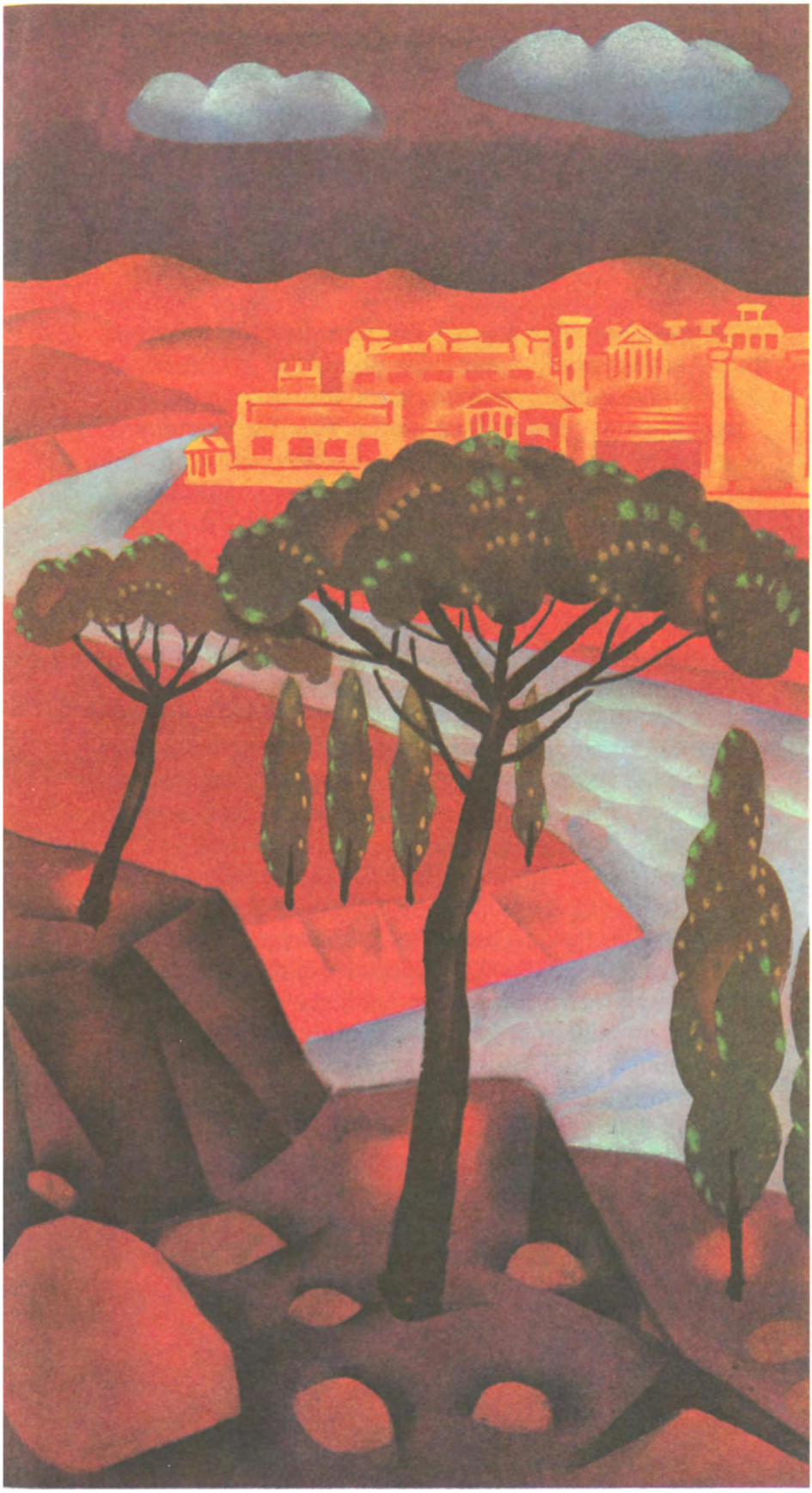

proklel všechny příští nepřátele města: „Tak ať zhyne každý, kdo překročí moje hradby!"

Město tedy dostalo po Romulovi jméno Roma čili Řím a Romulus se stal jeho prvním králem.

Všechny tyto události, jež provázely založení Říma, byly Aeneovi předem naznačeny: zobrazil je bůh ohně a kovářství Vulkán na štítě, který mu spolu s novou zbrojí přinesla jeho božská matka Venuše. Kromě vlčice kojící dva chlapce a muže zakládajícího město, nad kterým letělo dvanáct supů, byl tam však i obraz ozbrojených mladíků, jak unášejí zděšeným rodičům dcery.

Také tento obraz ožil a změnil se ve skutečnost. Prvními obyvateli Říma byli pastýři, se kterými pásl Romulus dobytek; později se tam přestěhovalo mnoho mladých mužů z Alby Longy a vesnic v okolí. Protože bez žen mohl být Řím jen pevností, a nikoli skutečným městem, vyslal Romulus posly do sousedních obcí, aby si tam vyžádali dovolení vybrat si manželky. Všude byli však odmítnuti, a tak nezbývalo než opatřit si je jinak.

Romulus se proto uchýlil ke lsti. Uspořádal slavnost na počest boha Neptuna a pozval na ni obyvatelstvo z okolí. Přišlo mnoho hostů, zejména sousedních Sabinů, a to s manželkami i dcerami. Na dané znamení vrhli se pak římští mladíci na sabinské dívky a unesli je; hned se také postarali, aby se staly matkami jejich dětí. Sabinský král Titus Tatius vypověděl nato Romulovi válku. Ve chvíli, kdy mělo dojít k rozhodné bitvě, vtrhly však unesené Sabinky mezi obě vojska: uprosily své otce a bratry, aby jim nezabíjeli manžely, a přemluvily své manžely, aby nebojovali s jejich otci a bratry. Sabinové a Římané uzavřeli pak mír a spoje-

ni pokrevními svazky spojili nakonec i svůj lid. Vládu přenesli do Říma a Romulus se o ni rozdělil s Titem Tatiem. Po jeho smrti vládl opět jako jediný římský král.

Romulova vláda byla úspěšná a pro Řím prospěšná. Dal městu zákony, jeho obyvatelstvu půdu a vojsku organizaci. Určil symboly své moci: královský trůn, nachem lemované roucho, svazky prutů se sekyrami a osobní doprovod dvanácti nosičů těchto prutů. Vytvořil si také stočlenný poradní sbor starších, římský senát; zvýhodňováním jeho členů před ostatním obyvatelstvem vnesl však mezi svůj lid počátky nerovnosti, jež vedla k jeho rozdělení na patricije a plebeje. Bez ohledu na to upevnil a rozšířil moc Říma a položil základy k jeho příští velikosti a slávě.

Žádná z věšteb neprozradila však Aeneovi, jak Romulus skončí své dny na tomto světě; nezaznamenala to bezpečně ani Múza historie Klio. Podle toho, co o tom říkali patricijové, byl vzat zaživa na nebe, a to na ohnivém voze boha války Marta, když konal slavnostní přehlídku vojska na Martově poli u Tiberu. Podle plebejů byl tehdy zavražděn, a to patriciji, jelikož chtěl omezit jejich rostoucí bohatství a moc. Pohřben byl pak na Foru, hlavním náměstí Říma.

Tak nebo onak, Romulus se stal pro své zásluhy bohem a přijal jméno Quirinus. Chránil potom město, jež založil, a jeho lid se k němu hlásil jako ke svému praotci. Při slavnostních příležitostech se proto Římané nazývali „Quirinův národ", čili ve své řeči Populus Quirini.

Víc než tisíc let dějin italské země předvedl Anchises ve svých proroctvích Aeneovi, aby ho posílil ve víře, že jeho útrapy nebudou marné. Byly to dějiny vyplně-

né boji a bouřemi, které jen občas vystřídal klid a sluneční jas. Řím však v nich převýšil všechna jiná města a mocí se přiblížil Olympu.

V bojích se zrodila Aeneova vláda nad Latiem, boje předcházely a provázely založení Říma, boje byly i údělem Romulových potomků. Až do dob, kam Anchises dohlédl, byla brána války v Římě uzavřena jen pětkrát. Neustále odcházelo římské vojsko do boje; buď do války, kterou Římu vnutili jiní, nebo do války, kterou Řím vnutil jiným. Málokdy se vracelo bez věnce vítězství a bez kořisti; ovace a triumfy vojevůdců se staly stálými svátky Říma. Jistěže nebyl Řím ušetřen ani nezdarů: prohrával někdy bitvy, vždy však vyhrával války, a mír uzavíral jedině v případě, kdy jej sám diktoval.

Římané zlomili etruskou moc, třebaže ne snadno. Porazili v obranných i útočných válkách všechny své sousedy, pak i sousedy těchto sousedů, až ovládli celou Itálii. Odrazili útok Gallů, kteří vtrhli do Říma od alpských velehor, i útok vojsk epirského krále Pyrrha, který byl potomkem Achillovým. Dobyli Sicílie, jejímž řeckým městům se tak úzkostlivě vyhýbal Aeneas, a dobyli také země za Adrií. Ve třech krvavých válkách zvítězili nad Karthágem, jehož královna Dido proklela věčným nepřátelstvím Aenea a jeho potomky, a srovnali je se zemí. Vypravili se za Alpy a dobyli celou tamější zemi až po břehy oceánu, pak i Británii; dobyli Hispánii i severní Afriku. K tisícímu výročí pádu Tróje porazili Řeky a pomstili tak její vyvrácení Agamemnonovými vojsky. Dobyli Malou Asii, dobyli Fénicii a Palestinu, ovládli Egypt i území mocné kdysi Asýrie a Babylónie. Hranicí římské říše se staly na západě vlny Atlantiku, na severu břehy Dunaje a Rýna, na jihu peřeje Nilu, na východě vody Perského zálivu a hory Kavkazu.

Nikdy předtím neviděl bůh slunce Sol, když projížděl na svém zlatém voze nebeskou oblohu, tak veli-

kou říši. Římané ji vytvořili silou svých vojsk, jejichž základní jednotkou byla legie složená z těžkooděnců a doplněná pomocnými sbory; vojska měla tvrdý výcvik, dokonalou výzbroj, uvědomělou kázeň a velitele na výši úkolů. Přitom vládcové Říma dovedli téměř vždy rozdělit nepřátele, aby předešli jejich spojenectví, a tak legie mohly bojovat většinou s každým zvlášť. Tuto zásadu uplatňovali i při ovládání dobytých území. *Divide et impera* bylo jejich heslo, „Rozděl a panuj!"

Zatímco bůh války Mars vedl potomky svého syna Romula k vítězstvím, nedařilo se vždy dílo bohyni Konkordii, jež měla udržovat mezi Římany občanskou svornost. Bojovali proti sobě patricijové a plebejové o rovná práva, rolníci a velkostatkáři o půdu, chudí, kteří nesli tíhu válek a chudli, s bohatými, kteří bohatli. Bojovali ctižádostiví vojevůdci o moc, proletáři o chléb a olej, otroci proti otrokářům. Tyto boje otřásaly Římem a nejednou vyústily do vnitřních válek, jež byly zhoubnější než zahraniční. Přesto však Řím nepadl, ale nadále rostl a mohutněl: vždyť sám Juppiter, který sídlil ve velkolepém chrámu na Kapitolu, byl jeho ochráncem.

Bůh obchodu Merkur, bůh moře Neptun i jiní bohové Římu přáli; poněkud méně však Múzy, bohyně umění a věd. Všimly si ho dost pozdě, teprve když jeho vojska vtáhla do řeckých měst. Navíc v něm příliš řinčely zbraně a jak známo, mezi zbraněmi Múzy mlčí. Nikdy se do něho nenastěhovaly; zůstaly na řeckém Parnassu a Helikónu, odkud pak povzbuzovaly své ctitele a oblíbence v Římě. Umění, jež nestála pod ochranou Múz, kvetla tam však všemi květy: z nich především sochařství a stavitelství. Z věd zejména právo.

Jestliže Země byla středem vesmíru, pak Řím se stal středem Země. Z rolnické a pastevecké osady na Palatinu vyrostl ve velkoměsto s mramorovými chrá-

my a paláci, s veřejnými knihovnami a lázněmi, s náměstími a parky, s amfiteátry, fontánami, mosty, dlážděnými třídami, s kanalizací a vodovody, s miliónem obyvatel. A sídlem jeho vládců stal se opět Palatin.

Tak spěly dějiny od Lavinia k Římu a k římské světovládě, jak je mohl zřít z proroctví a věšteb Aeneas. Po Romulovi vládlo v Římě šest králů; posledního z nich, Tarquinia Superba, zbavil lid moci pro zpupnost a prohlásil Řím republikou. Tato republika, mocná navenek a uvnitř rozervaná, v bouři občanských válek nakonec zahynula. Aby nezahynula i římská říše, ujali se v ní vlády, opět po nelítostných bojích, Aeneovi potomci: Caesar, který odvozoval svůj původ přímo z rodu založeného Julem, a jeho adoptivní syn Augustus.

Věčně měla trvat podle proroctví a věšteb vláda Říma nad světem. Co je však na světě věčné? Řím měl dát světu mír: jenže mír pod římským panstvím, a to porobeným nevyhovovalo. Laskavý měl být Řím k poddaným: jenže nebyl vždy laskavý a poddaní nechtěli zůstat poddanými. Vzpurné měl rozdrtit zbraní: to se jeho vládcům nakonec nepodařilo. Ale to se už Aeneas nedozvěděl.

Zanikla tedy moc Říma, nezanikl však Řím. Dodnes je živým a velkým městem, jedním z nejkrásnějších na světě. A také jedním z nejslavnějších. Nikoli pro svou bývalou světovládu, kterou v něm připomínají už jen starověké trosky, ale pro něco, o čem se věštby a proroctví v Aeneidě nezmínily: pro svůj přínos k rozvoji civilizace a kultury, kterým trvale obohatil lidstvo.

ZÁVĚREM
AENEIS A JEJÍ TVŮRCE

Arma virumque canto, Troiae qui primus ab oris/Italiam fato profugus Laviniaque venit/litora — tak zní první věta Vergiliovy Aeneidy. „O zbroji zpívám, o reku, jenž první z krajiny trojské připlul jak uprchlík, osudem hnán, k italské zemi, k lavinským břehům," zní její překlad. A pokračuje (v podání O. Vaňorného): „Dlouhý čas ho po zemích štvala i mořích božská moc, zlý Junonin hněv, jenž nedal se smířit. Mnoho též trpěl válkou, než konečně, založiv město, usídlil v Latiu bohy. Tak povstal latinský národ, dávní praotci albští a římské vysoké hradby." Vyjádřen je tím program této básně i její obsah.

Dvanáct zpěvů má celkem Aeneis. V prvních šesti líčí autor Aeneovo putování ze zničené Tróje do nové vlasti, která mu byla určena osudem. Přitom začíná až sedmým rokem této pouti, kdy bouře zahnala Aenea do Karthága; tam ho pak nechává vypravovat královně Didoně, co předtím se svými druhy zažil. To je však z autorova hlediska jen jakási předehra, neboť teprve potom přechází, jak sám říká, k „vážnějšímu dílu": k druhým šesti zpěvům, v nichž popisuje boje o novou vlast Trójanů a jejich vítězství, jež jim umožnilo usadit se v Latiu, splynout s tamějším lidem a založit město, z něhož vzešel Řím. Stejně jako v předchozích zpěvech i tu je ústředním hrdinou Aeneas, naplňující svými činy, co mu určil osud a co mu kázala povinnost k lidu, jehož se stal vládcem. Jeho vítězstvím v souboji s vůdcem nepřátel Turnem Aeneis pak končí.

Každý z těchto zpěvů tvoří takřka samostatný celek, jakýsi malý epos čili epyllion, a má svou zápletku i její rozuzlení; zároveň je i nevyjmutelnou součástí celé básně. Jednotlivé zpěvy spojuje nejen dějová vazba, ale i zaměření k jednomu cíli: ukázat a přesvědčit, že všechno od pádu Tróje až po založení a rozmach Říma se stalo z vůle osudu, který byl podle tehdejšího chápání mocnější než sami bohové. Jinými slovy, že to všechno bylo nevyhnutelné, že se na tom nedalo

a nedá nic změnit. Včetně toho, co z toho vyplývalo — římské světovlády.

Pro toto ideologické zaměření, jež ovšem chápali autorovi krajané jako patriotické, a pro mistrné umělecké zpracování se stala Aeneis národním eposem Římanů. Dnes už hledíme na toto zaměření jako na dobový doklad mocenských a politických ambicí, jež dávno odnesl čas. Z uměleckého zpracování máme však stále ještě estetický požitek. A lidské osudy hrdinů této básně v nás vzbuzují soucit.

Rafinovaně prostá a jasná kompozice, vybroušený sloh, plynulost a zvučnost veršů, lyricko-dramatické zabarvení epického děje, uměřený patos — to vše spolu s hlubokým humanismem činí z Aeneidy dílo, jež přerostlo národní rámec Říma a stalo se všelidským majetkem s nadčasovou hodnotou.

Aeneovy osudy byly už před Aeneidou několikrát zpracovány. Vergilius tato díla znal a čerpal z nich; některé verze jeho osudů zavrhl, jiné upravil podle svého záměru, z rozhodující části je však zpracoval po svém. Vytvořil tak zcela nové a kvalitativně odlišné dílo, přičemž dovedně spojil mytologii s historickými tradicemi, básnickou invenci s odpozorovanou realitou, bájnou minulost s přítomností a vizionářským líčením příští slávy Říma.

Nejstarší dílo, ve kterém vystupuje Aeneas, je Homérova Ílias. Pochází asi z 9.—8. století před n. l., obsahuje však i starší prvky a novější úpravy; k její konečné redakci došlo ve druhé polovině 6. století před n. l. Aeneovi se tu věnuje celkem 775 veršů (z 15 693); první zmínka o něm je při výčtu trojských vojevůdců (stojí hned za Hektorem), poslední při popisu jeho souboje s Achillem. Pro Aeneidu má největší význam

dvojverší z 20. zpěvu, kde se praví, že „napříště nad lidem trojským Aineiás povládne mocně, po něm i synové synů, kteří v budoucnu zrodí". Tím je předeslána Aeneova záchrana; nikde však není řečeno, že se vystěhuje do Itálie a tam založí město. V Odyssei, druhém Homérově eposu, není už o Aeneovi ani zmínky.

Homér byl (a je) největší řecký básník; pro uměleckou výši jeho děl, jejich myšlenkovou hloubku, šíři záběru a univerzálnost pojetí patří mu dodnes prvenství ve světové epické poezii. Na Vergilia měl rozhodující vliv; dokonce takový, že mnozí prohlašovali prvních šest knih Aeneidy za pouhé napodobení Odysseie a druhých šest za napodobení Íliady. Není pochyb, že tyto eposy byly Vergiliovy vzorem a že v Aeneidě najdeme z nich nejednu formální i obsahovou výpůjčku. Aeneis také na ně záměrně navazuje; je pokračováním Íliady, třebaže nikoli z řeckého, nýbrž z trojského (resp. římského) hlediska. Brát si za vzor Homéra není ovšem nic takového, co by se mělo básníkovi vyčítat.

Nakolik se Aeneem zabývaly tzv. cyklické eposy, navazující na Íliadu a Odysseiu, není známo, neboť se ztratily. Básníci attických tragédií, Aischylos, Sofoklés, Eurípidés, si ho buď nevšímali, nebo mu věnovali jen okrajovou pozornost. O jeho odchodu z Tróje na západ se poprvé zmínil, pokud víme, řecký básník Stésichoros z Himery začátkem 6. století před n. l. Jeho osudy zpracoval až historik Hellaníkos z Lesbu v druhé polovině 5. století před n. l. Spojil počátky římských dějin s trojskou válkou a Aenea považoval za zakladatele Říma; název Říma odvozoval od Romy, ženy z Aeneovy družiny. Po Hellaníkovi se o Aeneovi občas zmiňovali i jiní řečtí historikové; nikoli však „otec dějepisu" Hérodotos.

První Říman, o němž je známo, že psal o Aeneovi, byl Gnaeus Naevius (asi 270—201 před n. l.). Byl to historik první války Říma s Karthágem a začal svůj spis pádem Tróje a Aeneovou záchranou. Vergilius

znal z jeho díla jistě podrobnosti, které my už z jeho nepatrných zlomků neznáme. Totéž platí o Quintu Enniovi (asi 239—169 před n. l.), který složil epos o římských dějinách od Aenea až po svou dobu. A také o Marku Porciovi Catonovi (234—149 před n. l.), autorovi díla o počátcích nejen římských, ale i italských dějin, o Markovi Terentiovi Varronovi (116—27 před n. l.), autorovi díla o starožitnostech lidských i božských . . . Všechna tato i jiná díla zmizela však jako ranní hvězdy v záři Vergiliovy Aeneidy.

Co se týče mytologie, převzali ji Římané téměř beze zbytku od Řeků. Ztotožnili své bohy a héroy s řeckými, nebo je k nim připodobnili, a ponechali jim jen stará domácí jména. Z bohatství a poetičnosti této mytologie čerpal i Vergilius; neopomněl však připomenout ani původní římské a italské bohy a starobylé obřady k jejich poctě. Samozřejmě byl poplatný dobové a všeobecně rozšířené víře v jejich existenci, v jejich moc, v jejich řízení všeho podnikání smrtelníků; také v jejich podřízenosti předem stanovenému osudu. Přitom ponechal lidem vlastní vůli a schopnost rozhodování, což je s tímto pojetím v rozporu. Ale tím se neliší od jiných básníků své doby, dokonce ani od mnohých historiků.

Historická fakta, resp. fakta vydávaná v Aeneidě za historická, je třeba brát dost opatrně. Nejde tu jen o to, že Aeneas, Turnus, Latinus, Dido atd. jsou představováni jako historické osoby; to si básník může dovolit. Jde hlavně o přizpůsobování těchto faktů básníkovu záměru. Například Aeneas se plaví kolem jižní Itálie a Sicílie, přičemž se vyhýbá tamějším mocným řeckým městům. Tato města tam stála dávno před jejich ovládnutím Římany; nikoli však v době, do které spadá Aeneova plavba. Vznikla za tzv. velké řecké kolonizace v 8.—6. století před n. l., kdežto pád Tróje, a tudíž Aeneovu záchranu, kladla antika do 13.—12. století před n. l. (Trója Homérových eposů byla zniče-

na podle odhadů dnešních badatelů kolem roku 1250 před n. l.). Ani Karthágo v té době ještě neexistovalo; bylo založeno Féničany teprve na sklonku 9. století před n. l. Geografické údaje jsou naproti tomu v Aeneidě celkem spolehlivé a Aeneovu cestu lze na rozdíl od Ulixovy (Odysseovy) bezpečně zrekonstruovat.

Proroctví a věštby, s nimiž se v Aeneidě tak často setkáváme, jsou až na malé výjimky *ex post,* tj. dodatečné, a protože se týkají událostí, které se už staly, odpovídají pravdě. Jinak je tomu v případech, kdy se týkají toho, co se mělo stát teprve po napsání Aeneidy. Nikoli nejmenší z oněch výjimek je proroctví o již zmíněné neohraničenosti římské moci v prostoru a času.

Tolik tedy o základních kamenech stavby Aeneidy. Ať se poukazuje na ty, nebo ony vzory, na ty nebo ony přejímky, je to samostatné dílo, monumentální římské dílo, Vergiliovo dílo. Nejrůznější prameny jsou v něm spojeny básnickou silou autora v jediný mohutný tok, který svlažuje už dvě tisíciletí kulturní půdu Itálie a Evropy. A také mnoha zemí v jiných světadílech.

Když začal Vergilius pracovat na Aeneidě, byl už básníkem velkého jména. Měl za sebou cyklus lyrických básní Katalepta (Drobnosti), dvě epyllia a zejména dvě sbírky eklog, tj. vybraných básní: Bukolika (Zpěvy pastýřské), v nichž oslavil prostý život pastýřů, tak protikladný k životu v Římě, a Georgika (Zpěvy rolnické), v nichž spojil rady zemědělcům s chválou jejich práce a italského venkova. Obě obsahují množství narážek na tehdejší poměry a osobnosti, úvahy na nejrůznější náměty od poetiky po politiku, podobenství, jinotaje, předpovědi atd. a obě patří ke skvostům římské poezie.

Mantua me genuit, píše Vergilius v jednom ze svých veršů, „Mantova mě zrodila". Ve skutečnosti se narodil nedaleko Mantovy, na otcovském statku u vesnice Andy, na jejímž místě stojí dnes městečko Virgilio s jeho skromným pomníkem. Zde tedy spatřil světlo světa, a to podle shodných antických pramenů 15. října roku 70 před n. l. (684 od založení Říma). Zemřel 22. září roku 19 před n. l. v Brundisiu, dnešním Brindisi. Pochován byl na dnes už blíže neznámém místě u Neapole.

Vergiliův život opředli starověcí i novověcí autoři různými legendami; přitom jej známe poměrně přesně, zejména od jeho básnického druha Lucia Varia Rufa. Mládí prožil na otcovském statku, prvního vzdělání nabyl v nedaleké Kremoně. Když jako šestnáctiletý oblékl mužskou tógu, odebral se do Mediolana (Milána), pak do Neapole a Říma, kde navštěvoval rétorské školy. Největší vliv měly na něho přednášky básníka a gramatika Parthenia a epikúrovského filozofa Syróna. Z poezie si oblíbil Homéra, Hésioda a jiné řecké básníky, zvláště Theokrita; z římských Catulla, představitele směru neoteriků („nových básníků") a epikúrovce Lucretia. Vstup do veřejného života se mu nezdařil. Jen jednou vystoupil na soudu jako obhájce; mluvil však tak špatně a ostýchavě, že to napříště vzdal a vrátil se na rodný statek.

„Vysoké postavy, snědý, s obličejem venkovana, chatrného zdraví", tak ho charakterizoval jeho pozdější životopisec Aelius Donatus. K tomu lze dodat, že byl nepříliš zámožný a netoužil po bohatství ani po poctách. Zatímco kolem něho zuřila občanská válka a republika se definitivně hroutila, žil si v idylickém světě pastýřů, jak jej líčil Theokritos, a podle jeho vzoru vytvořil roku 42 před n. l. první eklogy Bukolik. Jenže svět kolem něho nebyl idylický, a sám se měl o tom brzy přesvědčit. Půda kolem Mantovy byla přidělena Oktavianovým legionářům a roku 41 před n. l.

byl zkonfiskován i jeho statek. Dvakrát se odebral do Říma, aby mu Oktavianus, příští císař Augustus, statek vrátil. Náhradou byl mu prý nabídnut větší statek nějakého vyhnance, což ale odmítl. S pomocí vlivných příznivců jeho poezie, hlavně konzula Asinia Polliona, se věc nakonec vyřídila. V letech 39—37 před n. l. dokončil pak poslední eklogy Bukolik a zařadil se tak mezi přední římské básníky.

Úspěch této sbírky přivedl Vergilia do okruhu Gaia Cilnia Maecenata, proslulého „mecenáše" umělců, k němuž patřili kromě Varia i tak vynikající a uznávaní básníci jako Horatius a Propertius. Maecenas, bohatý a vzdělaný aristokrat etruského původu, byl přítelem Oktavianovým, a přijetí do jeho kroužku zavazovalo k podpoře Oktavianovy politiky. Pro Vergilia to nepředstavovalo nepřijatelný kompromis s epikúrovským světovým názorem; tím méně, že mnohé, oč usiloval ve své poezii, se krylo s Oktavianovými politickými záměry. Projevilo se to už v Georgikách, skládaných v letech 36—29 před n. l., kde je Vergiliova oslava rolnické práce a tradičních mravních hodnot venkova v plné shodě s Oktavianovou snahou o obnovu italského zemědělství. Tím víc pak v Aeneidě.

„Prožij svůj život v ústraní," hlásal Epikúros, ale též „I panovníkovi služ, budou-li to vyžadovat okolnosti". První zásadou se Vergilius řídil za občanských válek mezi Caesarem a Pompeiem i mezi Oktavianem a Antoniem; když se poměry po Oktavianově vítězství uklidnily, nepociťoval už nutnost se jí přidržovat. A když Oktavianus naznačil, že by měl některý z velkých básníků vytvořit epos, v němž by ho učinil ústředním hrdinou, Vergilius se toho ujal. Rozhodl se ho oslavit nepřímo: oslavou rodu Juliů, do něhož byl Oktavianus adoptován Caesarem, oslavou zakladatelů římské moci počínaje Aeneem. Přitom chtěl spojit líčení minulosti s perspektivou budoucnosti, a navíc položit důraz na ctnosti, jež umožnily podle jeho i po-

dle Oktavianova názoru vzestup Říma. Patřila k nim *virtus,* mužnost a statečnost, *honor,* občanská čest, a *pietas,* což se překládá obvykle jako „zbožnost", ale co v tehdejším chápání znamenalo uvědomělé plnění závazků a povinností nejen vůči bohům, ale i vůči panovníkovi, společnosti, rodině, přátelům a lidem odkázaným na pomoc. Tak vznikla Aeneis, ve které Vergilius své záměry splnil, třebaže ne zcela tak, jak si Oktavianus i on sám přál.

Na Aeneidě pracoval Vergilius přes deset let, od roku 29 do roku 19 před n. l. Zprávy se shodují v tom, že nejdřív si vyhotovil její náčrt v próze, který pak převáděl do veršů. Přitom nepostupoval podle dějové posloupnosti, nýbrž některé pozdější zpěvy a pasáže zpracoval dříve než předchozí. Mnohé části několikrát předělal, jiné ponechal v první verzi s tím, že konečnou podobu dostanou po studiu příslušných pramenů a vyřešení různých problémů. Osobně také zhlédl mnohá místa děje své básně. Nikoli však Tróju; tam se vypravil roku 19 před n. l., ale pro zhoršený zdravotní stav se musel z Řecka vrátit a krátce po vstupu na italskou půdu zemřel.

Aeneis zůstala tedy nedokončena, resp. autorsky nezredigována. Zbyla v ní řada neúplných nebo nevytříbených veršů, tu a tam jsou v ní mezery v ději i různé rozpory; snad měla dostat též shrnující závěr. Vergilius by to byl jistě napravil; chtěl jí věnovat ještě tři roky práce. Pro tyto „chyby krásy", které spíš vadily jemu, než vadí čtenáři, chtěl před smrtí rukopis Aeneidy spálit. V závěti také ustanovil, že nic nemá být z jeho prací zveřejněno, co sám nevydal.

Oktavianus, od roku 27 před n. l. už Imperator Caesar Augustus, však rozhodl, že tato část poslední vůle básníkovy nemá být splněna. Poručil Vergiliovým přátelům, aby Aeneidu vydali, a to bez jakýchkoli úprav. Udělal dobře.

Zachránil se Aeneas z hořící Tróje, zachráněna byla před ohněm i Aeneis. Přetrvala věky: v troskách jsou všechny chrámy a paláce starého Říma, zmizela většina římských soch a maleb, ta tam je římská světovláda — a Aeneis zůstává.

Dochovala se z antiky v úplném a neporušeném znění. V středověku patřila k nejvíc opisovaným dílům římských autorů; ovlivnila celou tehdejší latinskou poezii i rytířské zpěvy a povídky v národních jazycích. Podnětně působila na Danta, v jehož Božské komedii se výrazně projevil její vliv; totéž platí o Ariostově Zuřivém Rolandovi, o Tassově Osvobozeném Jeruzalému, o Camõesových Lusovcích. Stejné úctě a uznání jako v renesanci se těšila též v době baroka a klasicismu, kdy poskytovala náměty a sloužila za vzor básníkům i prozaikům. Teprve po znovuobjevení Homéra novohumanisty začal její vliv a věhlas slábnout. Na nejnižší bod klesla její vážnost počátkem 19. století, kdy ji romantikové degradovali na pouhý „odlitek" nebo „odvar" Íliady a Odysseie. Časem se však příliš vychýlené váhy hodnocení ustálily a dnes už kvůli Homérovi nikdo neponižuje Vergilia.

Od samého počátku měla Aeneis mocný inspirativní vliv na výtvarné umění. Ilustrace k jejímu opisu ze 4.—5. století, dnes ve Vatikánské knihovně, jsou nejstarší zachované knižní ilustrace vůbec. Výjevy z Aeneidy se našly už na nástěnných malbách v Pompejích; pocházejí asi z poloviny 1. století. V novověku namaloval Aeneův útěk z Tróje Raffael (na fresce Požár Borga ve Vatikáně), Aenea s Didonou Reni (dnes v Kasselu), Aeneovo ztroskotání Rubens (dnes v Paříži), Aenea na Délu Lorraine (dnes v Londýně), Aenea se Sibyllou Turner (rovněž v Londýně); sousoší zobrazující Aeneův útěk z Tróje vytvořil Bernini (dnes v Římě). V tomto výčtu by se dalo dlouho pokračovat; přitom z Aeneidy čerpali podněty i umělci jiných oborů. Například Aeneas a Dido je první anglická opera;

složil ji na Tateho libreto v letech 1688—1689 Henry Purcell.

Náměty z Aeneidy zdomácněly dávno i na naší půdě. V pražské Národní galerii máme obraz Aeneas a Dido od Karla Škréty z doby kolem roku 1670. Ve Valdštejnském paláci jsou nástropní malby z Aeneidy od Baccia Bianca z let 1625—1630 a ve Vrbnovském paláci od neznámého malíře z doby kolem roku 1700; ve Schwarzenberském paláci je tabulový strop s vyobrazením Aenea u krále Latina z doby kolem roku 1580. Ze 16. století pocházejí reliéfy s výjevy z Aeneidy od Paola della Stella v letohrádku Belvedere a od Andrey del Piambo a Jana Campiona v letohrádku Hvězda. Z děl jiného druhu se k nim řadí zejména soubor osmi nástěnných koberců s příběhem Aenea a Didony na zámku v Českém Krumlově, který pochází z doby kolem roku 1620. Operu Opuštěná Dido složil už kolem roku 1786 Leopold Koželuh.

Aeneis byla jednou z mála latinských básnických skladeb, kterou si Řekové ve starověku přeložili do svého jazyka, a Vergiliovi krajané byli na to hrdi. Jinak její překlady do novověkých jazyků jsou poměrně pozdního data; dokud byla latina všeobecně rozšířenou řečí vzdělanců, nebylo jich zapotřebí, a o lidi neznající latinu se v tomto směru dlouho nikdo nezajímal. Podle shodného úsudku odborníků se však jen málokterý z těchto novověkých překladů blíží originálu. Nerovná se mu žádný.

U nás se můžeme setkat s překlady jednotlivých veršů nebo úryvků z Aeneidy v dílech renesančních i pozdějších autorů; její znalost máme doloženu již od dob Kosmových. Kompletně ji první přeložil Ján Hollý, a to ještě v bernolákovské spisovné slovenštině; vyšla v Trnavě roku 1828. První český překlad celé Aeneidy pořídil Josef Rokoš v letech 1840—1841; tiskem však vyšel až překlad Karla Vinařického roku 1851. Moderní její překlad do češtiny vytvořil Otmar Vaňor-

ný; prvně byl vydán roku 1933, pak roku 1941 a nejnověji (s úpravami F. Stiebitze a R. Mertlíka) v Antické knihovně nakladatelství Svoboda roku 1970. Nový překlad Aeneidy do slovenštiny je dílem V. Bunčákové (1969).

V Mantově, v parku opodál proslulého Castella a Palazza del Te, stojí monumentální Vergiliův pomník z mramoru a bronzu. Zatím jen nedlouho, a citát z Aeneidy o římské světovládě působí na něm už poněkud neaktuálně. Při jeho čtení nám mimoděk napadají verše jiného římského básníka: o díle, jež je trvalejší než kámen a kov, o díle, jež nezničí oheň ani hlodavý čas . . .

Tento pomník může vidět jen obyvatel nebo návštěvník města, k němuž se Vergilius hlásil jako ke svému rodišti. Ale Aeneis, stejně jako Bukoliky a Georgiky, šíří jeho slávu všude, kde dovedou lidé číst — a kde také čtou Vergiliovy verše. Už přes dvě tisíciletí.

POZNÁMKA Protože Aeneis je dílo římského autora, uvádím v tomto jeho převyprávění vlastní jména osobní ve tvarech převzatých z latiny, i když jsou známější v původní řecké formě. Píši tedy Ulixes (a nikoli Odysseus), Achilles (a nikoli Achilleus), Faunus (a nikoli Pán); také ovšem Aeneas, a nikoli Aineiás. U zčeštěných tvarů ponechávám vžité znění; např. Merkur (lat. Mercurius, řec. Hermés), Vulkán (lat. Vulcanus, řec. Héfaistos), Venuše (lat. Venus, řec. Afrodíté). Zachovávám též změny v zakončení kmene při skloňování; např. Apollo, 2. pád. Apollina (řec. Apollón, 2. pád Apollóna), Mars, 2. pád Marta, Juno, 2. pád Junony. To platí i v případě jména Juppiter, kde je 2. pád Jova (řec. Zeus, 2. pád Dia). Délky nevyznačuji, neboť se nevyznačovaly ani v latině. Původní „c" ponechávám jen před samohláskami „e", „i" a „y", jinak je nahrazuji podle výslovnosti písmenem „k"; např. Cerberus (řec. Kerberos), Herkules (lat. Hercules, řec. Héraklés). Latinské „I" na začátku slova před samohláskou nahrazuji podle převládající výslovnosti písmenem „J"; při recitaci z překladu Aeneidy je však třeba brát zřetel na to, že počáteční „I" je zpravidla samostatnou slabikou (Julus, resp. Iulus, se tedy vyslovuje I-jú-lus). — A propos Jula: u Homéra se jmenuje Aeneův (Aineiův) syn Askanios a tohoto jména používá někdy i Vergilius (v latinské formě Ascanius), většinou však píše Iulus. Podle některých antických autorů byl Askanius synem Aenea a jeho trojské manželky Kreusy, a Julus je pak jeho latinské jméno. Podle jiných byl Askanius synem Kreusy a Julus synem Aeneovy latinské manželky Lavinie. „Nechtěl bych se však o tom přít," napsal už Livius ve svých Dějinách koncem 1. století před n. l., „kdo by totiž tvrdil s jistotou něco o věci tak staré?" U Vergilia je Askanius a Julus jednou a touž osobou; v tomto převyprávění Aeneidy používám pro zjednodušení pouze jeho latinského jména Julus. V. Z.

OBSAH

7 ÚVODEM
Největší epos antického Říma

11 AENEOVY OSUDY A ČINY
podle Vergiliova eposu Aeneidy

13 [I] PŘEDEHRA V HOŘÍCÍ TRÓJI
/Aeneidy kniha druhá/

24 [II] AENEAS VYPLOUVÁ NA MOŘE
/Aeneidy kniha druhá a začátek třetí/

34 [III] THRÁCIE, DÉLOS, KRÉTA
/Aeneidy kniha třetí, pokračování/

42 [IV] HARPYJE, CYKLOPOVÉ A SOPTÍCÍ ETNA
/Aeneidy kniha třetí, konec/

53 [V] KARTHÁGO: LÁSKA A SMRT KRÁLOVNY DIDONY
/Aeneidy kniha první a čtvrtá/

70 [VI] VZPOURA NA SICÍLII
/Aeneidy kniha pátá/

78 [VII] KÚMSKÁ SIBYLLA A HLUBINY PODSVĚTÍ
/Aeneidy kniha šestá/

91 [VIII] TROJŠTÍ UPRCHLÍCI V LATIU
/Aeneidy kniha sedmá/

100 [IX] LATINOVÉ, RUTULOVÉ, ETRUSKOVÉ
/Aeneidy kniha osmá a část deváté/

111 [X] BOJE O NOVOU VLAST
/Aeneidy kniha devátá a desátá/

126 [XI] AENEOVO VÍTĚZSTVÍ
/Aeneidy kniha jedenáctá a dvanáctá/

142 [XII] OD LAVINIA K MOCI A SLÁVĚ ŘÍMA
/Epilog k Aeneidě/

153 ZÁVĚREM
Aeneis a její tvůrce

165 POZNÁMKA

Obnovené obrazy
Řídí Jitka Minaříková

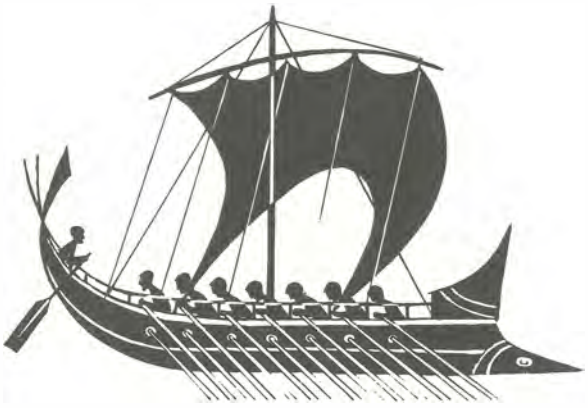

AENEAS

Vypráví Vojtěch Zamarovský
Ilustroval Zdeněk Kudělka
Graficky upravil Oldřich Hlavsa
Vydal jako svou 6261. publikaci Albatros,
nakladatelství pro děti a mládež, v Praze roku 1981
Odpovědná redaktorka Jitka Minaříková
Výtvarný redaktor Zdeněk Mlčoch
Technický redaktor Pavel Rajský
Ze sazby písma Univers vytiskla
Severografia, n. p., závod Velký Šenov
9,00 AA (text 6,38, ilustrace 2,62), 9,08 VA
Náklad 30 000 výtisků. 1. vydání
13-878-81 14/65 Vázaný výtisk 23,- Kčs
Pro čtenáře od 12 let

Jsou-li Homérova díla Ílias a Odysseia právem pokládána za umělecky nejdokonalejší řecké eposy, je Vergiliova Aeneis stejně tak právem pokládána za nejlepší epos římský. Publius Vergilius Maro, od jehož smrti uplynulo právě letos rovných dva tisíce let, ovlivnil jako jeden z velikánů antické literatury svým dílem veškerou pozdější římskou poezii a jeho tvorba se stala inspiračním zdrojem snad pro všechny umělecké žánry až do novověku.

Název eposu je odvozen od jména hlavního hrdiny Aenea, jednoho z hrdinských obránců Tróje, jemuž se po definitivní porážce a zániku města podaří jako jednomu z mála zůstat naživu. S hrstkou dalších uprchlíků se vydává na dalekou plavbu, jejímž cílem je nalézt pro přeživší Trójany novou vlast. Po dlouhém a strastiplném putování a mnoha dobrodružstvích se konečně dostává do sudbou předurčené nové vlasti, do Itálie, a po dalších obtížích a četných bojích se mu konečně podaří založit při ústí řeky Tiberu město, které se stane prvním zárodkem budoucí mocné římské říše. Vergiliův epos tedy navazuje zcela záměrně na Íliadu, trojská válka je tu ovšem viděna z opačné strany, z hlediska Trójanů, či vlastně — Římanů.

Vojtěch Zamarovský, autor dlouhé řady známých a poutavých knih, k nimž čerpá látku ze svých obdivuhodných znalostí starověkých dějin i literatury, převyprávěl Aeneův příběh pro mládež. Těm čtenářům, kteří měli možnost si přečíst jeho úspěšné zpracování starobabylónského eposu o Gilgamešovi, jistě není třeba jeho novou knihu zvlášť doporučovat. Ty ostatní můžeme jenom ujistit, že ji přečtou jedním dechem. A nejspíš si ani neuvědomí, kolik nového se přitom dověděli.

13-878-81 14/65
Vázaný výtisk 23,- Kčs